

ÆTTER-MÅL

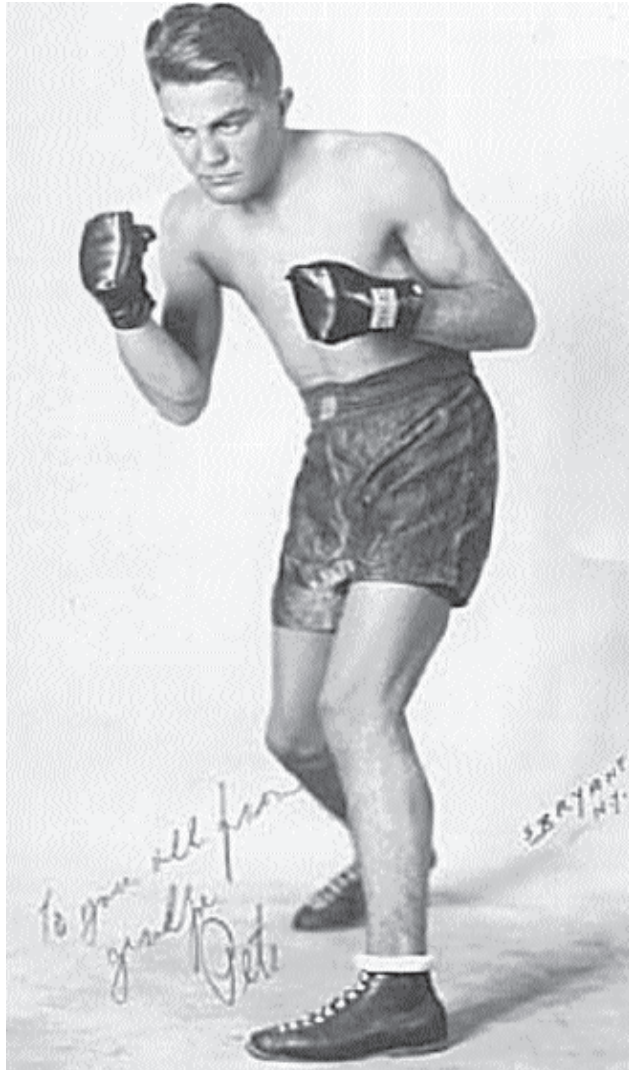
Årsskrift for Lund Historie- og Ættesogelag

5. årgang 2005

Les bl.a. om:

- Pete Sandstøl
- Osen Gård
- Heskestad kyrkje
- Elve
- Bringedal
- Lundevatnet som nødhavn

Pris kr. 100,-

ÆTTER-MÅL

Lokal- og slekthistorisk magasin for Lund.

Utgitt av: Lund Historie- og Ættesogelag. - Opplag : 600

Adresse: Ved leder Karl Eik, 4462 Hovsherad

Redaksjonen: Armin Stock, Børge Haga, Andreas Steinberg,
Per Christoffer Salvesen, Berit Eike.

Forsidebilde:

Et kort med bilde av Pete Sanstøl fra 1937

Innhold

Om årsskriftet og innholdsfortegnelse	1
Kjære leser! Av leder Karl Eik	2
Pete Sanstøl - mesterbokseren fra Lund. Av Torbjørn Kjømø	3
Kven kan småstubbar, viser og regler? Av Ruth Anne Moen.....	19
Fra Osen gård. Av Toralf A Kjømø	24
Or Heskestad kyrkjesoge. Av Olav Heskestad	26
Heskestad kyrkje - 100-års jubileum. Av Kjell Heskestad.....	34
Hva skjedde med Salve O. Grøsfjeld. Av Mari Anne Næsheim Hall	37
Lundevatnet som nødhavn. Av Andreas Steinberg	42
"Sjur - dei skaut"! Av Andreas Steinberg.....	44
Små stubber om dalbuene i Montana. Av Andreas Steinberg	49
Livet i Bringedal – et liv med slit. Av Olav G.S. Røyland	50
Minner fra Elve. Av Charles Alfsnes	55
Barndomsminne frå gard og grend. Av Sylvia Voreland.....	58
Ein skuledag for 65 - 70 år sidan. Av Jacob Heskestad.....	61
Lokal håndverker. Av Toralf A. Kjømø.....	63
Kverner på Kjømø. Av Toralf A. Kjømø.....	64
Da kronene var få og verdifulle. Av Torbjørn Kjømø.....	65
Krigsaaret 1813 i Heskestad. Av O. G. J. Ueland	68
Et brev av 1852 fra O. G. J. Ueland.....	70
17. mai-feiring i Lund i 1913. av Borgny Eik	71

Kjære leser av Ættermål!

Lund Historie- og Ættesogelag kan se tilbake på nok et aktivt og godt år, noe også årets Ættermål bærer preg av.

Du sitter nå med den femte utgaven av Ættermål. Hovedartikkelen i år er om Pete Sanstøl. 28.mars 2005 var det 100 år siden Peter Olai Sandstøl (Pete) ble født på Nysted, og det ble i den forbindelse reist en bauta til minne om han i Nystedparken. Torbjørn Kjørmo fortalte om bokserens liv og karriere. Tidligere bokser, Bjarne Lindås var også tilstede. 7. juni var datoen for 100-års jubileet for Unionsoppløsningen, og leder har deltatt i komiteen for planlegging av markeringen i Lund kommune. Medlemmer av Lund Historie og Ættesogelag deltok med rollespill skrevet av Torbjørn Kjørmo.

Lørdag 2. juli arrangerte vi tur til Indre Sandstøl. Her fortalte Einar Sandstøl om slekten og livet på gården i gammel tid. Torbjørn Kjørmo fortalte om bokseren Pete Sanstøl. Til tross for "tusendis" av mygg, var det en trivelig stund på gamle trakter.

13. august var det igjen tid for vår tradisjonelle tur til Danseberget på Heske stad. Gunnar Bø spilte opp og det ble dans og lek til mørket falt på.

8. september tok vi turen til Neset (Steine) i forbindelse med 60-års markeringen for frigjøringen av Norge i 1945. Margrethe Stene og "drenge" Arne fortalte livet om dramaet som utspant seg på Neset.

Lund Historie og Ættesogelag har også arrangert to bydevandringer sammen med Museets Venner. Disse gikk til Gursligruvene og til Bringedal.

På fylkesårsmøtet i Rogaland Historie og Ættesogelag, møtte Karl Eik, Andreas Steinberg og Helge Ollestad. Dette var på Avalsnes på Karmøy.

Historielaget har også i år hatt sine medlemsmøter (drøs) på Kiellands Minde skole, Lund Bygdemuseum og på Heskestad Bygdemuseum. Temaer vi har hatt oppe er bl.a.: Indre Sandstøl v/Einar Sandstøl, Gursligruvene v/Per Ståle Handeland, Heskestad Meieri v/Einar Liavad, Rim og regler v/Rut Anne Moen (Folkemusikkarkivet i Rogaland). Vi har også i år deltatt på fotoregistrering på Lund Bygdemuseum. Vi har også invitert eldre personer til å bli med oss på møtene for å fortelle om det de har opplevd både i arbeid og fritid. Dette er av stor verdi for oss som ønsker å ta vare på ting og tradisjoner for ettertiden.

Vi ønsker alle velkomne til å bli med på drøs i et trivelig miljø!

For Lund Historie og Ættesogelag
Karl Eik

Pete Sanstøl

- mesterbokseren fra Lund

Av Torbjørn Kjærmo

– I was a mistake!

Når slike ord faller, uten at de følges opp med en nærmere forklaring, vil man naturligvis undres. Det fortelles at Peter Olai Sandstøl, langt bedre kjent som Pete Sanstøl eller bare Pete, brukte dem ofte. Riktignok skulle det lyde som en spøk, men mang en spøk kan som kjent skjule mye alvor.

Dypest sett – oppfattet virkelig Pete seg selv som en mislykket person? Handler de mange og harde bataljene i ringen om noe langt mer enn bare det å vinne boksekamper og høste jubel, penger og ære, og kanskje en dag kunne kalle seg verdensmester? Var han innerst inne et ensomt menneske?

Vi skal la spekulasjonene ligge. Men la oss ha ordene med oss når vi i fortsettelsen prøver å få innblikk i en uvanlig personlighets tanker og liv. Kanskje aner vi underveis hvorfor han brukte dem, uten at vi noen gang vil si oss enige.

Slekt

På farssiden kom slekten fra Bjerkreim.

Oldefar til Pete var Peder Svenson Odland, gift med Talette Kristine Jensdatter, født Bue.

Bestefaren, Jonas Pederson, f. 3. april 1832, flyttet til Epteland, Helleland. Han giftet seg i 1853 med Lotte Nilsdatter Øen. Etter noen få år flyttet de til gården Lien, og deretter til Toften. Jonas Jonasson, far til Pete, ble født på Toften i 1864. Han var den yngste av seks søsken, to jenter og fire gutter.

Den 12. februar 1867, da minstegutten, Jonas, bare var tre år gammel, døde Lotte. Familien bodde da på gården Gya i Heskestad. Jonas Pederson giftet seg for andre gang i 1870, da med den nitten år gamle Berte Serine Ommundsdatter Gya. Samme året fikk de datteren Siri Lovise.

Året 1875 skal de ha fødd sju kyr, trettitre sauer og tretten geiter. Dessuten hadde de et føll og en kalv. De sådde fem tønner havre og tre tønner poteter.

Men heller ikke på Gya slo Jonas seg til ro. I 1877 fikk han skjøte på Indre Sandstøl i Lund, og familien flyttet dit. Som skikken den gangen var, tok mannen navn etter gården han bodde på. Derfor er Jonas Pederson omtalt som Epteland, Lien, Toften, Gya og Sandstøl!

Ganske ung reiste Jonas Jonasson til USA. Der møtte han Ellen Dorthea som skulle bli kona hans og mor til mesterbokseren Pete Sanstøl.

(Siri Lovise fikk skjøte på Indre Sandstøl i 1897. Ni år senere overtok Ole Villassen fra Espelistøl denne utposten mot nordøst i Lund. Ved hans død i 1952, ble det slutt på all gårdsdrift på Sandstøl.

Les gjerne mer om Indre Sandstøl og Espelistøl i Lund Historie- og Ætteso-
gelag sitt tidsskrift, *Ætter-Mål*, 2. årgang, 2002!)

Ellen Dorthea Nilsdatter var født og oppvokst på gården Linland i Lund. Der hadde hun stor slekt. Opprinnelig kom denne slekten fra Bakkesokn.

Foreldrene til Ellen Dorthea var Nils Nilsen Linland og Elisabet Tonette Osmundsdatter Hellesmark. De drev bruk nummer fire. Ellen Dorthea var deres andre barn, f. 22. juli 1860. Hun giftet seg med Peder Larsen Odland, Hå. De reiste til USA.

Da Ellen Dorthea møtte Jonas Sandstøl, var hun enke og hadde to døtre. De giftet seg og bosatte seg på Moi. Først bygde de hus på bruk nummer 19, men få år senere et langt større hus på Hammeren, bruk nummer tjuetre. Der drev de butikk.

Men etter tjueto år på Moi, flyttet familien til Stavanger.

Mange år senere, da Pete var på topp i bokseringen og det ble interessant å intervju foreldrene, fortalte Ellen Dorthea at de flyttet for at barna skulle få skikkelig skolegang.

Men for Pete ble det en overgang fra tryggheten blant kjente i et lite miljø, til håpløsheten som følger med det å være utenfor og daglig bli utsatt for både erting og juling.

Han var da ti år gammel.

Kan jeg få låne symaskinen, mor?

Pete ble født på Moi 28. mars 1905. Han var den yngste i søskenflokket på fem. De fire andre var jenter, og aldersforskjellen var stor.

Inntrykket vi får av Pete som liten gutt, er at han både kunne være tøffing og mammadalt. Mor selv brukte det kjente uttrykket at han gjorde ikke en katt fortred.

I bygatene i Stavanger viste det seg snart at det var ingen selvfølge å få gå i fred. Å være liten av vekst og ha en fremmed dialekt, var solide grunner til juling. En gang var det så ille at Pete kom hjem for å be far om å banke opp en av de verste plageåndene. Det var den mye større og sterkere sønnen til bispen.

Men far var ikke hjemme.

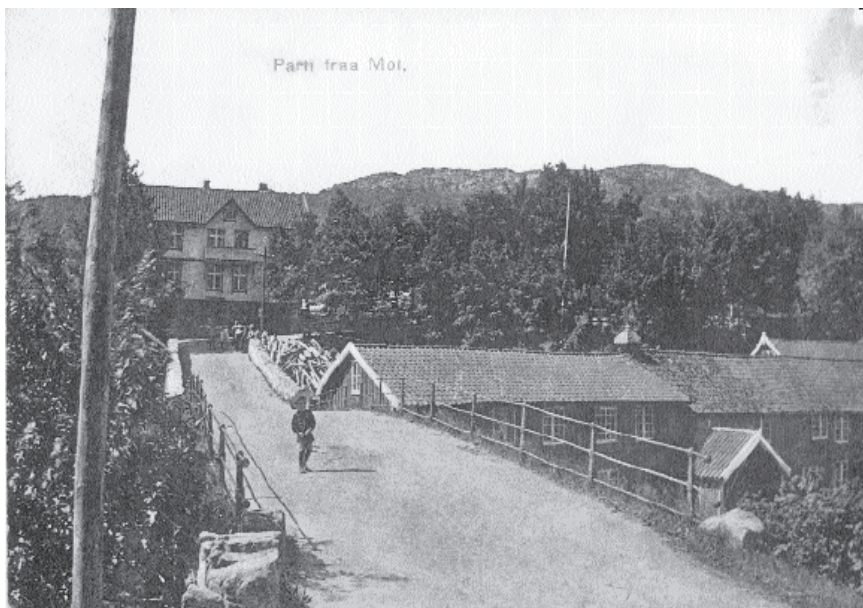
– Jeg skal bli med og snakke med gutten, sa mor.

Forståelig nok – til dette tilbudet takket Pete nei.

Kanskje begynte han allerede da å skjønne at den eneste som kunne gjøre noe med det han opplevde som problemer, var han selv.

I hvert fall tigget han til seg et gammelt håndkle og ba om å få låne symaski-
nen.

– Jeg lot ham få det, fortalte mor.

*Pete på vei over broen i Moi sentrum.
I bakgrunnen, huset på Hammeren, hvor han bodde.*

Dermed klippet han ut og sydde de første boksehanskene sine, foret dem med ull og begynte å trene.

Begge foreldrene var sterkt imot boksing, og derfor ville de nekte ham å drive en slik "sport". Etter deres mening burde han heller tenke på skolearbeidet og gjøre sitt beste for å skaffe seg en skikkelig utdanning. Han var evnerik, og selv om han leste lite, var han flink på skolen. Flere veier framover lå utvilsomt åpne for ham, men en av dem lokket mer enn alle de andre, og han valgte å følge sitt eget hode.

Da Pete etter sin første seier i ringen kom hjem med en sølvskje og ville gi den til mor, nektet hun å ta imot.

– Jeg ville ikke samle på slikt, sa hun.

Etterpå ville heller ikke Pete ha den, så både den og flere senere boksepremier ble gitt bort til andre.

Men for Pete hadde boksingen bare så vidt begynt.

Møtet med treneren Johan Jarmann

Høsten 1921, altså seksten år gammel, meldte Pete seg inn i SIF, Stavanger Idrettsforening, og begynte å bokse for alvor.

Det var den allsidige idrettsmannen og treneren, Johan Jarmann, som tok initiativet til å starte med boksing i SIF. Selv hadde han rik erfaring både som fotballspiller og sprinter, men det var boksingen som opptok ham aller mest, selv om han ikke var en av "de store" i ringen.

For ham var den gode tekniske boksingen idealet.

Den virkelige bokseren ble utfordret på alle områder. Her kom bevegelse, hurtighet, styrke og utholdenhet til sin rett. Her var selvtillit og pågangsmot en nødvendighet. Her var evne til angrep og forsvar like viktig. Her sto strategi, taktikk og improvisering side om side. Det gjaldt å ha overblikket og likevel sans for detaljene. Boksingens ide, forsvarets edle kunst, var knyttet til lekens moro og mangfoldighet, og hadde ingen ting med brutalitetens råskap å gjøre.

Våren 1916 arrangerte SIF sitt første boksestevne, og hadde dermed gitt boksingen fotfeste i Stavanger.

Det var denne Johan Jarmann som sekstenåringen Peter Olai fra Moi gjøv løst på i ringen i håp om å vise at her var gutten som kunne slå! Johan tok det med ro til den verste dampen var blåst ut. Da spurte han: - Nå, Peter, skal vi snart begynne å bokse litt?

For Pete ble ikke Johan Jarmann bare en trener. Han ble en venn og veileder både i og utenfor ringen. De idealene som Jarmann plantet i ham, fulgte ham resten av livet.

Han glemte heller aldri SIF.

Og ingen av Johan Jarmanns elever har vel som Pete i ord og gjerning vært mer trofast mot hans ideer.

Fra amatør til profesjonell

I 1923 flyttet familien Sandstøl til Oslo. For Pete kunne neppe noe bedre ha hendt. Gjennom OAK, Oslo Atletklubb, kom han fort inn i et virkelig boksemiljø, og fikk lære storboksere som mellomvekteren Håkon Hansen og tungvekteren Otto von Porat å kjenne. von Porat var bare to år eldre enn Pete, ble norgesmester i 1924 og olympisk mester samme år. Dette året bokset Pete sin første og eneste landskamp. Det var mot Danmark, og Pete vant sin kamp overlegent.

Etter dette gikk Pete fra seier til seier. Han møtte det beste som var av amatørboksere både fra Danmark, Sverige, Nederland og Tyskland. I 1925 ble han norgesmester i bantamvekt, klassen 51 - 54 kg, og bokset senere i denne klassen. I april 1926 arrangerte OAK et stort internasjonalt boksestevne som gikk over tre dager. Der bokset både Otto von Porat, Håkon Hansen og Pete. Allerede da var Pete en virvelvind i ringen, og ingen av hans kamper gikk tiden ut.

For alle tre var dette avskjeden med amatørringen. Fra nå av ville de gjøre boksingen til "yrke". For dem som hadde gode medhjelpere og var dyktige nok, var det store penger å tjene. Særlig i USA ventet utfordringene og mulighetene. Der hadde blant andre den legendariske amerikanske tungvekstmesteren, Jack Dempsey, virkelig gjort boksingen til en publikumsvinner. (Mester i tidsrommet 1919 - 1926.)

Alle proffboksere trenger en god manager, en som kan ta seg av alt det praktiske i forbindelse med kamper. Det fikk Pete, og han nølte ikke med å komme i gang. Den 2. mai bokset han mot engelskmannen Bert Gallard. Kampen gikk i Oslo, og det ble seier til Pete i 1. runde.

For ham ventet nå eventyret ute i Europa. Både Tyskland og Frankrike hadde gode proffboksere. De satte kursen dit.

I løpet av fjorten hektiske dager i juli, bokset Pete tre kamper i Tyskland og vant alle.

Paris neste.

Der fortsatte seiersrekken i samme voldsomme tempo. Fra 15. desember 1926 til 24. februar 1927, ble det seks nye seire, hvor bare tre av kampene gikk alle de oppsatte rundene.

Ringside i Paris satt den kjente amerikanske manageren Lew Burston. Han så med kjennerblikk hvilke muligheter som kunne åpne seg for en slik bokser – og for ham selv som manager med Pete "i stallen" – på den andre siden av Atlanteren. De nødvendige avtalene ble gjort og kontrakt skrevet.

Igjen var Pete underveis.

Amerika!

– For et liv! sier Pete etter å ha steget i land i New York. Han kan ikke mye engelsk, men lærer fort. Like viktig som å lære språket, er å lære det amerikanske lynne å kjenne. Menneskene her er så ulike europeerne. Ja, selv skandinaverne som han møter, er annerledes enn nordmenn, svensker og dansker hjemme! Han finner det vanskelig å forklare hva forskjellen består i, men det handler om noe friskt, pågående og kraftfullt. Her er blikket løftet opp og fram. Og der framme er det mulighetene som hemmelighetsfullt lokker og ikke problemene som dystert truer.

Pete tar imot førsteinntrykkene med åpne sanser – og liker seg.

Men da han for første gang får oppleve brutaliteten i en amerikansk prof-fring, spør han:

– Er dette boksing?

Svaret er enkelt: – Det er slik vi bokser i Amerika!

I en av sine aller første kamper fikk Pete lære at alt det kamplederen ikke så, eller ikke brydde seg om å se, var tillatt. Mot seg hadde han en bokser med en effektiv og "usynlig" tommel på hver hånd. Om slagene som traff ansiktet, ikke hadde stor tyngde, så gjorde etter hvert tomlene mot øynene sin ubønnhørlige virkning. Pete vant kampen, men måtte etterpå ledes til et mørkt rom, midlertidig på det nærmeste blind. Øynene var så sterkt irritert at lys opplevdes som en ytterligere plage. Smertefullet og langsomt vendte de tilbake til det normale.

Til å begynne med, skapte denne opplevelsen sinne. Men det hadde liten virkning. Det viktige var at han hadde lært noe! Og var det noe menneskene i "den nye verden" forsto, så var det svar på tiltale.

Nitid som Pete var i innøving av alle detaljer under trening, tegnet han to tydelige "øyne" på sandsekken og gjorde dem til et mål. Hans egne tommer skulle ikke brukes mot hvem som helst, bare mot *en*.

Pete ba om en ny kamp.

Men Lew Burston var uvillig. Forrige gang hadde de klart seg med opphold i et mørkt rom noen dager, men neste gang kunne det ende på sykehuset!

Det ble likevel til at de to igjen møttes. I tredje runde ble kampen stoppet og Pete tilkjent seieren. På det tidspunktet så *han* fremdeles like klart.

- - -

Med Lew Burston som manager, ble det et jevnt og trutt hardkjør fra den første kampen som var mot Tony Abruci, 21. juni 1927, og fram til kampen mot Charley (Dodo) Jackson, 9. desember 1929. I gjennomsnitt bokset Pete to kamper i måneden, de fleste over seks runder. (En runde varer tre minutter, og pausen mellom rundene er ett minutt.) Flere ganger var det bare to til fem dager mellom kampene! Det ble femtifem i alt. Over halvparten av dem gikk i Brooklyn, New York. Fasit viste femti seire, fire uavgjort og ett tap. Nederlaget kom ved et uhell. Allerede i 1. runde landet Pete et slag for lavt og ble diskvalifisert.

Dette var en nyttig læretid, men for den som stadig ville framover, var neppe Burston den rette samarbeidspartneren. Enkelte journalister mer enn antydte at han i Pete hadde funnet en sikker inntektskilde, og øste av den så lenge han kunne. Det betydde at han valgte gode motstandere, men ikke de beste. Han tok ingen sjanser på tilbakeslag som kunne koste dyrt.

Men flere av kampene til Pete hadde gått i Montreal, Canada, og han kjente den fransk-kanadiske manageren Raoul Godbout. Denne på sin side så på Pete som en av de virkelig store, og ville gjerne følge ham helt til topps.

Tiden for et nytt sceneskifte var inne.

Det første verdensmesterskap til Norge!

I 1930 slår "Stavangeren"s korrespondent i New York fast i en overskrift over tre spalter:

"Kun negeren Al Brown står nu mellem Sanstøl og verdensmesterskapet".

Hele artikkelen dirrer av begeistring. Først var det den gode Domenico Bernasconi som måtte gi tapt i en ti-runders kamp, og deretter led "knock-outeren" Joey Scalfaro samme skjebne. Dette har brakt Pete opp på andre plass over verdens beste bantamvektene.

"Det var en heldig dag i Sanstøls liv", heter det videre, "da han fikk interessert automobilmagnaten S. C. Durant i sin karriere. Etter forlydende betalte Durant 5000 dollars for Sanstøls kontrakt".

Og Raoul Godbout ble ny manager.

Men så enkelt som det kunne synes, ble det ikke likevel.

Den for bokseinteresserte velkjente Al Brown fra Panama, hadde gjort europeer av seg. Han oppholdt seg i Paris, og manageren hans gjorde som Lew Burston – tok ingen sjanser. Al Brown var udiskutabel verdensmester og hadde sittet på bantamtronen i noen år. Han hadde den mektigste amerikanske boksekommissjonen i ryggen, og behøvde ikke å bevege seg unødig før han fikk beskjed om det. Inntil videre kunne han ta det rolig i Paris.

Pete derimot kjempet videre. To ganger til møtte han den hardtslående Scalfaro, tapte på poeng den ene gangen og bokset uavgjort den neste. Mellom disse oppgjørene bokset han andre kamper. Alt skjedde innenfor en ramme av to og en halv måned.

Og hardkjøret fortsatte: Ni kamper på mindre enn seks måneder, for det meste "ti-rundere", og mot de beste som var å finne. Det ble bare seire.

Mens dette pågikk, ble Al Brown utfordret til tittelkamp, men en slik utfordring fant han det ikke en gang verdt å svare på. Flere ganger ble det gjort forsøk på å få i stand en avtale, men uten resultat. Ryktene svirret. Ett av dem gikk ut på at Brown hadde gått opp i vekt og ikke var i bantamklassen lenger!

Da gikk Canadian Boxing Federation & Montreal Athletic Commission til det skritt å annonsere en kamp som skulle gjelde verdensmesterskapet i bantamvekt. Pete Sanstol skulle møte amerikaneren Archie Bell!

Kampen gikk 20. mai 1931 i Forum, Montreal, Canada.

Dagen etter kunne nordmenn lese i "Aftenposten":

Det første verdensmesterskap til Norge. Og med mindre bokstaver: Peter Sanstøls glimrende kamp i Montreal i natt.

Men knapt var dette slått fast, før diskusjonen startet: Var Pete verdensmester eller var han det ikke? Han kunne vel ikke være mester før han hadde møtt og beseiret Al Brown?

Pete selv gikk uførtroddent videre.

Bare en uke senere bokset han igjen! (Ikke tittelkamp.)

Men 17. juni sto den nyvunne tittelen på spill. Da gikk han femten runder mot den kanadiske bantambesteren, Art Giroux - og vant.

29. juli sto nestemann for tur. Det var ingen ringere enn den europeiske mesteren, franskmannen Eugene Huat. Men før de to gikk i ringen, var det endelig kommet bevegelse i Al Brown. Nå var det enighet mellom dem som hadde makt til å bestemme at vinneren av Sanstol - Huat -kampen skulle få møte mesteren!

Dommeravgjørelsen i kampen ble dessverre kontroversiell. Det bokseentusiastiske publikum i Montreal, som gjentatte ganger hadde latt sin begeistring skylle over Pete, likte ikke det som skjedde. Denne gangen hadde de ikke fått se Pete på sitt beste, og mente at franskmannen minst hadde fortjent uavgjort!

Men dommeravgjørelsen sto fast.

Det lenge etterlengtede målet var nå innen synsvidde.

Den 25. august 1931 kunne bli dagen da all diskusjon om VM-tittelen i bantam forstummet. Den dagen ville Pete få se Al Brown komme dansende ut fra motstående hjørne.

Avgjørelsen

Så var øyeblikket der.

Al Brown raget tjue cm over Pete, og hadde også mye større rekkevidde. Han var en glimrende bokser, kjente alle finesser, og hadde et såkalt knock-out-slag i begge never. Det var nesten utenkelig at Pete gjennom femten runder kunne gå klar en fulltreffer. Hans beste våpen var smidigheten, hurtigheten og utholdenheten. Han visste at uten store skader, kunne han holde farten på topp til siste runde var over.

Han kaltes ikke "The Baby Cyclone" og "The Blond Tiger" for ingenting.

Det store spørsmålet var om Al Brown også ville orke tempoet til siste slutt. I så fall led antakelig Pete samme skjebne som så mange andre.

For publikum ble kampen akkurat det de hadde betalt for å få se. En thriller!

Mens Brown kjempet for å holde Pete på passe avstand, søkte Pete ustanselig inn under de fryktede nevene for å rette tellende slag mot hode og kropp. Begge lyktes bare delvis. Motstanderen var for god. Det var umulig for noen av dem å komme med noen overraskelser.

Gjennom de første åtte rundene så det likevel ut til at Brown hadde en ledelse, men da begynte pusten å gå fortere enn den burde. Og Pete overtok!

Siste runde ble som en forrykende innsjutt. Ingen ting var avgjort.

Men Pete sier selv at da han gikk til hjørnet sitt for siste gang, visste han at han hadde tapt.

Dommeravgjørelsen ble 2 - 1 i Browns favør.

Etterpå ga begge bokserne uttrykk for at en bedre motstander hadde de aldri møtt, og sterke krefter startet umiddelbart arbeidet med å få i stand en "omkamp" mellom de to. Men Brown hadde bevist det han skulle bevise og nektet å møte Pete i en ny tittelkamp. Ingen kunne lenger gjøre noe med et slikt valg.

Etter dette oppgjøret, ble den alltid kjempende Pete merkelig fraværende. Var han ikke like skadefri som før? Eller var kanskje nederlaget, og Browns nekting av et nytt møte, en større nedtur enn vi er i stand til å skjønne?

Først etter nesten ti måneder var han igjen i ringen.

I ettertid vet vi at da var en tre års lang vei mot ny tittelkamp nettopp begynt.

Hjem til Norge

Etter to blodige kamper i september og oktober 1933, mot den kanadiske bantammesteren Bobby Leitham, reiste Pete hjem til Norge. Han innså at han trengte en lengere hvileperiode. Enda viktigere var det at skader som nå for alvor begynte å gjøre seg gjeldende, fikk tid nok til å leges. Den ene foten fungerte ikke som før, og huden rundt øynene, særlig det venstre, revnet lett. Det betydde at bevegeligheten var redusert, og han begeistret ingen med et ansikt stadig mer tilsmurt av blod etter som rundene gikk.

illig

ge

RRE

Blir du ikke
erregis jo mere
er sig?
der å så de
hjel med? Nu
godt, hvad er
lig at jeg tar
ers søvn og
et sømleer løse?
kanskje på
en det ytro
it jeg blir rast-
de. Jeg meier
smitter i armer
i få ta fatt. Nu
et for kampen
å åten vedde-
i venter på
t hele. Regnin-
it og en liten
re fulgte San-
li, hvor de souf
o spyttet etter
vil.
hjelpen sa

ntre lå han i
u. Og først like
le i ringen duk-
på Bisior. Smi-
i som alltid —

Da Sanstøl bokset av Al Brown i Montreal.

*Pete i tittelkamp mot Al Brown, 25. august 1931. Pete tapte knepent på poeng
Bildet er hentet fra "Sandstøl-avisen"*

Boksingen var ikke lenger det Pete ville at den skulle være. Da han begynte å trekke fulle hus, kom publikum for å se en oppvisning utenom det vanlige. De ville se ballettdanserens fullkomne presisjon og balanse, mens det alltid vennlige, ekte og gutteaktige smilet preget ansiktet. De ville se lynraske unnvikelser og støt. De ville se de utallige kombinasjonene og detaljene, pågangsmotet, evnen til å ta imot og gi igjen uten å miste fatning eller stil. De ville se utholdenheten og redeligheten, den rette sportsånd. Summen av alt dette gjorde at de levde med, stønnet når slagene rammet, og jublet når det viste seg at han selv hadde mer å gi igjen.

Nå var virvelvinden merkbart i ferd med å avta i styrke. Det var på ingen måte blendende det som hadde skjedd i møtene med Bobby Leitham. Verst av alt var at mange tilhengere av både Pete og boksesporten, oppfattet begge seirene som svært tvilsomme.

Det var på tide å få proffringen på virkelig god avstand for en stund.

SPORT

MER

Finley
er
Joe M
Joe F
Harry
G.
Terry
Jackie
Terry
Youn
rike
Joe I
Joe F
Dove
Dove
Midg
I
gick
wood
Kid
Guy
Ljen
D
poin
per

Hjemme i Norge ble Pete mottatt med åpne armer. Sammen med andre interesserte åpnet han "Sanstøl-instituttet" på Majorstua i Oslo. Boksesporten ble alminneliggjort. Her var det ikke bare de som drømte om en karriere i ringen som kunne komme og trene, men alle som ønsket mosjon og veiledning, og som hadde lyst til å lære litt av det grunnleggende i forsvarets edle kunst. Pete begynte arbeidet med en "Boksingens ABC" der hovedvekten ble lagt på at boksingens skulle være lek. I ringen fantes ingen motstander som skulle nedkjempes, men en god lekekamerat! Fintingen, unnavikingen og plasseringen av rene, men ufarlige slag, gjorde leken spenningsfylt og morsom. Det var det beste i mennesket som skulle dyrkes fram gjennom leken, årvåkenhet og selvbeherskelse hadde en stor plass, hånd og ånd skulle i samarbeid tydelig vise hvem som behersket denne allsidige leken best. Han så for seg at familier en dag kunne samles i boksehallene og se sine egne gutter i ringen, uten frykt for at de blodige og forslåtte skulle forlate den igjen.

Etter treningen og dusjen, kom så den gode roen da man kunne sette seg ned og prate, og samtidig for seg selv svare på: Hva lærte jeg i dag?

Da han reiste fra Amerika, hadde han riktignok sagt at han ville tilbake igjen om noen få måneder, men slik ble det ikke. Det kunne heller se ut som om han hadde slått seg til ro i gamlelandet.

Ganske uventet kom det en dag et tilbud fra tidligere verdensmester i fluevekt, Victor "Young" Perez, om en kamp - i Norge! - og forberedelsene til en "publikumskamp" på Bislett startet umiddelbart.

Den 1. september 1934 gikk de to i ringen. For Pete var dette den første kampen på mer enn ti måneder, og den eneste dette året. Etter ti runder sto han som klar vinner. Dette må ha tent noe spesielt i ham. Den virkelig harde treningen begynte.

Og så var han i ringen igjen for alvor!

1. mars 1935: Joey Carr, knock-out, 1. runde.

26. april: Werner Riethdorf, teknisk knock-out, 8. runde.

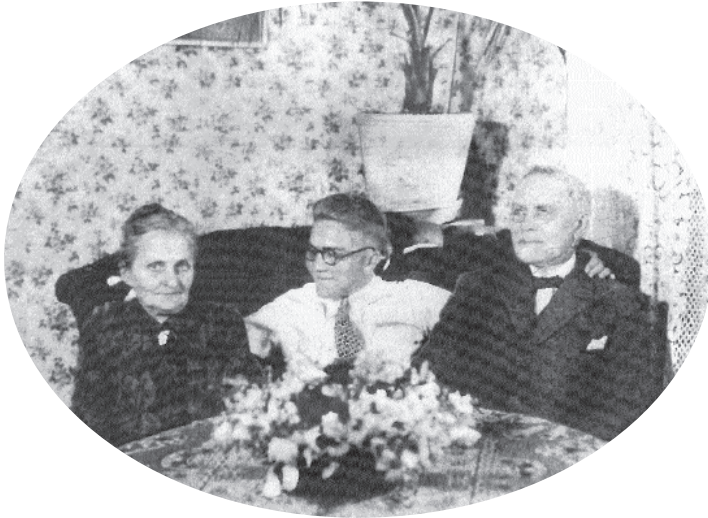
10 mai: Hans Schiller, seier på poeng etter ti runder. Schiller var tysk mester i fjærvekt, klassen over bantam.

Bare noen uker etter dette, fyltes alle bokseinteresserte i Montreal med begeistring da de åpnet avisene. Pete Sanstol var endelig tilbake, og fremdeles hadde han sjansen til å bli udiskutabel verdensmester i bantam!

Men ingen kan ha visst bedre enn Pete selv at bokserne han hadde møtt i Europa, ikke kunne sammenlignes med den han ville møte i en ny tittelkamp. Var han virkelig klar for en slik oppgave?

Nå eller aldri!

Det hadde hendt litt av hvert siden sist. Igjen var det uenighet mellom de forskjellige boksekommisjonene om hvem som egentlig var verdensmester i bantamvekt. Al Brown var avskrevet. Han bokset i Europa, og nektet konsekvent å møte de fremste utfordrerne på "hjemmebane". Dessuten hadde han tapt i en såkalt tittelkamp mot spanjolen Sangchili, en mann som aldri ville bli anerkjent

Foreldrene til Pete mislikte sterkt at han ble profesjonell bokser. Forholdet bedret seg likevel da han virkelig var på vei mot toppen.

som mester i Amerika. Derimot hadde Sixto Escobar fra Puerto Rico stormet fram og vunnet anerkjennelse hos de fleste. To ganger hadde han beseiret Bobby Leitham, knock-out i 7. og 5. runde, og enda mer - knock-out over "den fenomenale meksikaneren Baby Casanova". Han hadde også vunnet en udiskutabel seier over Eugene Huat.

Men han hadde ikke møtt Pete Sanstol!

Og heller ikke Lou Salica!

En av boksekomisjonene holdt sistnevnte som den største av dem alle!

Men uansett: Kampen 7. august 1935 i Montreal, Canada, var en tittelkamp. Dette var Petes nye, store sjanse. Men hadde tiden løpt ifra ham?

Han hadde passert tretti. Sixto Escobar var tjuefire. I ringen var dette alderdommen mot den fremadstormende ungdommen. Det var erfarenheten mot den ubendige viljen til "å vise seg fram".

Det ble fort klart at alderdommen var på vikende front, og det fantes ingen ting igjen av den leken i ringen som Pete hjemme gjorde seg til talsmann for.

Hans egen konklusjon etter ti knallharde runder, lød slik: - Det var et rått og brutalt håndverk som den dagen ble utført i ringen.

Det motet han viste, seiersviljen og utholdenheten, gjorde at han vant publikum. Men det hjalp så lite. Han tapte på poeng.

Drømmen om bantamtronen var uigjenkallelig forbi.

Men verre likevel var kanskje skaden på det venstre øyet. Ville han beholde synet, tålte det snart ikke mer.

Endelig - Al Brown!

For Al Brown var det ikke lenger tittelen som sto på spill. For Pete hadde håpet om en revansjekamp mot nettopp denne mannen alltid vært levende.

Det ble arbeidet i kulissene.

Og så var avtalen undertegnet!

Få dager etter det voldsomme møtet med Sixto Escobar, var Pete tilbake i Oslo. Selv om øyet fremdeles var vondt, startet de nye kampforberedelsene med det samme. Det var ikke mer tid en høyst nødvendig. Kampdagen var allerede 30. august.

Melding fra Brown: Ankelskade.

Ny kampdato: 6. september.

Men andre omstendigheter førte til ny utsettelse: 11. september.

For Pete gikk treningen støtt og sikkert og upåvirket av disse utsettelsene.

- Det var noe jeg regnet med! sa han.

Kampen skulle gå på Bislet. Både Al Brown og Pete hadde treningsøktene sine der, slik at folk mot betaling kunne studere bokserne inngående på forhånd. Det var svært populært. Spenningen foran kampen bygget seg gradvis mer og mer opp.

Det publikum ikke visste, var at det tøffeste av tempo og slag *ikke* ble vist på den offisielle treningen! Det ville de først få oppleve den dagen de to møttes i samme ring.

Ny utsettelse: Fredag den trettende!

En ulykkesdag! Men for *hvem*?

Det regnet om morgenen, men utpå ettermiddagen lysnet det opp. Folk begynte å strømme til. Langt over ti tusen hadde til slutt funnet veien til arenaen.

Det ble ti runder med glimrende boksing fra begge sider. For en tilskuer var det vanskelig å skjønne at dette var bokser som hadde storhetstiden bak seg.

Etterpå skal Al Brown ha uttalt: - I Montreal møtte jeg en bokser, men i Oslo møtte jeg en liten djevel!

Pete *måtte* vinne. Ikke noe mindre enn det.

Og han vant – på poeng, så pass klart at enkelte fant grunn til å kaste inn en mistanke: Kampen var fikset!

Dette var Al Brown selv den første til å avvise på det mest bestemte. Han hadde gitt sitt beste, men det beste var ikke lenger godt nok mot Pete. Så enkelt var det.

Men bantammesteren var Sixto Escobar!

Og for Pete var proffboksingen over.

Veien videre

Hva som egentlig etter hvert skjedde i boksemiljøet i Oslo, er det vanskelig å få klarhet i, og kanskje fortjener det heller ingen oppmerksomhet. Sikkert er at

Da Pearl Harbor ble bombet 7. desember 1941 og USA kom med i 2. Verdenskrig, meldte Pete seg straks til tjeneste. Han gikk inn i United States Army 3. april 1942. (Her er det interessant å legge merke til at han ikke ble amerikansk statsborger før 28. januar 1943!)

Pete kom ikke i aktiv tjeneste, men i løpet av våren og sommeren 1942, gikk han enda en gang i ringen, bokset to kamper og vant begge. Men nå handlet det mest om show og veldedighet. Likevel regnes disse kampene med blant de 112 kampene han totalt hadde som profesjonell. Av disse tapte han bare seks og bokset åtte uavgjort. Resten var seire.

Om en slik merittliste er imponerende, er det likevel enda mer bemerkelsesverdigg at Pete forlot ringen uten å ha vært nede for telling! Pete forteller at da han var på høyden av sin karriere, ble han alvorlig forelsket i en amerikansk jente.

Det ble med forelskelsen.

Men tidlig på året 1956, møtte han Bessie Phyllis Gordon Andrews på et hotell i Seattle og før året var omme, var de gift.

– Det beste som har hendt meg, sa Pete.

Bessie var indianer, født i Haines, Alaska, 30. mai 1913. Hun hadde vært gift to ganger, hadde to døtre fra første ekteskap, og en adoptiv sønn fra det andre. Begge mennene var døde. Da hun møtte Pete, skulle hun egentlig bare på besøk til den eldste datteren som bodde i Seattle. Hun tok inn på et rimelig hotell for langtidsgjester, og der jobbet Pete! For ikke lenge siden hadde han kommet dit fra Ketchikan i Alaska, hvor han i flere år hadde vært leder for et ungdomssenter, og hvor yngste datteren til Bessie allerede hadde lært ham litt å kjenne!

Etter vielsen lurte Pete på om de skulle kjøpe hus eller heller reise til Norge og hilse på hans slekt og gamle venner. Bessie stusset ikke. Det ble Norge.

Dermed kunne Pete holde 17. mai-tale både på Moi og i Hovsherad i Lund i 1957!

Bessie ga ham ny inspirasjon. Han skrev boken "Gjennom Ringen" – som dessverre ikke er utgitt – og sluttførte arbeidet med "Boksingens ABC". Dette er en instruksjonsbok som med sine tjuefire sider ikke ruver i hyllen, men som ruver i innhold. Den kan ikke refereres. Den må leses. Til slutt i denne artikkelen vil du finne noen få smakebiter.

Siste stopp

Petes stadige engasjement for barn og unge, og særlig dem som slet med problemer av forskjellig slag, førte ham også til Foldin offentlige skole på Bastøy i Oslofjorden. Her kjente han kanskje igjen noen av sine egne ideer fra Alaska: Aktivitet – ikke ord! Skjønt ord. Han oppfordret alltid unge mennesker til å lete i seg selv for å finne ut hvem de var, satse på de evnene og kreftene de hadde og gjøre sitt beste. Det fantes alltid muligheter og en vei ut.

Men i 1960 ble det et endelig farvel med Norge.

Mannen med "en landstrykers hjerte", som han blant mye annet ble kalt, ville bokstavelig talt finne en plass i solen til slutt. For en kort periode ble det Long

Beach, deretter San Pedro, California. Kanskje handlet dette likevel om noe mer. Gjennom Bessie hadde han fått barn og barnebarn. Nå hadde han selv gutter som skulle vokse opp og som kunne ha problemer. De kunne nok av og til ha god bruk for dem begge.

Evnerik som han var, hadde han i årenes løp lært seg flere språk, og hatt en rekke forskjellige jobber. Han var skribent og oversetter, forretningsmann og ungdomsarbeider. Han spilte fiolin og danset ballett. Men først og sist var han *bokseren*, og mot slutten av livet den trauste familiemannen med det store hjertet.

Han døde 13. mars 1982, nær 77 år gammel.

Etterspill

Etter år med stillhet, gikk det med Pete som det ofte går med mennesker som virkelig har vært noe utenom det vanlige: De fanger nye generasjoners interesse!

Yngre krefter tok tak, lette seg tilbake gjennom år og kilder for å finne ut hvem han egentlig var, og hvordan han burde rangeres som bokser.

Svaret synes klart: Han hører naturlig sammen blant de aller største.

År 2000 ble han hedret i USA. Da fikk han sin rettmessige plass i Norwegian American Hall of Fame.

Til markeringen av unionsoppløsningen med Sverige, 7. juni 2005, var det i Lund et ønske om å hedre en person fra kommunen som hadde gjort seg spesielt fortjent til det.

Hvem andre kunne det bli enn Pete?

En minneplate ble avduket i den vakre Nystedparken på Moi, bare et kort stykke fra huset hvor han ble født.

Han reiste fra Moi som ti-åring.

Endelig har han igjen kommet hjem.

Fra "Boksingens ABC"

"Boksing er ingen idrett hvis du ikke driver den som lek... Det kommer ikke an på å slå hardt, for har du den innstillingen, vil du snart finne ut at du ikke klarer å følge med i lekens morsomme dyst. Hovedsaken er at du lærer deg å utføre de mange små finesser – tricks – som skaper moroen i leken. Du må lære deg å gardere deg, lære å blokkere, dukke, manøvrere deg unna slagene og utmanøvrere din likekamerat med et smil. Da, og først da, vil du forstå at leken til selvforsvar er leken til et bedre menneske og kamerat. Lær å forstå dine egne feil og forbedre de små detaljer som gjør forsvaret til et styrkebelte.

Kameratskapet må være den byggende faktor innen bokseidretten som i all annen idrett".

"All gymnastikk må være bygget på en riktig oppfatning av legemets lover når det gjelder bevegelser, for det er gjennom kroppens bevegelser at vi hjelper blodet til å fullføre sitt kretsløp og sin misjon. Vær derfor oppmerksom på at bevegelse og pust hører sammen. Husk videre at alle bevegelser skal dreie seg om kroppens tyngdepunkt. Det må

være samklang i alle bevegelser – musklene skal stemmes som et instrument du kan spille på. Men det må stemmes rent".

"Aoslapningens kunst er tosidig. Det gjelder nemlig ikke bare å kunne slappe av sine muskler, men enda viktigere er det å kunne slappe av i ditt sinn – dine nerver. Uten du kan det siste, blir det første litt av en umulighet".

"Bruk ikke tobakk i noen som helst slags form. Denne fornøyelse er mer skadelig enn du kanskje er oppmerksom på.... Brennevin vil ødelegge din kondisjon og forderve ditt legeme. Hold deg unna denne forbannelse av en stimulans som forfusker ditt sanne jeg....Spis ikke altfor mye av fete stoffer. Unngå helst kaker og nybakt brød.... Drikk helst ikke kaffe eller te.... Sørg for at kosten er variert, at den skaffer deg tilstrekkelig av sikringsstoffer, vitaminer og mineraler.... De fleste av oss har fått sunnhet som en gave fra livet, men de som ikke tar vare på helsen, kan ødelegge denne største verdi livet kan gi et menneske".

"Pass på humøret. Smil så meget som mulig. En latter er en verdifull øvelse".

"Boksesporten skal være en lek blant kamerater, men den skal også gi vår ungdom mannsnot og vilje. Boksesporten skal ledes slik at vår ungdom får forståelsen av hva humanitet og toleranse er, og skape et miljø for vår ungdom under idrettens motto: FRIHET – SUNNHET – KULTUR.

Således kan forsvarrets lek hjelpe til å utdanne en ungdom – sunn og frisk i tanke og handling, beredt til å kjempe for det som er rettferdig".

Kilder:

The Official Pete Sanstol Web Site

(Her ligger bl. mye annet "Boksingens ABC" på norsk)

En lang rekke artikler fra aviser, ukeblad og SIF-BLADET. Spesielt henvises til en artikkel i "Stavangeren" i 1930 , og en i "Aftenposten" 21/5 1931.

Kven kan småstubbar, viser og regler?

Folkemusikkarkivet på feltarbeid i Lund.

Av Ruth Anne Moen

Kjerringa sulla på rokken sin

Etter Henny Medby, Lund

The image shows a musical score for the song 'Kjerringa sulla på rokken sin'. It consists of two staves of music. The first staff is in treble clef and the second in bass clef. The key signature has one flat (B-flat) and the time signature is 2/4. The lyrics are written below the notes. A small number '5' is written above the first note of the second staff.

Kjer-ing - a sul - la på rok - ken sin, så fant ho ei lop - pa i sok - ken sin, så
5
sulld' ø meir og så fant ho fleir. Å sul - le rul - le rul - le rul - la lei.

Denne litle stubben hadde Henny Medby etter mor Guri, f. Skårdal. Hanne Eike, f. Gjersdal kjende og att dei første strofene, men kom ikkje heilt i mål med teksten. Men ho hadde altså ein litt annan vri. Kanskje ein av lesarane har siste lina?

*Ho mor ho sulla med rokkjen sin,
så fant ho ei loppa i sokkjen sin.
Mor ho skreik
og loppå beit*

Folkemusikkarkivet for Rogaland som er ei avdeling ved Ryfylkemuseet, har for tida gåande eit feltarbeid i Lund kommune. Hanne Melby Hofsmo er lokal kontakt og det var også ho som tok initiativet til innsamlingsarbeidet. Det hadde seg nemleg slik at Folkemusikkarkivet som elles har stoff frå heile fylket, ikkje hadde eit einaste kutt registrert på Lund. Dette måtte vi gjere noko med!

Kva leiter vi etter? Det enklaste å finne er barnesullar og småstubbar sunge for borna. Rim og regler er og ein viktig del av denne tradisjonen, (sjølv om her og finst stoff som er meir berekna på vaksne). Ein tenker seg at noko av dette stoffet etter kvart kan samlast i eit hefte som kan brukast i både skule og barnehage. Kanskje kan det og takast med nokre lokale historier og segner?

Her er ein stubb Ingrid Hove har etter faren, Kolbein Rusdal:

*Katten og pusen og pisen
di tog seg en tur ut på isen
så kom der ein mann
så jagde di på land
så ble di så sinte så Krute-Johan!*

Kven var Krute-Johan? Anna Espeland, f. Flatestøl, hadde ein annan variant:

*Honden og katten og pisen
dei spaserte på isen
Så kom der fram ein gammale mann
og jagte på land
honden og katten og pisen.*

Same stubben, men altså ikkje heilt den same likevel. Her er enno ein, men no er grisen komen med. Gunvall Skaaland hadde stubben etter far sin, Bernhard Skaaland:

Honden og katten og grisen

etter Gunvall Skaaland, Moi

The image shows a musical score for the song 'Honden og katten og grisen'. It consists of two staves of music. The first staff is in treble clef and the second in bass clef. The key signature has one flat (B-flat) and the time signature is 4/4. The lyrics are written below the notes.

Hon - den og kat - ten og gri - sen di gjekk før langt ut - på i - sen, så
kom der ein mann så jag - de di på land, så blei di så sin - te på han!

Ein liten barnestubb som svært mange kjenner er den om reven og lammet. Her finn vi enno større variasjon i tekstane, særleg i siste lina. Signy Hove kunne han slik:

*Reven lakka på Sannes
og venta det litla grå lamme.
"Du litla grå lam kom fy meg heim"
"Å nei" sa det litla grå lamme,
"du bide meg i bogen
og bære meg på skogen.
Så dilta, så dalta mi rompa heim".*

Ho hadde lært han av farmor, Sofie Hove og Martin Hove, onkel til far. Ingrid Hove hugsar at far hennar song han slik:

*Reven var ute å rekte,
så hørte han lammet bekte
"Tig du stilt du lille lam,
Eg ska visa deg veien fram te mor di."
"Nei nei du vise meg ingjen vei,
Du bite meg i bogjen,
så bere du meg på skogen,
så plukka du av mine stakkars små bein,
så kjem eg aldri meir atte heim te mor mi."*

Henny Medby fortalde at både mor og far (Aksel Mæland) song denne. Ho hugsar teksten slik:

*Reven han lakka te setra (Setra?),
så hørte han lammet det bekta.
"Kor ska du hen du lilla lam?
Kom skal eg bera deg te mamma fram !"
"Nei nei det får du ei, då teke du meg i foten
og drege meg langt inn i skogjen,
der leggje du meg under en stein
og greve så av mine stakkars bein
du stygge reven!"*

Kva fortel dette? Syng dei feil? Hugsar dei dårleg? Nei, dette er døme på småstubar som er meir eller mindre kjende, og har vandra på kryss og tvers i mange generasjonar. Dermed har vi sjølvstakt fått mange ulike variantar. Denne type songar har element av improvisasjon kring ei tekstleg og melodisk "rame". Vil ikkje ungen sove, treng vi ein lengre barnesull, og vi legg til litt meir tekst for ikkje å gå lei sjølv. Då passer det gjerne å variere melodien litt. Slik vil

småstubbane også bli litt ulike frå gong til gong. Og vi finn ulike variantar frå stad til stad, gjerne og frå familie til familie.

Det er nettopp dette mangfaldet vi ønskjer å ta vare på og føre vidare. Det finst ikkje ei "rett" form, slik ein gjerne har trudd etter at nokre av desse stubbane kom i songbøkene. Alle kjenner vel "Ro ro til fiskeskjer". Men ikkje så mange veit at det finst eit "hav" av "Ro ro til fiskeskjer"- variantar rundt omkring i landet !

Det finst og ein songtradisjon som borna lærer frå kvarandre. Songleikane er slike døme. Vi traff på fleire som hugsa at dei hadde leika "Veva vedmål", men ingen hugsa heile leiken. Kven av lesarane har leika denne leiken som born? Kjenner de andre slike songleikar?

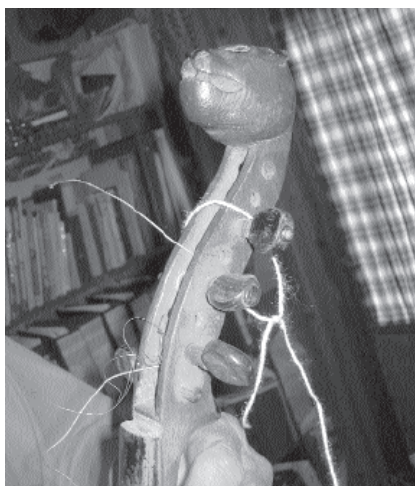
Kan nokon hugse å sett einkvan danse "Slinkompas"? Eller har de høyrst songen: "Den som vil danse Slinkompas ...". Hanne Eike kunne den og ho og systera Jenny Gjersdal Haaland som er busett på Varhaug, kunne til saman gi ei grei forklaring på korleis bestemora hadde dansa og lært dei. Er det fleire som kjenner dansen, er vi interesserte i kontakt!

Vi er og på jakt etter lengre viser. Ein og annan "rallarvise" er det kanskje muleg å få tak i? Gerhard Handeland song visa "Ja som slusk og rallar har jeg slitt meg frem" og demonstrerte korleis dei song til arbeidet, "Slå fort, slå fort, slå hardare -". Han kjende og til visa om Flekkefjordsbanen, "Til Flekkefjord me reiste". Kven kan denne visa? Det er truleg slik at ungdommen - og då tenker vi på dei som i dag er i 70-, 80- og 90-åra - har utveksla viser av ulike slag. Kjærlighetsviser har vore særleg populære. Visene er ofte å finne i handskrivne visebøker. Slike finst truleg i ein og annan heim? Og det finst nok framleis dei som kan melodiane. Det meste av dette er vandrestoff som kan variere i form og innhald frå område til område. Finst det og nokre lokalt dikta viser? Kva med den folkelege delen av den religiøse musikken? Kva song og spelte dei i musikkklaga? Dette er og ein viktig del av lokalhistoria.

Vi er og interesserte i å høyre om dans og dansespel. Kva dansa dei, kven spelte? Finst det gamle musikkinstrument? Er nokre av desse laga i området? Det er dei som fortel at dei gamle dansa noko dei kalla "fireturen". Det skulle ha vore en frisk dans. Det er truleg ein heilt annan dans enn den som i folkedansmiljøa blir kalla "Firetur", nedteikna av Klara Semb på Romerike. Den fireturen er ein roleg dans i valsetakt. Finst det nokon som kan fortelje meir om fireturen dei har dansa her?

Og er det nokon som kan småstubbar knytte til dans? Her er eit døme på ein liten masurkastubb: "Er du skreddar og syr du loddar, kan du danse masurka du? - ". Gerda Elve kunne denne.

Gunvall Skaaland har eit heilt lite hus på Moi fullt av musikkinstrument. På veggen heng m.a. ei hardingfele med noko som liknar på eit kattehode. Fela har han arva av morfar, Kristian Jonassen Moi (Skulevoll). Inne i fela står det: "Lauritz Rødland, 1899". Fela har enkel dekor, berre ein einskild svart teikning langs kanten av loket.

*Gunvald Skåland med fiolin
Detaljer av Gunvalds fiolin
Begge foto: Ruth Anne Moen*

Dette er berre nokre av alle dei eg har treft på feltarbeid i Lund kommune. Meir om innsamlingsarbeidet og kva vi har funne kjem i neste hefte. I mellomtida held vi fram med å leite. Folkemusikkarkivet er interessert i å kome i kontakt med alle som trur dei kan ha noko å fortelje om folkeleg song, spel og dans i Lund i eldre tid ! Og altså regler. Denne fekk eg av Olav Hove. Han hadde regla etter Tonette Surdal, f. Hofsmo:

*Mor ba meg måndag,
gå tysdag,
høyra onsdag
til få någen torsdag
til vera med om fredag,
for ho hadde ikkje tid laurdag,
for ho sko til kjørkje søndag !*

Ta gjerne kontakt med:

Ruth Anne Moen
Folkemusikkarkivet for Rogaland, Ryfylkemuseet
Tlf. 52 79 29 55
Epost: ruth.anne.moen@ryfylkemuseet.no

Eller Lund Historie- og Ættesogelag.

Fra Osen gård

av Toralf A. Kjørmo

Osen fra vest ca. 1935 (Bildet er utlånt av Tormod Jorud).

Under vårt arbeide med innsamling av stoff til Historie- og Ættesogelaget kommer vi ofte over flotte fortellinger her i nærmiljøet. Her er noen fra Osen gård g.nr. 28 b. Nr 1, som ligger ved utløpet av Hovsvatnet.

Hver sitt tre

Når et barn ble født på gården tok faren seg en tur til skogs. Det vil si i lia i sørvest. Her valgte han ut et stort eiketre til den nyfødte. Dette treet måtte ikke hugges, og alle på gården visste om sitt tre. Skikken skal stamme fra 1600 tallet. Når en person døde i Osen, ble også vedkommendes tre hugget! Da El-verket skulle ha fram ny høyspentlinje i Oselia, ville traseen ta et slikt tre. Det var treet til Tobias Osen som utvandret til USA. Utbyggerne ville ikke flytte linja og treet ble hugget. Tobias døde samme året i Montana, USA. Osmund Moen mener dette skjedde i 1986. Tobias var gift og hadde flere barn. Han ble 82 år. Årringene viste at treet til Tobias var 240 år gammelt. Rotstokken målte ca 70 cm i diameter.

Kilde: Osmund Moen

Bare noe bjørkeskog...

I 1904 ble jernbanen åpnet forbi Moi. Planlegging og bygging tok flere år. Linja ble først stukket ut, siden kom folk for å regne ut erstatning for jorda banen tok.

Eieren av Osen på den tiden, sist på 1800 tallet var Omund Tobiasen Osen, født 16.04 1854. Han var gift med Siri Salvesdatter Steinberg - Hofsmo.

Takstmannen syntes lia i Osen var lite verdt. "Det er bare noe bjørkeskog her linja skal gå". Det var kanskje en mann som var vant med store furuskoger på Østlandet? Ihvertfall tok gardeier Omund til motmæle: "Nå skal jeg fortelle hva bjørkeskogen betyr for meg: Smågreinene med lauv lager jeg kjerver (bunter) av. Disse er mat for sauene om vinteren. Når sauene har spist lauvet, bruker jeg det fineste riset under bakstehella for å få god varme. Det grovere riset blir brukt i komfyren på kjøkkenet. Store greiner og toppen av treet blir kappet til husved eller solgt. Dette gir meg penger i pungen. Den kvistfrie stokken gir never som jeg bruker til taktekking. Barken blir tørket og knust og siden solgt til garving av lær eller fiskegarn. Den fine kvite bjørkestokken selger jeg til møbelfabrikkene. Nå vet du hva bjørka betyr for meg", avsluttet Omund.

Om erstatningen ble forhøyet vet vi ikke, men det er ikke utenkelig at det ble noen kroner ekstra. Personlig mener undertegnede at denne historien på en god måte forteller om hvordan ressursene ble utnyttet for 100 år siden.

Kilde: Sverre Hofsmo.

Or Heskestad kyrkjesoge

av Olav Heskestad

Den gamle kyrkja

På den gamle kyrkjetufta heime på Heskestad har det stått kyrkje like frå den katolske tida, men vi veit ingen ting om kyrkjer før den som vart riven i 1827. Denne kyrkja var visseleg mykje gamal. I første halvparten av 1600-talet er det fleire gonger nemt om- og påbyggingsarbeid og mindre innreiingsarbeid. Dalane Folkemuseum og Stavanger Museum har kvar to stolestadsplankar frå denne kyrkja. I to av dei står innskore årstalet 1630. Dei er dekorera med flatskurdrankar. Den vene preikestolen var frå 1642. I 1827/28 bygde dei ny kyrkje. Stortingsmann Gabriel Ueland f. 12/8 1828, var den fyrste som vart døypt i denne kyrkja.

Det var ei romsleg langkyrkje med gallariar på båe langsider. Den gamle preikestolen frå 1642 hadde plass over altaret. Tårnet var høgt, 34 alner, d.v.s. vel 3 m høgre enn kyrkjetårnet i dag.

Det var ikkje godt arbeid dei hadde gjort dei som reiste denne kyrkja. Dei høge langveggene var berre avstøtta med nover med 10 alner mellomrom. Det høge tårnet stodde seg til denne veike kyrkjebygningen. Så tok muren på sørsida til å siga, og heile kyrkja seig skeiv. Verst såg det ut med tårnet. Dei hadde leielse med det alt frå kyrkja var ny, og om att og om att flikka og stelte dei med det. Men det tok inn vatn koss dei for åt, og når kastevinden under det høge, stupbratte Kassa-fjellet tok som hardast i, knaka og brast det i kyrkja, så kyrkje-folket meir enn ein gong kvakk til. Presten skreiv at "det er ikke uden livsfare i stormveir at søge kirken, hvorfor også flere af den grund bliver borte fra gudstjenesterne"

Den kjende murmeisteren Anders Bergson på Heskestad sette opp ny grunnmur under heile sørsida. Så tok dei av bordkledningen, lodda opp veggen og sette på ny kledning. Den skakke veggen viste no berre innvendig. Han var ikkje mindre enn 16-18 tommar utor lodd.

I 1870-åra fekk kyrkja nytt tårn. Dei kjøpte 4 furetre til tårnsøyler, 32 fot lange og med 9 toms topp. Desse vart høvla runde og pussa opp. Nokon stas på kyrkja vart ikkje dette nye tårnet, og bry fekk dei med å halda vatnet ute no og.

Kyrkja var gisen og kald og utan omn like til 1891. Vinterstid sat den store kyrkjelyden og hutra og fraus og knatta med støvlane i golvet for å lindra verken i dei stivfrosne føtene.

Fyrste gong bygging av ny kyrkje er nemnd i møteboka for heradstyret er 6.mars 1891. Dei hadde samla inn pengar privat til omn i kyrkja, og P. J. Ueland bad om løyve til å setja han opp. Dette vart gjevi mot ei røyst, O. Bjuland. Han

meinte at det var "ubetimelig nu at indsætte ovn når hensyn tages til at kirken er så skjæv at den sannsynligvis må nedrives".

Kyrkja forfall år for år, og den 24. juli 1898 er bygda samla til møte. "Med styrke og næsten uden modsigelse udtalte mødet: Kirken er i sin nuværende tilstand ligefrem uhyggelig, blottet for alt kirkeligt og oppbyggelig præg. I den strenge vintertid lader den sig ikke oppvarme. Den er altfor stor til folketalet. Den lader sig vanskelig reparere, i alle fald ikke uden uforholdsmæssige omkostninger."

Våren 1905 vart den nye kyrkja på Skjerpe teken i bruk. Den gamle myndige lensmann J. M. Ueland stod på kyrkjebakken og gav folket pålegg om å koma og riva gamlekyrkja. O. B. Heskestad skulle styra arbeidet.

Då tårnet skulle rivast og dei mektige tårnsøylene senkast ned, stod Ole Ånensen Steine med ein tautamp i blokka og firde den store reisninga roleg ned. På ei av søylene, høgt oppe, stod med tydeleg skrift: "Når eg falder skal I græde". Det vekte nok underlege tankar hos nokre. Men så fekk dei greie på at det var ein av kyrkjetenarane som ville minna om ei liknande innskrift på eit berg i elva Seine som kom til syne i ei hard turketid.

Materialane vart lagde i små parti og selde på tre auksjonar. Dei to tårnsøylene på sørsida kjøpte Ommund Bilstad for 16 kr., og nytta dei i løebygningen sin. Dei to andre kjøpte O. B. Heskestad til løa si. Altaret kjøpte O. G. Ueland til kornbinge. Den store kyrkjeomnen kom i si tid til bedehuset Arken på Eide, og var i bruk der om lag 30 år. Og såleis vart kyrkja spreidd ut over bygda.

Den gamle preikestolen tok Mikias Høie vare på. Han var glad i han og ville gjerne eige han, men laut gi han frå seg til Stavanger Museum.

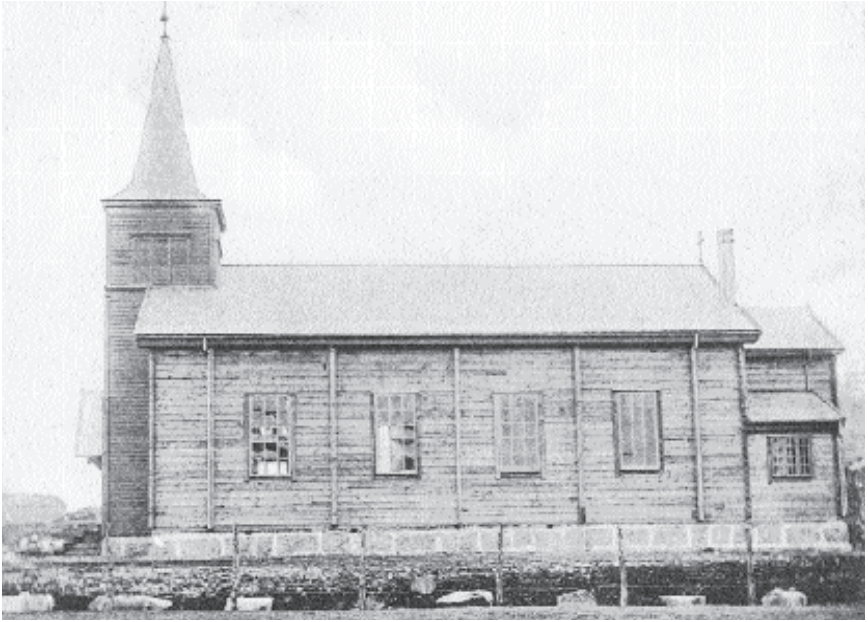
Ein dag dei reiv kyrkja, kom Nils Sægrov frå Egersund og kunne fortelje at no var unionen med Sverige oppløyst. Mennene tok av seg hattane og ropa hurra.

Av gamle ting var det i denne kyrkja eit røykjelseskar som presten Kielland i 1880-åra sende til Bergen Museum. Det var mykje brukt. Det var og eit kar som dei bruka å samla pengar i. "Tavlen" kalla dei det. Med det gjekk kyrkjetenaren rundt i kyrkja og samla inn til dei fattige, eller til andre føremål. 25/7 1870 vedtok heradstyret at det skulle vera slutt med "Tavlernes ombæren i Kirken". Denne tavlen kom bort i 80-90 åra. Det eldgamle døypefatet i kyrkja bad Foreningen for Fortidsminders Bevaring om å få mot å gi eit nytt fornikla i staden. Heradstyret sa seg 30/10 1886 samrøystes viljug til dette.

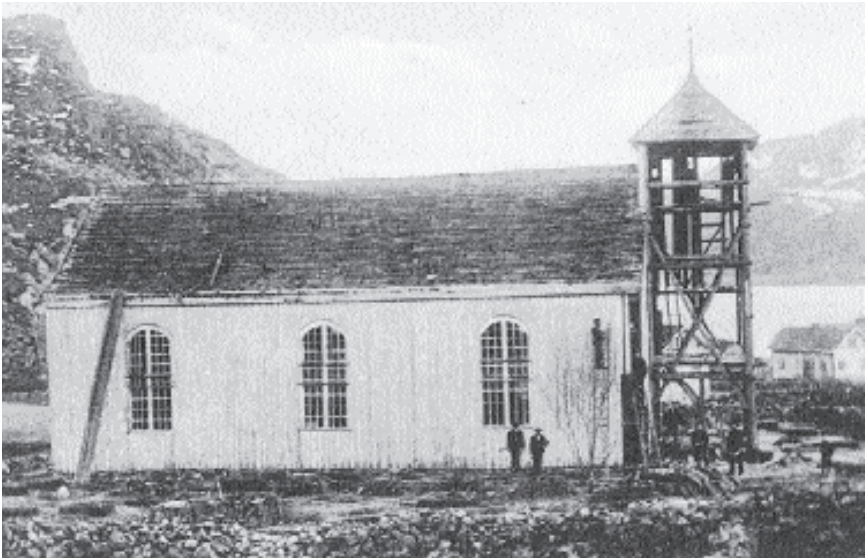
(I samarbeid med O. B. Heskestad)

Dei byggjer ny kyrkje

I 1890-åra vart det klart at sokna måtte få ny kyrkje. Gamlekyrkja var for skrøpeleg. Det nytta ikkje å vøla henne lenger, det svara seg ikkje. I desse åra bygde dei 3 skulehus, Tekse 1893/94, Eide og Steine 1895. Det var eit stort økonomisk lyft for den vesle bygda. Men det som verre var: Som det diverre så ofte vert når skulehus skal byggjast, vart det strid og uvenskap, og aldri har vel

*Den nye Heskestad kyrkje vert bygd på Skjerpe i 1904
Foto: Eldre postkort LBK*

*Riving av den gamle kyrkja på Heskestad Gard.
Foto: Eldre postkort LBK*

bygdestriden rasa beiskare enn i 90-åra. Åfoss skriv i kallsboka: "Forresten oppslider det sogn (Heskestad) sine kræfter i indre kommunale kjævlerier". Det var såleis ikkje lett å få gjort noko førebels.

Saka om bygging byrja med samrøystes vedtak i heradstyret 29/8- 1898: "Herredstyrelsen slutter sig fuldt ud til hvad der på menighedsrådet er udtalt, at kirken er i så misserabel forfatning at nybygning er nødvendig. Nedrivning og nybygning bliver derfor at foretage til kommende vår. Herredstyrelsen går ud fra at sognets husfædre frivillig vil påtage sig at udføre ved pligt alt det arbejde som på denne måde kan udføres. De nødvendige pengemidler til bygningen bliver foreløpig at tilveiebringe og udrede af herredets kirkekasse. På grund af herredets meget nedtrykte økonomiske forfatning bemyndiges ordføreren til på kommunens vegne at indgå til departementet med motivert andragende om størst mulig bidrag til kirkebygningen af offentlige midler". Det var Peder Sandsmark som var ordfører då.

Frå fyrst var det tanken å nytta materialar av den gamle kyrkja i den nye. Dei hadde heim byggmeister Tønnes Gydal, og han rådde frå, og dermed vart den planen skrinlagt 24/10 1899.

No kom spørsmålet om ny kyrkjestad opp. Dei heldt fram at det ville vera ein stor føremun å få kyrkja attmed hovudvegen. Snøfennene heim Prestvegen over Haugen var leide å koma gjennom kvar vinter. I fyrstinga var det ikkje mange som kunne tenkja seg til å flytta frå den eldgamle grunnen. Under grastuvene på den gamle kyrkjegarden kvilde dei kjære. Her var fedrene attover gjennom hundretals år gravlagde. Uendeleg mange varme minne knytte seg til denne staden. Det var ikkje til å undrast på at det vart brytningar.

Kyrkjelyden drøfta spørsmålet søndag 8. sept. 1901. Mykje folk var møtt fram. Den diplomatiske sokneprest Vindenes styrde møtet. 128 kvinner og menn over 25 år var for flytting til Skjerpe, medan 66 held på den gamle tufta. Den 23. s.m. gjorde så heradstyret vedtak med 7 mot 5 røyster å byggja den nye kyrkja på eigedomen av Nils Sægrov på Skjerpe.

Kapellet i Åna-Sira var tenkt til mønster, men kyrkja måtte vera noko større. Arkitekt Victor Nordan laga teikning som heradstyret godtok 23/9 1901. Det var rom til 265 sitjeplassar, men kyrkjedepartementet kravde at kyrkja etter folketalet i heradet måtte ha 280. Så vart teikningane brigda slik at tillegget kom på lengda.

Frå nyår 1902 vart O. G. J. Ueland ordfører, og det vart han som fekk det største arbeidet og ansvar for nybygginga. Han fekk fart i sakene, endå motbøren i heradstyret var stor. No kom det til at Nils Sægrov nekta å selja, så grunnen laut oreignast. Det førde mykje bry med seg, og leilse. Mindretalet i heradstyret heldt sterkt fram at staden for den nye kyrkjegarden var svært lite høveleg og jamvel med mykje arbeid og påkostnad kunne han ikkje på lang tid nær jamstella med den gamle. Tida har synt at dei har rett. Så vart det til at den gamle kyrkjegarden framleis skulle nyttast.

Våren 1903 kom brev om at "det behager Hans Majestet Kongen (Oscar 2.) at resolvere, 1.) At det nådigst tillades at der for Hæsekestad Annexsogn til Lund Præstegjæl under Dalane Provsti i Kristiansand Stift opføres ny Kirke på en

dertil udset Tomt af Eiendommen Skjærpe under gården Hæskestad efter vedlagte, af Arkitekt Victor Nordan udarbejdede Tegninger".

I same brev vart det gjeve løyve til å oreigna tomta, og med 6 mot 5 røyster vart det vedteke å gå til oreigning.

Utpå hausten same år valde dei byggjenemd: O. G. J. Ueland, form., S. O. Ollestad, Nils Vasshus, Mikias Høye, Reinert M. Eide og Helge Ollestad. Grunnarbeidet skulle setjast i gang straks, så at muringa og planeringa var ferdig innan jonsok 1904. - No var det verste gjort.

Dei fekk mykje for pengane i dei dagar. Heile grunnarbeidet med muring kom på snaue kr. 550. J. A. Brostrøm, Fredrikstad, tok på seg å bygge kyrkja for kr. 9502,15. Flekkefjordsbanen var mest ferdig, men ikkje opna enno, og det lukkast ordføraren gjennom ingeniør Wilse å få heile treverket med ekstratog fritt til Skjerpe.

Juletider 1904 var kyrkja ferdig. Arkitekt K. Øgreid var heime og gav denne fråsegna: " Der erklæres herved at Hæskestad nye kirke er oppført efter den aprobeerede plan. Arbeidet er håndværksmæssig og meget tilfredstillende utført. Alle anvendte materialer er solide og forsvarlige". Den 148 kg tunge messingklokka frå klokkestøpar O. Olsen & Sønn, Nauen, var på plass i tårnet. Ho kosta kr. 498,10.

Heile kyrkjebygget med grunn og alt kom på kr. 13757, 93. Av Opplysningsvesenets Fond fekk dei kr. 2000 i tilskot, og salet av den gamle kyrkja gav so mykje at nettoutgifta på Hæskestad vart om lag kr. 10000. Men det var mykje pengar i den tida. Heradet laut låna kr. 9000 i Egersund Sparebank.

Mange var dei som vakta på at ikkje eit øre vart nytta til anna enn strengt "nødvendige" ting. Såleis vart det sterk kritikk for bileta som fajansemåler Louis Messmer hadde måla til preikestolen, og ordføraren saman med Mikias Høie, S. O. Ollestad og Jakob Skjerpe betalte dei privat. Biletet av Bibelen på altartavla laga Messmer for kr. 12,00. Byggmeister Brostrøm fekk heradstyret til å løyva til kulørte glastruter i korvindauga. Dei kom på kr. 137,59, og mange tykte det var urimeleg dyrt.

Nokre år etter at kyrkja var bygd, viste det seg at ho for til å flakna ut. Festet mellom hanebjelkane og sperra svikta. Mikias Høie og O. B. Hæskestad tok seg av dette. Dei fekk tak i rundjernstenger som dei sette tvers gjennom kyrkja og veggene så høgt under ufsa som dei kunne koma til. Dette stansa siginga. Mikias dreide kulene som er på stengene.

5. april 1905 vart kyrkja vigsla. Biskop Thorkildsen heldt vigslingstalen. Av Geistlege var desse til stades: Prost Magelsen, Egersund, og prestane Vindenes, Isaksen, Holm, Olsen og Andersen.

Stolstadene i den gamle kyrkja

Kvar huslyd hadde frå gamalt sin faste stol i kyrkja etter gardsskylda. År om anna måtte det "regulering" til, for gardane hadde skifta eigar, gamle huslydar var borte og nye komne til. 14. mai 1870 vart stolane delte såleis:

- Nr. 1. Gitteret på nordsida: Ivar Sandsmark, Jakob Refsland, Helge Ollestad, Salve Bilstad, Ommund Tekse.
- Nr. 2. Gitteret på sørsida: Gabriel Ueland, Jonas M. Ueland, Ane Svendsdtr. Hetland, Oscar Ueland.
- Nr. 1. Lemmen på sørsida: Jakob Vasshus, Børild Grøsfjell, Endre Bilstad.
- Nr. 2. Do. på nordsida: Jonas Hetland, Anders Grøsfjell, Knut Bjuland.
- Nr. 3. Do. på sørsida: Ole Sørensen Vasshus.
- Nr. 4. Do. på nordsida: Sven S. Ollestad.
- Nr. 5. Do. på sørsida: Lars J. Heskestad.
- Nr. 6. Do. på nordsida: Ole T. Ollestad.
- Nr. 7. Do. på sørsida: Gunder E. Grøsfjell.
- Nr. 8. Do. på nordsida: Søren Heskestad.
- Nr. 9. Do. på sørsida: Erik Grøsfjell.
- Nr. 10. Do. på nordsida: Abraham Omdal.
- Nr. 11. Do. på sørsida: Endre Høie.
- Nr. 12. Do. på sørsida: Lars Høie.
- Nr. 13. Do. på nordsida: Ole K. Grøsfjell.
- Nr. 14. Do. på nordsida: Sven Olsen Ollestad.
- Nr. 15. Do. på nordsida: Tollak Olsen Bilstad.
- Nr. 16. Do. på nordsida: Tollak Ellingsen Bilstad
- Nr. 1. i kyrkja: Andreas A. Stene, Børild Hellenen, Ommund Gya, Tollak B. Tjørn, Ommund N. Øystads enkje.
- Nr. 2. Peder Eikeland, Mikkel O. Tjørn, Jonas B. Tjørn, Ommund O. Eides enkje, Tobias Birkemo, Nils Birkemos enkje.
- Nr. 3. Tarald Hetland, Helge Skailand, Mikkel Langhus, Jonas Langhus, Tønnes Drange, Bernt H. Eide.
- Nr. 4. Erik Heskestad, Tarald Tekse, Søren Dybing, Torkel Skailand, Gabriel Drange, Jakob O. Sandsmark.
- Nr. 5. Didrik Omdal, Tønnes Refsland, Mikkel Refsland, Peder Grøssereid, Tobias Grøssereid, Torje Urdal.
- Nr. 6. Tønnes Dybing, Lars Dybing, Ole Gya, Erik Ø. Øystad, Abraham Eide, Matias Grøssfjell.
- Nr. 7. Søren Røysland, Torsten Hellenen, Nils Hellenen, Ommund Torkelsen Tekse, Ommund T. Eide, Torkild Bilstad.
- Nr. 8. Andreas Heskestad, Atlak Eikeland, Halvor Eikeland, Andreas Kalvestrand, Jonas P. Gya, Gabriel J. Fjelde.
- Nr. 9. Ommund Torgersen Steine, Lars Rasmussen Steine, Ånen Rasmussen Steine, Torger T. Bilstad, Peder Jakobsen Heskestad, Lars Bjørnemo.
- Nr. 10. Johannes Heskestad, Lars H. Bjuland, Lars K. Bjuland, Jonas Jakobsen Heskestad, Ivar Børnemo, Tore Jakob Drange.
- Nr. 11. Jonas Torsen Bilstad, Jakob K. Eikeland, Ole Nilsen Hellenen, Gunnar Skailand, Tønnes Skailand, Torje T. Sandsmark.
- Nr. 12. Askild Birkemo, Peder Birkemo, Gitle Bilstad, Erik T. Førnes, Andreas Jakobsen Heskestads enkje, Peder Skuleson Sandsmark.
- Nr. 13. Sven T. Heskestad, Bendix Schmidt Steine, Andreas B. Steine, Sven

- Gya, Ole Gabriel ?, Ommund Tostensen Tekse.
- Nr. 14. Ole Jørgensen Helleren, Trond M. Øystad, Børild P. Øystad, Tollak Dybing, Jonas Dybing, Ommund O. Førland.
- Nr. 15. Karl M. Eikelandstal, Sigbjørn Eikelandstal, Lars Jonsens enkje Eikelandstal, Torje A. Eikelandstal, Jon Gystøl, Ola Gystøl, Lars Olsen Åsen.
- Nr. 16. Mikal R. Steine, Lars Jakobsen Steine, Villas Villassen Steine, Ole K. Kalvestrand, Tønnes S. Kalvestrand.
- Nr. 17. Tobias Bilstad, Nils Førland, Torje Drange, Olaus D. Steine, Ommund T. Steine, Atlak Jakobsen.
- Nr. 18. Berte Skjerpe, Hans Rasmussen Skjerpe, Gabriel Eikeland, Lars Eikeland, Peder Olson Helleren, Torkel Asbjørnsen.
- Nr. 19. Lensmann Salvesen, Bernt T. Steine, Ole A. Helleren, Knut K. Steine, Erik Iversen Helleren, Sven Hommen, Andreas J. Eikeland.
- Nr. 20. Lars J. Eide, Torje Bjørnemo, Torsten Bjørnemo, Mikel D. Åsen, Søren K. Bilstad, Reinert Birkemo, Jakob E. Steine.

Kyrkjegods

Då Heskestad og Lund 31.januar 1820 vart slegne saman, vart det benefiserte godset som frå gammalt høyrde til Helleland-presten, overført til Lund-presten. Inntekta av eigedomane var ein del av presteløna. Opplysningsvesenets fond vart skipa ved sal av b. gods.

Godset i Heskestad var:

Birkemo, som var delt i 3 jamnstore bruk. Elling Jakobsen løyste ut sitt 16/8 1833, Torkel Pedersen sitt 2/7 1839, og Askill Tønnesson og systera Anne løyste sitt bruk 25/11 1846.

Eide, bruket som 30/5 1855 vart selt til Abraham Erikson.

Fjelde.

Førnes, selt 16/1 1874 til Torstein Erikson.

Hetland, som då var delt i 2 bruk. Det søre bruket (no delt) vart selt 9/7 1831.

Det andre kjøpte Jonas Jensen 14/7 1848 for 500 spesidalar.

Nedre Øystad.

Urdal, selt 30/7 1859 til Torger Gabrielsen.

Sandsmark, eit bruk av garden.

Utanom desse gardane som høyrde til Lund-presten, var det mange gardar som var lagde til andre prestekall, t.d. Sokndal, Nes, Egersund og Stavanger.

Heskestad kirke i 50 år (1955)

Menighetsblad for Lund og Heskestad

Heskestad kirke ble innviet ved gudstjeneste onsdag formiddag 5/4 1905. Det var en strålende vårdag, og med stort fremmøte, også fra nabomenighetene. Biskop Thorkildsen foretok innvielsen og holdt dagens preken. Mellom

prestenes skriftlesning sang et mannskor fra Moi, under Ole Tangelands ledelse: "Kirken den er et gammelt hus".

Ved innvielsen var kirken ennå ikke malt, trappen foran hoveddøren var bare provisorisk tretrapp. Men disse tingene ble ordnet etter hvert, trappen ble dog ikke endret før 1916.

I 1907 fikk kirken orgel. Det kostet kr. 1400,00, og av dette var kr. 1217,60 gave fra utflyttede heskestadbuere i Amerika. I 1937 ble orgelet utvidet, og dette kom på kr. 2000,00 som ble bevilget av herredstyret. I 1908 ble Ole Tangeland "fast ansatt som orgelspiller" med lønn av kr. 40,00 og skyssgodtgjørelse kr.10,00 "alt pr. år". Han fungerte så som organist til 1941, dog med noe annen lønn opp i gjennom tiden.

Flere heskestadsbuere har vist sin interesse for kirken i disse år ved å gi gaver til dens utstyr. Blant disse gaver kan nevnes: Omkring 1938 ga sanitetsforeningen kirken 16 enkeltkalker i sølv, i år har vi fått 3 kalkere til i gave fra Elida Bilstad (de koster nå kr. 41,65 pr. stk). Av samme gave er billedgalleriet av kirkens prester anskaffet. I 1939 ga Ivar og Elida Bilstad senkningsapparat til kirkegården. Etter at kirken i 1946 fikk elektrisk lys, bekostet Kristine P. Ueland den gamle krone montert for elektrisk belysning, og en komité samlet inn penger til nok en lysekrone, mens herredstyret bevilget 8 toarmede lampetter. Arne Ueland og frue har senere gitt kirken 2 trearmede lampetter, samtidig som de ga kirken den storslagne gave: Glassmaleriet i korvinduet. I fjor fikk så kirken en ny vakker messehagel som gave av frk. Martha G. J. Ueland.

Etter krigen gjennomgikk kirken en større reparasjon, idet tårnfoten var dårlig, og treverket på kirkens søndre side "pilråttent". Ved samme anledning ble kirken malt utvendig.

I 1936 ble kirken malt innvendig av malermester Gustav Olsen, Egersund.

Så griper herredstyret inn i anledning årets kirkejubileum: Først ble det anskaffet en ny og god stol i prestesakristiet, og bygget et garderobeskap. Så gjaldt det kirkens interiør. Det ble overdradd Nysted & Co., Moi, å male kirken innvendig. Fargene var bestemt av restaureringskonsulent Finn Kraft. Hele interiøret fra gulv til tak er nu nymalt med vakre samstemte farger. Etter restaureringskonsulentens forslag er det også anskaffet nytt antependium, og skinn-trekk på alterringens knefall. Videre er det meningen å forbedre lysarrangementet, samt å skaffe utvendig lyskasterbelysning til korvinduet.

Privat arbeides det med å anskaffe (også etter restaureringskonsulentens forslag) innvendige vinduer med små ruter i forskjellig farget glass. Hittil har man visstnok løfte om midler til 4 slike vinduer.

Presterekken i den nye kirke i Heskestad er: Jens Vindenes (1898) 1905 - 1911. Tønnes Martin Solberg 1912 - 1925. Halvard August Mørstad 1925 - 1936. Sigurd Jakobsen 1936 - .

Heskestad kyrkje

100-års jubileum og bygdedag 28. august 2005

av Kjell Heskestad

"Når eg falder, skal I græde". Det seiest at dette stod det på ein av tårnbjelkane då dei reiv den gamle kyrkja. Det seiest òg at det var bestefar min som hadde skreve det i løynd. I så fall var det meint som ein spøk, trur eg, ikkje som noko visjonært framsyn. Det blir nok det næraste eg kjem, her og nå, til kyrkjelivet i Heskestad i gamle dagar.

Me fekk eit godt og naturleg forhold til kyrkja, også i kvardagen. Johannes i Hauen, far til Jakob og mange fleir, som var barndomsvenen vår, han var kyrkjetenar. Johannes var snill med oss og let oss få vera med når han gjorde reint, fyrde i omnen og elles førebudde gudstenester. Vår plass under gudstena var på galleriet. Ikkje fordi det var fullt nede, men på galleriet var organist Oluf Refsland, orgelet og Johannes som trødde belgen. Av og til fekk vi prøva oss på belgtrøa. Ho var tung, og trong full barnevekt og litt til. Det kunne medføra ujamn lufttilgang. Då kom Oluf rundt orgelhjørna i ein viss fart og forlangde jamn trøing. Det gjekk nok utover harmonien i korallane. Også Oluf var snill mot oss.

Preika frå stolen kunne vera lang som eit kyrkjeår. Presten var Sigurd Jakobsen. Han var like snill og omgjengeleg som Johannes og Oluf. Han avslutta alltid preika med å seia: "Neste gudsteneeste i Heskestad kirke blir søndag om 14 dager til samme tid". Då var me på galleriet nokså slitne, av å sitja stilt.

Og tenk, eg har eit klart, men vagt bilete av Jonas Klokkar. Han som sette så sterke spor etter seg, ikkje berre som klokkar og kyrkjesongar som det då heitte, men som lærar og føregangsmann for eit flott elverk og Handelslaget, og nok mykje meir godheit i det stille. Han døydde brått av lungebetennelse, i sin beste alder, jul 1941. Det var godt gjort av bygdefolket å få reist den fine minnesteinen over grava hans, med relieff av høg kvalitet. Eg hugsar avdukinga. Talaren sa med høg stemme og stor patos: "La duken falla". Det gjorde inntrykk på eit barnesinn. Sjølve relieffet var av brent leire, pga krigstida. Talaren lova at det skulle bli byta ut med edlare stoff så snart tidene tillét det. Og det blei gjort.

Sigurd Jakobsen blei vår konfirmantprest. Seinare var han sokneprest i St. Johannes i Stavanger. Han blei ein gamal mann. Då han runda 100, fekk eg vera med tante Hulda og helsa på han. Naturleg nok var han redusert, men såg likevel skarpt på meg og spurde: "Hvem er du, er du lege"? Gode råd var dyre. Det nytta ikkje med noko slektsutgreiing. Så kom den lyse ideen til meg. Eg svarde: "Eg er din konfirmant". Han såg ut til å vera godt nøgd med svaret.

Me gjer nokre hopp i denne ukvalifiserte mimringa. Eg vil sei litt om stallane, dvs. "hestestadlane", dei låg rett opp i vegen, mot nord. Det var ingen liten bygning. Eg kan tenkja meg minst 10 stallar på rekkje, med dør til kvar. Dei var

i bruk i min barndom, men ikkje mykje. Tenk dåtidens parkeringshus for ikkje motoriserte kjøretøy. Stallane blei nok og nytta til overnattingar av det reisande folket.

Eg er gamal nok til å hugsa Martin Røysland. Han kom over heia saman med kona til kyrkja. Det hende nok at han kom køyrande og, for dei hadde spreke hestar på Røysland, med gummihjul på kjerrene. Men kyrkjevegen over heia var for fotfolket.

Lærer Olav Heskestad har lagt ned mykje arbeid i forskning om kyrkjesoga i Heskestad. Han har på den måten gjeve oss og tidene etter oss, god, grundig og viktig dokumentasjon. Det er skriftlege kjelder til glede og historiebevissthet. Det kunne vore freistande å sitera han både lenge og vel i dag, men eg skal prøva å avgrensa meg. Olav og Ingvar Vasshus har samarbeidd, veit eg. Kanskje har Ingvar vore ein læresvein under Olav? I alle høve veit eg at då dei fekk til det flotte kyrkjetårnet heime på den gamle kyrkjegarden, var Olav og Ingvar sterkt inne i beslutningsprosessen. Bronsetavla over porten, med historiske fakta, er og deira verk.

Nå må eg ta med korleis den gamle kyrkjeklokka heime kom på plass att: Etter rivinga i 1905 kom klokka på vidvanke, borte for alltid trudde me. Nabo Gunnar Odden var ingen kyrkjebenkslitar, men hadde sterke historiske interesser. Ein gong i 1970-åra kom han på sporet av den gamle klokka. Ho var i privat eige ein plass sørpå. Tingingane var til dels harde, hemmelege og privatrettslege. For å seia det kort, ein kveld sette Gunnar seg i bilen, åleine, og køyrde sørøver. Truleg var møteplassen på Kvinesheia, kanskje Utsikten. Ein rask handel vart avslutta, kr. 10000 og ei kyrkjeklokke skifta eigarar. Gunnar var fornøyd og stolt. Me kan gleda oss over den gamle klokka, eg veit ikkje kor gamal, som igjen sender sine enkle litt turre farvel-klemt, når stunda tilseier det.

Eg må ta med eit direkte sitat frå lærar Olav om den såkalla nye kyrkja. Det er i Menighetsbladet i august 1959, han skriv m.a.: "Nokre år etter at kyrkja vart bygd, viste det seg at ho tok til å flakna ut. Festet mellom hanebjelkane og sperra svikta. Mikias Høie og O. B. Heskestad tok seg av dette. Dei fekk tak i rundjernstenger som dei sette tvers gjennom kyrkja og veggane så høgt under ufsa som dei kunne koma til. Dette stansa siginga. Mikias dreidde kulene som er på stengene. Det ser ut som dei har gjort eit godt arbeid. Det kan ikkje ha vore enkelt å stå med dei store navarane opp under ufsa."

Mykje kan seiast om tidene i tilknytning til kyrkja, frå barndom og oppvekst. Gravferdsfølgjene frå gardane kunne vera lange, og ha lang veg. Folk flest fylgde til fots. Kyrkjerommet vart då sjeldan nytta. Johannes stod i klokketårnet og speida. Når følgjet kom på toppen av tunnelen, starta han ringinga. Det varde lenge, og det må ha vore eit helseslit, for ikkje å snakka om sjølve gravearbeidet, 100 % manuelt.

Dokter Wahl kom alltid køyrande til gards i bil, dyrlegen og Sigurd Jakobsen måtte ta toget, eller sykla frå Moi. Han bar på ei horveleg stor og tung skinnveske, så tung at han hadde reim over skuldra.

Konfirmantundervisninga gjekk frå vår til haust, etter at me hadde avslutta folkeskulen. Me var ikkje stort betre då, enn nå. Ei sterk brytningstid både fysisk

og psykisk. Det hende nok at det kunne verta vel mykje for Jakobsen. Men han var ein god humorist og lun i sin veremåte. Den morostubben eg nå fortel er ikkje i frå Jakobsen, men kunne så godt ha vore det: Dei innvia eit nytt bedehus inne i fjordane. Det blei mange takktalar, men møteleiaren dvela spesielt med ein som hadde gjeve ei større pengegåve, men han ville vera anonym, sa han. Då var det ein gubbe nede i salen som reiste seg og sa: "Eg ville helst ha det sâllest".

Då biskop Bjørn Bue heldt visitasforedrag i Eigersund prestegjeld den 5.juni 1988, sa han m.a. dette: "Det tener Eigersund kommune til ære at dei tek for-svarleg vare på kyrkjebygga."

Og nå startar eg på "skrydedelen" av dette springande innlegget. Eg seier med Bjørn Bue, men skriv om: Det tener Lund kommune til ære at dei tek for-svarleg vare på kyrkjebygga. Og så mykje meir enn det. Eg er, og har i lenger tid vore imponert over arbeid, vedlikehald og fornying av kyrkjelegga, her og heime på den gamle kyrkjegarden. Det synest som det veks og blomstrar både inne og ute. Den nye kyrkjestova har gjeve bygda og kyrkja eit standardløft som eg trur vil visa frukter. Lund kommune, det høyrer så enkelt ut. Men kommunen er eit samlebegrep for organisasjon og menneske. Eg tenkjer med takksemi på dei løyvande, kommunestyret med sine budsjett. Eg tenkjer på administrasjon og sokneråd, som set vedtaka i verk. Og eg tenkjer mest på kyrkja sine tilsette: prest, kyrkjetenar, organist, kateket og kyrkjeværje. Dei er alltid til trøyst og hjelp når me møter dei i arbeid.

Menighetsbladet er eit livskraftig blad til stor glede. Eg anbefaler utflytte bygdefolk å abonnera på det.

Sigrid Undset avsluttar ein kjend roman slik: "Ti sed og skikk forandres meget, alt som tidene lider, og menneskenes tro forandres og de tenker annerledes om mange ting. Men menneskenes hjerter forandres aldeles intet i alle dager"

Eg tenkte at desse orda, med ein viss patos, kunne vera ei høveleg avslutning. Men så filosoferte eg litt vidare. Me har vel kome oss litt på desse hundre og tusenåra som har gått? Me er vel ikkje så galne lenger som kong Arthur og ridderne av det runde bord? Me spring og rir ikkje rundt med sverd og lange lansar og stikk kvarandre ned, og me brenn ikkje hekser på bål lenger. Og me tar ikkje riddarduellar for møyer og vakre jomfruer. Me gjer mykje opp med ein SMS på mobiltelefonen. Men, etter ei stund vidare filosofering kom eg til at Sigrid Undset har nok rett, framleis. "Menneskenes hjerter forandres aldeles intet i alle dager". Det er nok berre metodane som skifter, sett i eit globalt perspektiv, me rekk over meir nå.

Kyrkja her heime og det ho står for har alltid vore kjært, også for oss som reiste ut for ein mannsaldrer sidan. Dette kjære har for meg blitt sterkare med åra.

Det har vore ei fantastisk 100-årsfeiring for kyrkjeromet me er i nå. Takk og lukka til vidare.

3 heile dagar til ende. Det er mest som om me tek til å sjå fram til neste 100-årsfeiring.

Hva skjedde med Salve Ommundsen Grøssfjeld den 23. nov 1864?

av Mari Anne Næsheim Hall

Else Enoksdatter og Tolleiv Gunnarsson Grøssfjeld inngikk ekteskap denne dagen.

En av gjestene, Salve Ommundsen Grøssfjeld, forsvant i løpet av kvelden og ingen så noe mer til ham. Hvem var Salve Ommundsen og hva skjedde med ham? Salve ble født på Bjelland i Sokndal, sønn av Ommund Eriksson Bjelland og Helene Salvesdatter. Som voksen flyttet han til Grøssfjeld for å arbeide hos sin svoger Børild Olsen Grøssfjeld. Salve ble bare 25 år gammel. Ryktene har gått om hans forsvinning, og det var nok årets samtaleemne fram til han ble funnet druknet 5 måneder senere.

I kirkeboken fra Heskestad fant jeg følgende:

"Salve Ommundsen 25 Aar forsvant 23. nov 1864. Og fantes druknet i Rapstadvannet først i april 1865. Ble begravet den 2. mai".

En tid etter hans forsvinning ble det satt i gang en leteaksjon uten noe positivt resultat.

Salve ble funnet druknet i Rapstadvannet i slutten av april. Trolig har vannet vært islagt fram til den tiden. Ble Salve drept eller druknet han?

Den 18. januar ble det satt opp et forhør hos Lensmann Salvesen i Egersund.

Første mann til å forklare seg var Peder P. Rødland som arrangerte bryllupet.

Gårdeier Peder Pedersen Rødland forklarte at han ikke så mye til Salve den kvelden. Det var mye folk tilstede i bryllupet og svært kaldt ute. Han husket å ha sett Salve komme ned fra loftet. Oppe på loftet hadde Salve vært i ordfeide med Peder Gabrielsen Grøssfjeld. Han hørte at Peder sa: *"Hadde det ikke vært for det at Salve var dobbelt så lang som Peder så skulle han gitt ham pryl"*. Senere på kvelden hadde han sett Salve ligge på golvet på låven, klokka var da ca 11.30. Han snakket flere ganger til ham for å få ham til å reise seg, og for å få ham til å komme inn i stuene igjen, men fikk ikke noe svar av Salve. Siste gang han gikk til fjøset hadde han Peder Gabrielsen, Iver Enoksen og Ane Enoksdatter med seg. Han hadde sagt til de tre andre at når han var ferdig i fjøset, så ville han prøve å få Salve med seg igjen. *"Da lod Peder en ytring falde at han hadde til hensikt at tage fat i Salve og gi ham pryl"*. Disse ordene må Salve ha hørt, han reiste seg fort og løp ut av låven og ned på baksiden av fjøset. Dette var det siste han så av Salve. De tre andre stod ved siden av ham i det øyeblikket og ingen av dem

fulgte etter Salve. Han gikk så i fjøset for å stelle hestene og da han var ferdig gikk han inn i huset igjen. Mente at Salve var temmelig beruset den kvelden. Hadde heller ingen mening om at Salve skulle ha tatt sitt eget liv.

Anne Enoksdatter 21 år tjenestejente hos Johannes Hetlelid

Hun var også tilstede i dette bryllupet, men så ikke så mye til Salve den kvelden. Kan ikke huske at det var noen strid eller ordfeide mellom Salve og Peder. Hun hadde hørt at Peder Pedersen Rødland sa at han skulle få Salve inn i huset igjen. Hadde ikke hørt noe om at Peder G. Grøssfeld skulle ha sagt at han skulle ta fatt i Salve og pryle ham. Hun husket å ha sett en person løpe ut fra låven og forsvinne bak fjøset. Men på det tidspunktet visste hun ikke hvem det var. Kunne ikke se at noen fulgte etter denne personen. Rett etter gikk Peder Gabrielsen inn i bryllupshuset, da hun kom inn satt Peder i nystuen og senere var han en del på kjøkkenet. Hadde ikke lagt merke til noe spesielt ved Salves oppførsel den kvelden.

Tosten Eriksen tjenstedreng hos Tollef Grøssfeld 28 år

Forklarte at han var tilstede oppe på loftet da det ble begynt en ordstrid mellom Salve og Peder. Han hørte at de to diskuterte, Peder snakket mest. Han sa at han skulle banke Salve selv om han var 1/2 alen lengre og gjøre alle på garden til "røysekatter". Hva Peder egentlig mente med dette hadde han ingen formening om. Etter en stund gikk Salve ned fra loftet og Peder ble sittende igjen. Salve gikk ut i en annen stue og satte seg der. Så ikke så mye til ham resten av kvelden. Syntes at han ikke var overstadig beruset. Kjente lite til Salve og kunne ikke gi noen forklaring på hans forsvinnelse. Visste ikke om noe uvennskap mellom de to, men kunne huske at Salve hadde sagt til ham at Peder ville ha ham tatt, dette skjedde ved markedstider.

Børild Olsen Grøssfeld 45 år, svoger til Salve

Han visste om noe uvennskap mellom Salve og Peder. Børild hadde sagt til Salve at han måtte holde seg unna Peder den kvelden på Rødland, dette lovet Salve.

Peder hadde sagt til Børild når følget kom tilbake fra kirken at de som før hadde vært hans beste venner nå var blitt hans verste. Peder nevnte ikke noe navn men Børild forsto at det var Salve han mente. Børild hadde lagt merke til at Salve var litt urolig den kvelden, litt tungsindig av seg mente han. Dette var svært ulikt han, fordi Salve hadde snakket med tilfredshet om livet et par dager i forveien. Han hadde hørt at det var noe uvennskap mellom de to karene i et annet bryllup på Birkeland noen uker tidligere. Tidligere hadde de to alltid vært gode venner.

Berte Olsdatter halvøster av Peder

Hun hadde kjent Salve siden sommeren 1862. Var i bryllupet oppe på loftet den kvelden og så Salve og Peder sitte sammen. Hun merket ikke noe uvennskap mellom de to. Kan ikke huske å ha hørt at Peder skulle ha truet Salve med

pryl. Men hun syntes å huske Peder si at han ikke var redd Salve selv om han var dobbelt så lang. Salve gikk først ned fra loftet den kvelden, mens Peder ble sittende igjen. Senere så hun Salve sitte sammen med Tollef Rødland i den nye stuen. Han virket da svært beruset. Hun vet ikke om Peder var vekke fra loftet over lang tid. Kunne ikke gi noen forklaring om hvordan alt hang sammen med Salves forsvinnelse. Så en person løpe ut fra låven og bak fjøset. Stod da sammen med Peder.

Ole Knutssen Grøssfeld 57 år, stedfar til Peder

Han kunne forklare at han hadde følge med Børild og Peder G. fra kirken. Så lite til Salve utover kvelden, da han snakket mye med kjøgemesteren. Hadde ikke hørt noe uenighet mellom Salve og Peder G., trodde at de to var svært gode venner.

Birte Rasmusdatter, mor til Peder G. og gift med Ole Knutsen

Forklarte at Peder G. er hennes sønn fra 1 ekteskap. Hun var hjemme på Grøssfeld den dagen da bryllupet ble holdt på Rødland.

Har aldri merket noe uvennskap mellom Peder og Salve. "*Udspurget om hun ikke inde i Gunder Grøssfelds Kjøkken, efterat Bryllupsfolket var reist, udtalte sin Harme over Salve og yttrede at hun ikke kunde tænke Andet og vilde med Guds Hjælp haabe at hendes Søn Peder nok skulde jævne hans lange Skjænkler, benægtede hun at nogensinde at have talt saadant*".

Gabriel Olsen Grøssfeld 23 år, stevbror av Peder

Han hadde sett Salve oppe på bryllupsloftet men hørte ikke noe uenighet mellom de to utover kvelden. Visste heller ikke om noe uvennskap. Siste gang han så Salve den kvelden, satt han sammen med Tollef Grøssfeld og da var Salve beruset. Kunne ikke gi noen fornuftig forklaring på Salves forsvinning.

Forsettelsrett den 16. jan hos Lensmann Salvesen i Egersund.

Bror til Salve kom til Lensmannen med noen flere som kanskje kunne bidra med opplysninger om denne saken.

Guri Enoksdatter 23 år, i arbeide hos handelsmann Dybing i Egersund.

Hun var tilstede i bryllupet og kjente til Salve av utseende. Visste ikke noe om han var tungsindig av seg den kvelden. Salve kom til bryllupsloftet kort tid før de andre. Hun hadde lagt merke til at han drakk langs veien. Hun var opp-tatt med matstellet utover kvelden og hadde ikke anledning til å se hva som foregikk. Peder, Salve og Enok Rødland kom sammen opp på loftet for å få seg mat. Hun hørte at det var noe uenighet mellom Salve og Peder men kunne ikke høre hva det dreide seg om. Salve gikk fram og tilbake på loftet og virket beruset. Etter en stund gikk Salve ned fra loftet og de to andre ble sittende igjen. Senere på kvelden så hun Salve i storstuen da det skulle dekkes til mat der. Inger Rødland, kona til Peder, ville ha Salve til bordet for at han skulle spise, men det ville Salve slett ikke. Da tok hun i armen hans for å få ham til bords,

men han satte seg til motverge. Han var så beruset at han falt sammen over bordet. Salve reiste seg opp og forsvant ut. Hun la til at hun kunne huske å ha hørt Salve si at nu ville han ikke leve lenger. Noen uenighet mellom Salve og Peder tidligere kjente hun ikke til. Kunne også huske at hun traff Peder G. på gangen etter at Salve hadde falt sammen over bordet. Peder spurte da om Salve hadde "*voret inde og laget til noge, naaget har han faat og mere skal han faa*".

Forhør over Salve O. Grøsfjelds Forsvinden.

Den 23. mars 1865 ble det satt eksrærett på tingstedet Aarestad.

Edvard Carlsen Rødland, i tjeneste hos Mikael Christiansen Rødland.

Han kunne fortelle at han var i bryllupet på Rødland, men hadde ingen opplysninger om hva som kan ha skjedd mellom Salve og Peder G. Han nektet for å ha hørt noe munnhuggeri mellom de to karene .

Han var tilstede ute ved låven om kvelden sammen med Peder. Ivar Enoksen og to jenter var også med. Da kom det plutselig en person springende ut av låven og forsvant bak fjøset.

Vitnet visste ikke hvem det var men har senere hørt at det var Salve. Vitnet kunne ikke huske å ha sett noen springe etter Salve. Peder fulgte med vitnet opp i den nye stuen.

Ingeborg Tollagsdatter 36 år

Hun så Salve siste gang da han kom ut av dagligstuen. Da spurte hun han om han ville ha kaffe og han svarte "*mit Rige er ikke længer af denne værden*", hvorpå han svingte seg om og forsvant ut gatedøren. Salve så til "*at være noget beskjenket*". Peder G. var flere ganger innom kjøkkenet i løpet av kvelden, også etter at hun hadde sett Salve for siste gang. Peder G kom ut på kjøkkenet for å drikke brennevin, han skyldte på å være forfrosset. Det med forfrossingen oppfattet hun som list for å få ekstra brennevin. Gunder Grøssfjeld og en annen kar gikk ut for å hente brennevin, idet de gikk sa Peder G "*tænk hun troede mig*".

Iver Enoksen 27 år.

Kjente ikke til noe ordstrid mellom Salve og Peder, "*ligesom han heller ikke veed at de have været uvenner*". Iver fortalte at han hadde vært mye sammen med de to og har aldri merket noe uvennskap. Han så Salve flere ganger den kvelden, men kunne ikke merke at han var noe videre beruset. Salve var alltid en munter type og bryllupskvelden var han like munter som vanlig. Iver stod og så på den personen som kom springende ut av løa og bak fjøset. (som det er blitt sagt siden var Salve).

Hva spesielt Peder G. angår så fulgte han med ham inni bryllupstuen etterpå og satt med ham. Visste ikke om Peder G. var borte en tid midt på natten. Men vet at Peder lå og sov på loftet hjemme hos hans far, da var klokka mellom 4 og 5. Hans mor og søster fortalte at Peder kom dertil "*någet ud paa Natten*".

Caroline Svendsdatter Efteland 18 år, tjenestejente hos Anders O. Grøssfeld.

Kunne ikke gi noen grunn for Salves forsvinnelse. Hun var oppe på loftet da Salve og Peder satt sammen. Hun hørte at Peder sa til Salve at han slett ikke var redd ham selv om han var "1 alen længre". Idet disse ordene falt gikk hun ned fra loftet og visste ikke noe om en strid mellom de to. Visste ikke hvor Peder holdt seg den natten, har hørt at han sov hos Enok Rødland. På Grøssfeld har hun hørt en fortelle at Peder G. kom ned på kjøkkenet noe ut på natten og bad om brennevin. Han sa at han frøs fordi han hadde vært ute "mest den hele Nat". Og han skulle også ha sagt følgende: "At nu skulde de ikke have mer besvær med den lange".

Ole Olsen Kalvestrand 24 år.

Forklarte at han så Salve og Peder sammen i kjøkkenet "noget ud paa Aftenen", og husket at Peder ville "række den anden en Skaal med Øl". Til det svarte Salve at han ikke ville ta imot noe øl av en som ikke var hans venn. Dermed forsvant han ut og Peder ble sittende igjen. Ole visste ikke noe om det hadde vært noe strid mellom de to karene den kvelden, heller ikke om noe uvennskap tidligere. Hvor Peder holdt seg tidligere den natten visste han ikke. Peder og han hadde følge hjemover.

Peder gikk til Enok Rødlands hus for å legge seg og han sjøl til sin svoger. Da han kom der ble det sagt at klokken var mellom 3 og 4 om morgenen. Ole hadde ikke "mærket at Peder var i noe øinefaldende Grad Beruset".

Ole hadde sittet sammen med Salve til ca. kl.11 om kvelden, etter det hadde han ikke sett noe mer til Salve.

Berthe Rasmusdatter gift med Ole Knutsen Grøssfeld 57 år.

Hun forklarte at Peder var hennes sønn fra første ekteskap. Berthe fortalte at hun var hjemme på Grøssfeld den omtalte bryllupskvelden. Hun har aldri merket at det skal ha vært noe uvennskap mellom Salve og Peder. Har aldri merket noe ondt mellom de to. Selv holdt hun av Salve som sin egen sønn.

Så hva skjedde med Salve ? Når en leser hva vitnene forklarer så er det utrolig sprikende forklaringer. Mye skjules.....

Salve ble nok drept mener jeg, det lukter litt av denne historien. Hadde dette skjedd i dag så hadde vi fått en skikkelig dødsårsak.

Takk til Rasmann Polden.

Lundevatnet som nødhavn

av Andreas Steinberg

Ein grå ettermiddag førjulsvinteren 1943 var det eit tysk sjøkrigsfly som fekk problem med motoren. Flyet måtte nødlande på Lundevatnet. Folk på gardane høyrde lydane, og dei kunne sjå at flyet – etter ei tid vart manøvrert inn til brygga på Sirnes. Der vart flyet tjora fast. Flyet var av typen Dornier Wal. Det var ein relativ stor maskin med rom for mannskap på fire. Sjølve flykroppen (cockpit og plass for resten av mannskapet) var delt i 2 etasjar, og det var minst 2 kanoner installert. Sjølve flykroppen låg i vatnet, og det var bare ein balanseflottør under kvar veng.

Kvelden etter nødlandinga kom ein flokk tyske offiserar og soldatar saman med einaste frontkjemparen i Lund – Finn Løvaas – kjørande i bil til Kjellesvik og Eike. Dei rekna med at flyet som hadde nødlanda var engelsk. Dei ville finna det, og det vart mykje oppstyr. Lysrakettar vart skote opp langs stranda. Raketane hadde små fallskjermar som falda seg ut, så kvar av dei heldt seg lenge lysande i lufta. Soldatane for og leita intenst i strandkanten utetter. Dei spurde etter brua over til Sirnes. Det var deira geografiske lokalkunnskap. Ingen på Strannen visste om bru over Lundevatnet. Ludvig Eike og Trygve Eike blei så utkommandert som kjentfolk, men det vart likevel inga bru å finna. Kjentfolk på Eike tipsa om at dei burde ringa vaktposten på Sirnes. Dei kjørte til Skåland - der nærmaste telefon var. Då fekk dei veta at flyet var tysk, og dei kunne dermed avslutta leiteaksjonen.

Den følgjande natta sleit flyet seg laust frå brygga på Sirnes – med god hjelp av lokalt mannskap. Flyet dreiv vestover Lundevatnet, og dagen etter låg det i Klubbevika på Eike. Flottørane og skroget hadde dunka i strandsteinane og det var blitt store hol. Flyet låg dermed på ca. ein meters djupt vatn. Nokre av ungdomane på Eike og Kjellesvik sprang på flyvengene. Dei fekk då og sett våpen og ammunisjonen i flyet. Etter kvart som det blei klart at det ikkje var tysk mannskap, var det og nokon som gjekk inn.

Same dagen hadde Finn Løvaas og dei tyske offiserane hyra Thorvald Hamre med "Nøkken" for å leita etter flyet. "Nøkken" for utover på austsida av Lundevatnet, og kom tilbake på vestsida. Dei unge som var om bord fekk det travelt med å forlata flyet og koma seg i skjul når "Nøkken" kom med kurs for Klubbevika. Dei tyske offiserane lasta over i "Nøkken" alle våpen og utstyr samt ammunisjonen som var i flyet. Det vart så frakta inn til Moi. Flyet var igjen utan vakt.

Ungdomane på Kjellesvik – inkl. Arne og Gabriel Jakobsen (Sokneprest Sig. Jakobsen m. familie var – som kjent – forvist til Kjellesvik i krigsåra) fekk etter kvart større og større mot. Dei vandra frå land – utover venga, og fekk inspisera flyet både lenge og vel. Seglduken oppå venga var ikkje berekna for fortrykk, og det vart stygge hol mange stader. Ein attgjøymd rest med patronar i belte vart og funne, men dette datt i vatnet. Vaktstyrke vart plassert på ungdoms-

*Flyet på plass under brua på Sirnes. Tysk Dornier Wal.
Utlånt av Birger Hamre.*

huset dagen etterpå. Ungdomshuset ligg like ved Klubbevika, og dei 4-5 soldatane som var der skulle vakta flyet.

1. juledag kom 4 soldatar berande ei båre til Kjellesvik. På båra var liket av ein tysk soldat med overbreidd teppe, og på eine handtaket dingla hjelmen. Dette verka skummelt, og det gjorde inntrykk på folk i grenda. Båra vart sett inn i kjerrehuset hos Magnus Tjellesvik, og ho vart henta med bil til Moi. Den jula var det så mykje snø at bilane kom ikkje opp Lauvbakken. Det viste seg at julaftan hadde vore for vanskeleg for den tyske guten som soldat på ein utpost i eit okkupert land. Han hadde dessutan fått vita at han skulle flyttast til austfronten, heimbyen var blitt bomba og ingen av familien hadde overlevd. Han hadde skote seg gjennom hovudet med eige gevær.

Ein kveld etter nyttår 1944 var det – som vanlig – juletefest på Slettevold. Magne og Bernhard Kjellesvik, Sverre Kjørberg, Knut Tjellesvik, Olav Kjellesvik og fleire andre var på veg til festen. Sverre Kjørberg hadde lært litt tysk, og ved ungdomshuset kom dei i snakk med vaktsoldatane. Desse hadde nok kvesa seg litt opp, og dei var i godlag. Ungdomane frå Kjellesvik vart viste inn i "vaktstova" og dei vart viste kuleholet i taket etter sjølvordet julaftan. Dette var ei makaber oppleving.

Flyet låg i klubbevika ei tid utover vinteren. Etter kvart fekk dei heva det og tetta hola. Så vart "Nøkken" leigd inn att – denne gongen for å dra flyet over til Sirnes. Nå vart det heist opp under brua på Sirnes. Der vart det skikkeleg reparert, og det vart skifta motor. Etterpå greidde dei å ta av med maskinen – sørover.

Kjelder: Knut Tjellesvik - Arne J Ege - Jostein Berglyd: "De gjorde et valg"

"Sjur – dei skaut"

av Andreas Steinberg

Vi kjenner navnet Paul Buarskog som en av de aktive i Aakregjengen under 2. verdenskrig. Paul fikk fin hilsen fra statsminister K.M. Bondevik til 90 års dagen i mai d.å. (Vi vet at Gunnar Kvasshem var ministerens sekretær.) Under vår reise i Canada og USA sommeren 2005 la det seg slik til rette at vi fikk avlegge Paul en visitt onsdag 29. juni i hans hjem i Billings, Montana. Som så mange emigranter gjorde, forenklet også Paul Buarskog sitt navn til Paul Bue. Det uttales "Pål Bju." Paul reiste over i 1948 og fikk først arbeid hos sin onkel – som sauepasser. Det var forøvrig hos han de fleste Eigersundere startet – av de som reiste til Montana. Paul regnet med at han nå er den eneste gjenlevende av 1. generasjons emigranter i hans område. Det kan også nevnes at Pauls onkel hadde 3 sauer heime i Norge, og på det meste i Montana – 12000.

Dette blir en del bruddstykker fra Paul Buarskogs liv, og mest fra siste året av 2. verdenskrig, april 1944 til mai 1945. (Det forutsettes at en har Ingvald Rødlands bok "Hemmelig oppdrag" og Torbjørn Kjømoss artikkel "Nå skal de tas" i "Ætter-Mål" nr. 4, som bakgrunnsstoff.)

De første krigsårene bodde Paul heime. Han arbeidet i pøsemakeriet ved slakterbutikken til Grøsfjell. Foreldrene til Paul trodde han var på festing om nettene, for ofte kom han heim på morgenkvisten – gjennomvåt og kald. Så var det bare klesskift og å stille på arbeid. Etter hvert fikk så Paul "dispensasjon" av Alf, slik at han fikk orientert foreldrene om deres virksomhet. Johanna Tveit (Jonna) fra Tysnes var hushjelp hos Grøsfjellfamilien. Hun og Paul ble gift etter at krigen var slutt. Hun fortalte at hennes hjelp for Aakregjengen og andre var stort sett telefonkontakt og å gå med telefonbeskjeder. En gang husket hun spesielt: Mørk høstkveld med regn og vind. Hun så en stor flokk tyske soldater i veien der hun skulle gå, så hun valgte derfor å gå over gravplassen - "Scared to death"

Foruten Paul besto Aakregjengen av Alf Aakre – leder, Kaspar Idland – nestleder, Kjell Endresen – telegrafist, Tønnes Tengsareid og Einar K. Hansen. De levde – som kjent – i det skjulte etter at Edvin Aakre, Alfs bror, skaut seg i flukt fra Gestapo på Nyeveien i Egersund 26. april 1944. "Dæ va merkjelig" sa Paul "me hadde adle fått tedelt giftkapsel. Han må ha skjifta klær og gløymt kapselen."

Ca en uke etter at Edvin var død, gikk Alf, Paul og Tønnes til Steinsland i Sokndal, som allerede da var et nedlagt gårdsbruk. Paul visste at folk pleide gå i dette området og se etter revunger. Kort tid etter banket det på døren, og da var det 2 mann som kom inn. Alf spurte: "Ka æ dettan for folk?". Det var Tobias Gjersdal og Hans Skogestad, og de sa at de var på leting etter revunger. De sa også at det trolig kom to til i samme ærend. Deres navn var Nils Buarskog og

*Paul og Johanne Buerskog i deres hjem Billings, Montana.
Foto: Andreas Steinberg 29/6 2005*

Harald Polden. Nils var far til Paul, og begge var opptatt av jakt, fangst og villmarksliv. Så bar det over heia til Gjersdal, der de tok inn i ei heieløe. Det ble etter hvert korte og lyse netter, så det var lite de kunne utrette. De holdt seg for det meste rolig. Sabotørene var likevel med Tobias Gjersdal opp mot Kisthei og skar torv. Paul minnes at da holdt de på å forspise seg. Gudrun Gjersdal hadde kokt ei full bøtte med ertesuppe, og salt kjøtt og flesk i tillegg. Døtrene deres forsto ikke hvorfor Tobias gikk til heis med ei full bøtte ertesuppe, og hvorfor det kom så mange skjeer til oppvasken. En nabo lurte på – etter en heietur – hva Tobias skulle med alt torvet etter sommerens skur. Bjarne Solbjørg og Nerolf Drivdal stod for bygging av ei hytte i Gjersdalsheia, og det gjorde livet bedre for motstandsfolkene på rømmen. De var i Gjersdalsheia det meste av sommeren. Forsyningslinjen startet i Flekkefjord – hos grossist Sevald Jakobsen. Neste ledd var kjøpmann Selmer Skiftesvik på Moi. Så transport med Thorvald Hamre til Drivdal og/eller Gjersdal. Herleif Gjersdal ordnet så med forbindelsen inn i heia.

Ei stund etter at nettverket rundt Gunvald Tomstad var gått i oppløsning kom også motsandsmennene Rolf Smith Sunde og Sverre Sand til Gjersdal. De var da for det meste med Alf Aakre og gjengen.

Sverre Sand ville gå heim til Flekkefjord i anledning farens gebursdag. Alf nekta han. Gestapo var på jakt etter Sverre. Gestapo visste også trolig om

gebursdagen, og Sverre ville da gå rett i deres fang. Dersom en av gjengen ble tatt levende, regnet de som sikkert at på grunn av tortur ville alle bli tatt. En dag skulle Alf og Paul et ærend. Da var Tønnes og de to fra Flekkefjord igjen i heia. Alf ga da slik ordre til Tønnes: "Pass på Sverre. Vil han gå – så skyt han!"

Paul fortalte at han (de) vandret i området Gjersdal – Mysing – Steine, og de var etter hvert godt kjent i heia. En gang gikk Alf og Paul ned øverst i Drangsdalen. Der bodde bl.a. Trine og Sigurd Høien – med barna Signy og Olav – i ei anleggsbrakke på Mona. Signy hadde hatt difteri. Da var det slått opp på plakater på dørene om "Smittsom sykdom". Disse plakatene ble værende etter at Signy var blitt frisk. Da slapp de unna diverse besøk og kontroll fra okkupasjonsmakten. Alf og Paul konkluderte fort: "Her kan me trygt gå inn, for her kjem ingen andre." De ble ønsket velkommen, og de fikk seg et godt måltid mat. Etter lang vandring var de skrubbsultne. De hadde bl.a. vært på Hove – trålt heiene og sett etter nye plasser å flytte til.

Måltider var det så som så med. F. eks. da Paul skulle til Jøssingfjord for å spionere ang. et tysk moderskip for undervannsbåter. Han møtte tett tåke, og brukte tre dager i stedet for en dag. Paul hadde bare med et par brødkiver, og så var det at tilfeldigheten rådde. Han kom over en halvrått haren i ei snare, og tok med det beste av den. Fant en gammel kaffekjel, og kokte haren godt i den. Så spiste han, og han stappa resten av haren i lomma.

Ellers i sommerhalvåret var blåbærløv – blomst og – kart veldig god kost. De måtte ofte gå 2-3 dager uten mat, men det gikk helst fint. Ingen ble syke – tross utelivet.

Alf og Paul kom til Birkeneset (Steine) ei natt. De gikk inn og ble sittende på gulvet og prate. Da banket det i veggen ute. Marta sa: "Kryp onna senjå – der æ ei luga i golvet". De åpnet og krøp ned. Det var bare et jordhol. Alf strøk av ei fyrstikk, og da såg de en kagge med øl. De tok da hver sitt krus. Marta var noe eldre enn motstansmennene, så hun ble som en mor for dem. En gang skulle Paul, Tønnes og Trygve Vinningland hjelpe Marta å male korn. Marta tok dekene av gulvet i stua. Paul og Tønnes dro i hvert sitt tau, og fikk dermed kvernsteinen til å gå rundt. Det ble mel til fam. Steine, og det ble mel til sabotørene i heia. Paul minnes at de fikk et herlig grøtmåltid etterpå.

I Mysinghåla hadde de en tid 5 flyktninger fra Bjerkreim, og los Tønnes Hansen fra Egersund. De måtte få nye og falske pass. Ellen Lorentzen var datter til Olav Lorentzen – postfullmektig. Hun syklet ofte til Helleland, og gikk med meldinger til Mysinghåla. En gang i et fryktelig uvær kom hun søkkvåt til håla. Paul hadde ei ekstra lang og tørr underbukse, som han ga til Ellen da hun skulle heim. Ved neste besøk i Mysinghåla fikk Paul igjen underbuksa. En av de andre i gjengen sa da: "Æg gje deg femåtjue krone for den bukså." Ellen Lorentsen arbeidet på politistasjonen, og hun skaffet falske pass til de som hadde behov for slike. Paul het i det alternative passet, Paal Stapnes, bonde og fisker, f. 1/10 - 1914. Underskrevet og stemplet – Flekkefjord politistasjon. Riktig fødseldato for Paul er imidlertid 29/5 - 1915. Paul tok alltid inn til fam. Lorentzen når han var i Egersund i et eller annet ærend. Lorentzens hus var vegg i vegg med

*Paul Buerskogs grenseboerbevis. Det til venstre er falskt.
Foto: Andreas Steinberg*

politistasjonen, så Paul sa han alltid følte seg trygg der. "All safe". Det benyttet sabotørene seg av.

Før jul 1944 var alle samla i hytta på Steine. To dager før jul for Paul til Egersund for å undersøke noe. På tilbakeveien julaften var han trett og ville sove over i Mysinghåla. Han var innom folkene på Mysing. Der fikk han overrakt en flaske akevitt. Den var åpnet og drukket litt av. Flaska var gitt av en som sa: "Når du ser noen av de motstansfolka – gi de denne, så de kan få en dram til jul." Det var ingen i håla da Paul kom der. Han hadde bruktet av en grantopp, som han pyntet med papirstrimler og annet. Det var juletreet. Så dukket Kaspar opp. De to drakk opp det som var igjen av akevitten, så det ble mer enn en dram på hver. Mer husket ikke Paul av den julaften.

Juledag gikk de to til Røysland. "Der fekk me hedlekage (potetkaker) med godt smør", husket Paul. 2. juledag gikk de til Steine. Alf var ikke der da, men han kom etter ei tid. Han hadde vært på oppdrag hele julen. Alf ga vondt da han fikk vite at resten av gjengen hadde gått ned til Birkeneset for å feire jul – det var rene galskapen.

På side 138 i Ingvald Rødlands bok står det at alle feiret jul i Mysinghåla. "Dette æ feil" sier Paul – "Det va bara Kaspar og æg så va der." Dette ble også bekreftet av Margrete Stene da historielaget besøkte Birkeneset torsdag 15. september i år. Hun sa bl. a. at de gjestende motstandsfolkene måtte søke tilflukt i kjelleren da ungdommene fra Steinegarden kom til Birkeneset for å gå rundt juletreet.

Paul fortalte også en liten munter historie om da han, Alf, Kaspar og Harald Vinningland som kjentmann, var på vei fra Mysing til Eikeland i Bjerkreim for

å brenne ned A.T. leiren mens den var tom for ungdom. De gikk til Helleland – Sleveland – Tengesdal – over broen – Hetlandsskogen til Eikeland i et fryktelig regnvær ei natt i romjula. På Lomeland vekket de Marta og Ingvald. Der fikk de mat, og de fikk varmet seg rundt ovnen, samtidig som de fikk vridd det meste av vannet ut av klærne. De fikk også nye fyrstikker av Marta. Stikkene de hadde var blitt ubrukelige p.g.a. uværet." Dettan besøket må me ikkje snakka mæ nogen om" sa Marta til Ingvald etter at de fire var gått videre. "Nei – åsså du så ga dei fyrstikke," svarte Ingvald. Da han videre sa til henne det Alf hadde meddelt han, at de var på vei for å brenne ned tyskerleiren på Eikeland – besvimte Marta. I en parentes kan en ta med at Paul kom – sammen med en kamerat - til Eikeland året etter at krigen var slutt. De visste om et godt fiskevann der. Han hadde glemte en beskjed han skulle gi i Egersund, banket på i et hus på Eikeland for å låne telefonen. Etterpå kom en gammel kone ut ei dør og spurte hvem han var. "Buarskog", svarte han. Så tenkte hun seg litt om: "Æ du Paul?" "Ja – æg æ nok dæ". Da kom konklusjonen: "Dæ va du så kutta telefonledningen sjå okke. Nå he æg sett deg – nå kan æg døy!"

Så var det da vi snakket om den grusomme morgenen 21. april - 45 at den beste kommentaren kom fra Paul. Vi snakket om da han og Jens Stene gikk opp dalføret fra hytta, og da de ble møtt av soldatene ved Svarta Tjødnå. På spørsmål om de da ble beskyttet, svarte Paul ganske raskt og bestemt: "Ja visst skaut dei – Sjur dei skaut!" Alt gikk så fort da, og alle var på rømmen – fikk liksom ikke tid til å tenke over hvor stor fare de egentlig befant seg i. Det var mer nervepirrende da de passerte forbi store mengder tyske soldater på Store Omdal. Paul satt igjen med følelsen av at de ble oppfattet som vanlige bygdefolk. Det var ennå lemmetid, og mange drev og flyttet dyr. Paul fortalte videre at som oftest var de ikke redde. "Du veit – me va unge. Det va bara moro å lura tyskaran. Du kan vel kalla det fø okkas form for ekstremспорт."

Etter episoden rundt Steine, samlet gjengen seg etter hvert i Gjersdalsheia. I krigens siste dager gikk Alf og Paul tilbake til Mysinghåla. Paul for til Steine for å hente diverse papirer. Paul sa videre at det var en ubeskrivelig følelse å ligge i løa på Mysing og vente mens Alf hentet de andre på Gjersdal. Krigen var da egentlig slutt, og Alf brukte Egersund Røde Kors Hjelpekorps' bil til å samle gjengen sin. Nå var forventningene store, og de gledet seg til å få arrestere nazistene. "Æg vil ta Kvasshheim" sa Alf. Det var lederen for nazistene. Tønnes og Paul arresterte de andre. "Dei fekk bara nogen få veker straff," sukka Paul.

Paul hadde også minner fra tiden etter at krigen var slutt. Han og Lars Ramsland kjørte rundt i distriktet med motorsykkel. De skulle betale dyreeierne for alt som Aakregjengen hadde tyvslaktet i tiden de holdt seg skjult. Da de besøkte en sauebonde i Sokndal, fikk de slik reaksjon: "Å – va dæ dokke så hadde teke det. Æg trudde dei hadde daua. De måtte bare ha teke meir!"

*Kilder: Paul Buarskog
"Ætter-mål" nr. 4
"Hemmelig oppdrag"*

Små stubber om dalbuene i Montana

av Andreas Steinberg

En av sauegjeterne hadde kjøpt seg nye sko før han gikk på saloonen og begynte å drikke. Ingen kommenterte de nye skoene. Så gikk han fram og tilbake foran de andre. Enda kom det ingen kommentarer. Så brast det utav han: "Dæ æ kaldt mæ nye sko."

I Big Timber og Livingstone er det alltid mye vind – til dels sterk vind. Er det stille en dag får lege og tannlege mye å gjøre. Folk er så vant med å ta fart og kaste seg rundt hushjørnet. Når det ikke blåser fyker de på hodet.

De norske sauegjeterne var ofte samlet på saloonen når de hadde fri. Presten hadde fått dødsattest på en av dem – fra legen. Han kom til saloonen for å fortelle nyheten. Alle samlet seg rundt presten, som dessverre ikke kunne tyde hva dødsårsaken var. Det klarte heller ingen av gjestene.

Så kom det en annen sauegjeter inn i saloonen. Kikket over prestens skulder og sa nokså bestemt: "Ja - ja – når dei feila dæ, går det fort mot slutten."

Når jærbusen kom over ble de kalt tarepikkere. Når sirdølen kom over ble de kalt rypefangere. Bernhard Grøsfjell (Ben) ble ertet med at Heskestadbuen måtte låne prest fra Lund. Svaret var: "Well, Æg he røykt opp fleire sigara enn heila Lundesoknå æ verd."

En mann fra Steinberg var løsarbeider og levde "fra hånd til munn". Han bodde for det meste i området i og ved Big Timber. En dag i Billings traff han på sin noe eldre søster. Hun var gift med en farmer, og deres farm lå et stykke utenfor byen. Det første og eneste han spurte søsteren om var: "He du penga?" "Æg he nok te dæ æg ska kjøba i dag," svarte hun, hvoretter broren befalte: "Gje meg dei!"

Kilde: Paul Buerskog.

Livet i Bringedal – et liv med slit

Av Olav Gard Røyland

Året er 1949. Gerd ser seg ikke tilbake. For siste gang skal hun gå opp Dalen. (Veistykket fra Tronvik og til Bringedal kalles det) Aldri mer skal hun sette sin fot på plassen! Nå begynner en ny tid på Moi.

På veien nedover tenker hun hvordan gården ble drevet før. Utallige timer med slit for å klare seg. Ingen av hennes tre søsken vil overta plassen. Nå er plassen solgt til Jernbanens kontorpersonalets forening. Først i mai 1951 overtar de eiendommen, som ferieheim for 11.000 kroner.

Gerd tenker tilbake på faren Bernhards ord. Bringedal har vært i slektens eie siden 1624. Før den tid var det Bakke kirke som eide gården. I 1726 ble gården eid og drevet av Rolf Olsen. Han var den første som fikk eiendomsrett til plassen.

Den aller første som bodde her het Torjus og var leilending. Det vil si at han leide jorda hele livet sitt. Allerede tidlig begynte man å rydde mer jord i Bringedal og områdene rundt. Gården har nå et areal på 1500 mål. Gjennom generasjoner brukte man navnene Atlak og Rolf.

Tragedier fantes også her på gården. En gang på 1750-tallet drukner ei jente i bekken som går langs veien til Bringedal. Det er kanskje grunnen til at et av stedene ved Bringedal kalles "Lille Helvete". Gården sliter med å få høyet hjem fra heiene. Ingen hest kunne ta seg frem i de bratte fjellene. I følge Lunds historie nummer 1 av Ingjald Mehus ble følgende fremgangsmåte brukt: "Man bandt en stor rund sekk av garn, snørte godt om høybøren, og rullet den utfor flogbratte fjellet. Den hoppet i svære kast og trillet ned til sletten. Derfra kunne den kjøres heim." Det som er sikkert er at det ble slått mye høy. På det meste var det faktisk 12 kyr på gården. Korn ble dyrket og det regnes med at 30 tønner ble produsert. Alt ble brukt på gården. I bekkefaret var det mye aure, så noe var det til livets opphold.

På gården har det blitt tatt ut kvartsstein og det skal også finnes kobberkis og gull, men det var så lite at det ikke var drivverdig. Likevel, funnene betegnes ofte som en sjeldenhet i distriktet. Ingen vet i dag hvor gullet ligger plassert.

De ble ikke gamle mennesker i Bringedal. År med slit tæret på kreftene. De ble sjelden mer enn 60 år. Likevel var det flinke og kreative folk på plassen. Rolf Atlaksen, født i 1745, ryddet ny jord og laget en hage. Han fikk premie for dette. Tydelig vakte dette oppsikt i samtiden. Det var Stavanger Amts Landhusholdningsselskap, som gav Rolf to riksdaler for arbeidet. Hans datter prøver å drive en husmannsplass under gården Bringedal. Det viser seg snart å være vanskelig og de gir opp og flytter. Sønnen Atlak overtar gården. Han får sju unger. De sprer seg utover hele distriktet. Helt til 1980-tallet kunne Gerd fortelle om slektninger på Eik i Hovsherad, Sætra og på Moi. Alle kom opprinnelig fra Bringedal.

Atlak får først tre døtre. Som vanlig på denne tiden er det gutten som får odelsretten. Først som 40 åring klarer Atlak og Marta å få en sønn som de kaller Rolf. Sønnen Rolf går ikke lange veien for å finne sin hustru. På Hamre venter Anne Serene. Som kjent gikk de ikke langt for å finne seg en kone i gamle dager. Rolf og Anne Serene får fem barn.

Rolf har lenge hatt et ønske om en egen farbar vei til gården Bringedal. Eldstesønnen Andreas blir satt på oppdraget. Da faren, Rolf, dør allerede i 1863, må den da 20 år gamle Andreas søke kommunal støtte til veibygging. Svaret han får er han fornøyd med. Han blir fritatt for pliktarbeide på offentlig vei i elleve år. Disse dagsverkene måtte han i stedet legge på egen vei. Det ble ofte fortalt at han brukte de elleve årene på å lage vei. Men veien blir ikke særlig god, for enkelte steder er det svært bratt. Kommunen ser dette og i 1880 får han 12 kroner til minering av veien. Endelig etter mange års slit kommer det skikkelig vei til Bringedal. En vei som Karl Klausen seinere kan kjøre opp med bil.

Det er ganske utrolig at det har kjørt opp bil til Bringedal. Det sier alt om Karls kjøreegenskaper. Karl er selv barnebarn av veibygger Andreas og vokste opp i Bringedal. Andreas sine fire søstre, reiser alle til USA. Særlig Asbjørn født i 1853 slår seg stort opp der borte. Selv om han forlot Bringedal i en alder av 15 år, husket han veldig godt plassen. Han ber sine etterkommere holde kontakten med slekten i Bringedal. Asbjørn blir en gammel mann. I en alder av 95 år, vil han hjem til Norge og Bringedal for å dø. Han kommer aldri så langt, men barnebarnet Betty (gift Armstrong) tar kontakt med familien i Norge. I dag lever det en stor slekt etter brødrene Bernt Andreas og Asbjørn i USA. I 2003 tok Betty kontakt med undertegnede. Hun er bosatt på Hawaii og ønsker å komme til Norge og Bringedal en dag.

Kjærligheten til Karoline førte Bernhard tilbake til Norge etter opphold i USA. De giftet seg 19/9 1912. Foto utlånt av: O. G. S. Røyland

Tante Lina (Karoline Bringedal født: Nyland) klar til å servere nok en porsjon herlige vafler til besøkende i Bringedal.

Foto utlånt av O. G. S. Røyland

mentarer er det mange som husker. Litt triste mennesker gikk alltid heim leende og i godt humør fra Bringedal. Aldri vil Solveig glemme årene i Bringedal. Hun og broren Dante reiser snart videre med faren Antonio Valente til Flekkfjord.

Andreas er oppgitt over alt det vonde og legger seg i senga på et av rommene på Bringedal. Sønnen Bernhard og svigersønnen August Klausen bygger en imponerende steintrapp opp til huset. Den står ennå i dag som et imponerende steinarbeid. Andreas får aldri se trappen, for noen måneder senere dør han. Bernhard er bare 17 år da han bestemmer seg for å dra til USA. Han treffer sine to onkler der borte. Han er heldig og gjør gode penger. Bernhard var som tidligere sagt en morsom mann med det rette glimtet i øyet. Faktisk fikk han møte

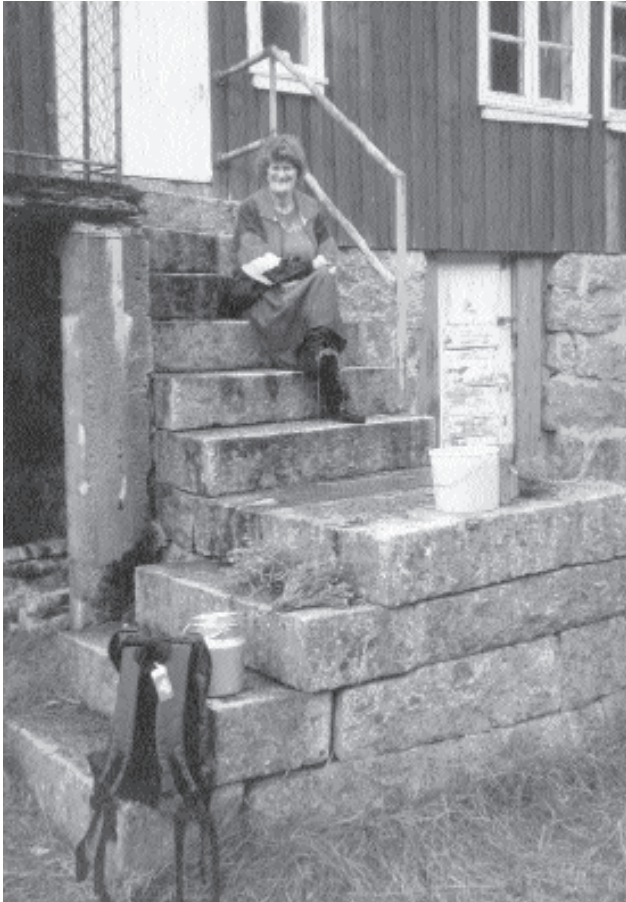
Andreas får selv sju barn. Hans liv er preget av mye slit. Stadig får han pengehjelp av brødrene sine i USA. Likevel ser han med tilfredsstillelse at eldstesønnen Bernhard skal overta gården og ta Bringedal som etternavn som den første i slekten. Men tragediene er aldri langt unna. Eldstedatteren Anne Serene fikk en dag et oppdrag å gjete sauene på heia. Vått vær hadde gjort forholdene vanskelige. Likevel tar hun avsted. Det viser seg at hun glir på en stein og faller utfor et fjell og omkommer. Nummer fem i flokken, Andreas, oppkalt etter faren, får blindtarmbetennelse og dør på veien til sjukehuset. For noen rammer skjebnen ekstra hardt og nådeløst. Yngstedatter Grete får kreft og dør bare 39 år gammel. Barna hennes Dante og Solveig blir noen år på gården. Solveig (Gift Ellingsen) er i dag 86 år. Hun er den siste gjenvlevende som har bodd i Bringedal. Hun forteller om lykkelige år. Særlig bakingen i kjelleren før jul, er et godt minne. Det var alltid folk på plassen. Bernhards lune kom-

berømte Chaplin i Hollywood på sin reise i USA. Men kjærligheten til Karoline fikk ham hjem til Norge igjen, og i en alder av 39 år giftet han seg med sine kjære Karoline (født Nyland). "Tante Lina", som hun ble kalt, laget ofte herlige vafler til besøkende. Hun var søster av dirigenten i Moi Musikkorps, Ole Nyland. En gang i 1930-årene var Moi Musikkorps i Bringedal og holdt konsert. Bringedal ble ofte besøkt og mange visste om Bringedals store tyttbærfelt. Ingen ble nektet å plukke. Etter en dagstur i heia, tok man ofte turen nedom til tante Lina og de berømte vaflene. Hun laget også smørbukk karameller som hun solgte ved Tronåsen til biler som passerte. Bernhard får fire barn og alle gikk de fra Bringedal til Moi på Nygård skole. 14 kilometer frem og tilbake, tre dager i uken, i all

Fra St.Hans feiring i Bringedal under krigen. Fra venstre Gerd Røyland Ege (født: Bringedal) på skuldrene av Solfrid Nyland (født: Eike). Videre står Jan Hamre med Nelmer Hellen på skuldrene. Bildet er tatt utenfor huset i Bringedal. Foto utlånt av O. G. S. Røyland

slags vær. Bløte klær var ingen uvanlighet. Lærer Vereide syntes synd på ungene og lot de ofte tørke klærne ved skolens eneste ovn. Gården var vanskelig å drive, og snart måtte Bernhard delta i arbeidet med Tronåstunnelen, for å få penger til livets opphold. Han arbeidet om nettene i tunnelen. Dagene gikk med til gårdsarbeid. Eldstegutten Arthur var skoleflink og ønsket seg utdanning, men penger fantes ikke. For Arthur ble det et liv med maskinene på Haukland Trevarefabrikk. Ett år etter oppnådd pensjonsalder dør Bernhard. Han er nå 71 år. Verken Arthur eller Anton vil overta gården. Karoline og yngstedatter Gerd prøver, men etter to år flytter de også til Moi. Særlig husker Gerd torden-

*Gerd Røyland
(født Bringedal)
sittende på den
imponerende
steintrappa i
Bringdal som faren
Bernhard Bringedal
og onkelen August
Klausen laget.
Foto: O.G.S. Røyland*

været i Bringedal. Gården ligger mellom flere fjell og ved tordenvær var det ekkelt å bo på plassen. Gården blir solgt til NSB, som ennå eier plassen.

Året er 1985. Gerd er for femte året på rad på blåbærtur i Bringedal. Plassen hun aldri skulle tilbake til. Dette å ta med seg ungene på tur opp dit, blir for henne noe av det fineste hun gjør. Glad og engasjert fortalte hun om slitet og livet i Bringedal, en gård full av minner og historier fra en tid som aldri kommer igjen.

*Kilder: Lunds historie 1 av Ingjald Mehus,
Gerd Røyland (født: Bringedal),
Solveig Ellingsen (født: Valente),
Betty Armstrong (født: Rolfsen)
Aud Bakke (født: Klausen).*

Minner fra Elve

Av Charles Alfsnes

Elve
Utlånt Charles Alvsnes

Det er nok enda en del personer som husker min fars søster, Klara i Elve. Opp gjennom årene ble det mange turer til Elve. Som unge ble det mange ganger til at en var der det meste av sommeren. Vi badet mye i Elvetjernet. Mer enn en gang svømte Torbjørn Elve omtrent til midten av Elvetjernet og tilbake til den lille stranden hvor vi gikk uti. Det hendte også ofte at klesvasken ble skyllet i Elvetjernet. Ellers ble den skyllet i en liten høl i bekken som rant fra Elvetjernet og ned i Lundevannet.

Melkebilien

Men hva var vel en ferie i Elve uten en tur med Sverre Hamre på melkebilien fra Elve til meieriet på Ualand og retur? Da endte en hos Thorvald og Inga Hamre til middag, før returen gikk til Elve igjen. I Elve var det alltid åpent hus, for både kjente og ukjente, og det var samlingsplassen for mange langs "Strannen". De

første årene husker jeg at Thorvald Hamre hadde den hytten som ligger nærmest bryggen i Elve. En hytte som nok stammet fra den tiden "Nøkken" gikk på Lundevannet. Den hadde Thorvald til ca. 1956/57.

Jeg husker en gang da brødrene Sverre og Ivar Hamre var i Elve. Ivar kjørte bussen og Sverre melkebil. Klara hadde denne dagen brukt hedlen som lå på ovnen i kjelleren. Om kvelden da den var blitt kald gikk Anne Brit, Kjell Ove og jeg i kjelleren og tok sot i ansiktet. Vi dro ned til hytten og krøp under den og banket i gulvet. Vi prøvde å stikke av, men var ikke kommet mer enn noen få meter fra hytten før døren gikk opp. Sverre og Ivar stakk hodene ut av døren og spurte om de skulle barbere oss.

På denne tiden bygde Thorvald Hamre ny hytte i Elve. Den står i svingen der en kjører bort til tunet på Elve. Min far kjøpte da den gamle hytten, som Kari Elve Bjørnsen eier i dag.

Jack

På den tiden hadde de i Elve en hund som het Jack. Når vi var i Elve, og skulle fra Klara og Bertil og ned til hytten, fulgte Jack med. Ut på morgensiden ga Jack lyd fra seg og ville ut, for å gjøre sitt fornødne og luffet så opp til Klara og Bertil igjen. Jack fulgte med kyrne som skulle på beite. Om en av kyrne prøvde å gå en annen vei enn flokken, så var det bare å rope på Jack, peke og si "boss ta", så løp Jack og fikk kuen tilbake i flokken. Jack ble etter hvert så pass gammel at den ikke orket å være med så mye, så de skaffet seg en ny hund som ble kalt Laika.

Laika

Denne Laika kom til Elve da russerne sendte hunden Laika på tur i verdensrommet, derav navnet. Laika var ikke av samme kaliber som gamle Jack, så den ble ikke noe særlig brukt til å ha med når kyrne skulle på beite. Men Laika ble i en del tilfeller til irritasjon for mange, for den fikk det for seg at den skulle bite enkelte i ankelen. Dette gikk så langt at Thorvald Hamre ble skikkelig irritert. Han fikk tatt Laika i halsbåndet, tok ett tau og festet det til bussen. Han startet opp og kjørte forsiktig snaut hundre meter med hunden bundet til bussen. Etter den dagen holdt Laika seg langt unna Thorvald. Den stakk helst av, bare hunden hørte lyden av Thorvald.

Anne Brit gjorde omtrent hva hun ville med Laika. En gang kledde hun Laika ut som brud og satte den på en flat stein på tunet. En sommer Anne Brit holdt på å slå med langorv blant kirsebærtrærne, kom hunden litt for nær og fikk kutt i forlabbene. Men Anne Brit stelte hunden som en sykepleier til den ble frisk igjen.

Etter en tid fikk de enda en ny hund i Elve. Det viste seg fort at disse to hundene ikke kunne gå løse samtidig. Da rant de til heis, og fra tid til annen hørte de ul. Det ble til at de sto bundet etter tur for at de skulle holde seg hjemme.

En folkekjær gris

Ellers så hadde de en folkekjær gris, som gikk fritt på tunet i Elve. Hadde en formiddagsmat på tunet en fin sommerdag, lå grisen like i nærheten. Enkelte ganger måtte en nok anvisе den plass der den kunne ligge. Gikk folk til heis for å slå, tok grisen gjerne følge med dem.

Sveivegrammofonen

Gjennom flere år ble det arrangert midtsommerfest i Åna Sira. Mange fra Strannen reiste dit, og da rodde de med båt fra Elve. En av dem som var med var Reinert Solbjørg.

I Elve fantes en sveivegrammofon, og de hadde anskaffet platen med sangen "Kjære John". En gang dukket Reinert Solbjørg opp, og satte seg til å spille denne sangen det meste av natten.

Haglen

I Elve hadde de den gang en dør fra tunet og en dør fra kjøkkenet med en trapp på utsiden. Her så en utover de aller fleste kirsebærtrærne i Elve. Her hendte det mange ganger at Torbjørn la seg til med haglen og haglepatroner og skjøt på starene i trærne. Når en spurte hvorfor han gjorde det, var beskjeden at han måtte trene til jaktseasonen.

Rundt 1960 begynte de å bygge ny låve i Elve. Mye av arbeidet ble gjort på dugnad. Da det meste var ferdig ble dyrene flyttet over, og natten etter raste den gamle låven sammen. Det gamle sauehuset som sto på tunet tvers over den gamle låven ble dratt ned med håndmakt.

Vei fra Elve til Åna Sira?

På slutten av femtitallet begynte Sira Kvina å demme opp "Helvetesfossen" i enden av Lundevannet, fordi det skulle bygges kraftstasjon ved Osen. Mange håpet det skulle bli gjennomkjøring til Åna Sira og at Sira Kvina muligens ville legge noe av sin handel til Moi. Den såkalte "veipresten" som het Bruknapp, var politiker på si og gjorde fremstøt til veibygging i Elve. Veien ble påbegynt, men Sira Kvina var ikke interessert i veien, og veiarbeidet ble stoppet nesten halvveis. Det var jo nærmere vei til Flekkefjord enn til Moi. Fortsatt kan en se restene etter dette veiarbeidet i Elve.

Barndomsminne frå gard og grend

av Sylvia Voreland

*Når sola bakom blåe fjell
sitt ljose andlet gøymer,
og myrkret over heimen fell,
snart jorda ligg og drøymer.*

Dette vesle verset har fått meg til å hugse fleire hendingar frå barneår og kvardagsliv heime på Monen. Eg likar best å skriva nynorsk, og eg tykkjer det høver best med omsyn til tida som ligg attanfor. Ein kan seia at erfaringar på garden, frå lita jente og oppover nokre år, var så ymse. Minna går i kvar si lei, men her vil eg kort la tankane stoppa ved minne knytte til husdyr og firbeinte vener.

Heime på Monen, Bjørkemonen var det rette namnet frå fyrst av, hadde me ulike husdyr. Stort sett hadde me seks-sju kyr og ungdyr, tretti-førti sauer og sjølvsagt hest. Frå skulen slutta om våren, til skulen byrja att om hausten måtte me vera med å jaga kyrne til og frå beitet. Om morgonen når mor var ferdig med å mjølka, vekte ho den av oss borna som skulle av stad med buskapan. Då var det å få på seg kleda i ein fart, og hiva i seg litt morgonmat. Men før eg var klar til å ta i veg med dyra, måtte eg finna meg ein lang stav eller pinne. Det var eit viktig reiskap å ha for å få dyra på rett lei og for å halde farten oppe. Dyra måtte jo ikkje få altfor god tid til å nappa til seg grasstrå og småkrangla langs vegen!

Så vart dyra sleppte or fjøset. Me måtte helst vera fleire i lag som hjelpte til med å venda flokken den rette vegen. Og så bar det i veg. Den vesle jentekroppen heldt seg like bak dei svoltne og nymjølka dyra. Men nå skulle eg hatt ein god hund som kunne hjelpa meg, så ikkje kyrne prøvde på å fara inn i kvar ei open grind langs vegen. Men me hadde ikkje hund heime. Oppover Steinbergsbakkane bar det. Eg hugsar at det titt anga så godt av blommar og hegg, ja det var mest berre ei fryd å vandra oppover. Var eg nå så heldig å ikkje møte buskapan frå Åsen eller "der Heima" som skulle på beite i motsett lei, gjekk det jo greitt. Men nokre gonger vart det kluss med å skilja dyra, og få med seg sine eigne dyr den rette vegen. Så bar det over Garen, ned på andre sida av Gavlen, gjennom grinda på Bakkjen, før me til sist var framme på fellesbeitet.

I femtida på ettermiddagen var det så å henta same dyreflokken heim att. Nå var dyra fulle av saftig gras i vomma og tunge av mjølk i jura. Det var meir spanande å få dyra greitt på heimveg om ettermiddagen, enn det var å få dei or fjøset om morgonen. Eg var lukkeleg om det bare var min flokk som stod ved grinda. Då var det berre å opna grinda, jaga ut dyra, for så å lukka grinda att. Verre var det når buskapan til fleire bønder stod saman i ein flokk framføre grinda. Det var ikkje alltid så lett å skilja våre dyr frå dei andre. Vona var då at

*Sylvia Vorelands
barndomsheim
Monen på
Steinberg.
Øverst: Flyfoto
1960, utlånt
Sylvia Voreland.
Til høyre:
Fra "Norges
bebyggelse".*

det kom fleire samstundes for å henta heim dyra, så kunne me hjelpa kvarandre. Stutar som ikkje var heilt å lita på, skulle helst ikkje gå saman med mjølkekyrne.

Så ein gong gjekk det heilt gale. Kyrne våre hadde ikkje kome til grinda, så eg måtte heilt bort på Flådå for å henta dei. Det eg ikkje var merksam på, var at det gjekk ein stut der. Då han såg meg, byrja han å brøle og stanga i grastuene så molda fauk. Eg fann inga anna råd enn å berga meg opp på ein stor stein. Så måtte eg sitja der, redd og vondt på lag, og venta på at det skulle verta fri ferdsel heimover. Eg trur nok at eg sende ei lita barnebøn opp til den himmelske Far om hjelp. Ja, alt ordna seg etter ei stund. Stuten luska vekk, og kyrne var nådd heilt bort til grinda aleine. Glad og takksam sprang eg med lette steg for å få dyra velberga på heimveg. Det vart sein mjølking den ettermiddagen, og sikkert ekstra sprengde jur.

Ei anna hending frå barneåra renn meg og i tankane. Borghild, skulevennina mi, og eg hadde leika med hunden deira som hadde ungar. Då eg skulle gå heim att, spurte far hennar om eg ville ha ein av hundungane. Eg vart så glad og svara ja, utan å tenkje på at eg ikkje hadde lov heimafrå å ha hund på garden. Så eg valde meg ut han eg tykte var mest fin og livleg. Hundungen var svart med noko kvitt og brunt. Og så hadde han på ein måte doble augo, for det var kvite prikkar ovanfor augo. Eg tykte han var svært fin, så eg takka lukkeleg og tok på heimveg. Og tenk, heime nekta ingen meg å ha hunden likevel!

Så var det ein dag seinare på sommaren at Anna, kona til bror min, og mor hennar, Rebekka, skulle koka såpe. Me hadde samla saman ein heil del med feitt. Det var restar frå vanleg husdyrslakt, samt feitt frå revefarmen som bror min hadde. Dette var i krigsåra, så det var lite såpe å få tak i. Såpe måtte me ha til å vaska klede med og til å gjera reint med elles, så såpekokinga kom vel med. Me hadde ståande ei stor jerngryte borte ved bekken. Gryta nytta me elles til å koka og vaska klede i. Ved såpekokinga hadde me fyrst litt vatn i, så la me feittet saman med salmiakk og kaustiksoda oppi. Dette stod ei heil stund over varmen og koka godt saman. I mellomtida skulle me heim og eta middag. Me var nok svoltne alle saman. Eg hadde hatt hunden min Bella med meg til elva, og leika med den der. Sidan gløymde eg å ta han med meg heim att, tenkte nok berre på ein god middag. Etter middag gjekk me attende til såpegrytene, og der møtte det meg eit syrgjeleg syn. Hunden som eg var så glad i, kom imot meg virrande med hovudet. Han peip så fælt at det gjorde reint vondt å høyra på. Noko var hendt, men kva var det? Etter kvart merka eg at hunden min ikkje såg rett, han var sløv og stille og ville ikkje leika meir. Me kom til at Bella måtte ha kome borti såpegryta og fått noko av innhaldet i augo, og vorten blind. Å, kor lei meg eg vart! Og underleg nok, så vart eg sint på Bella og, at ho hadde vore så dum å gå i nærleiken av den farlege gryta. Nei, nå var det ikkje moro meir! Bror min, Ole, meinte at det var dyreplageri å la hunden leva på det viset. Det enda med at eg let andre få ta avgjerda for Bella sin lagnad vidare. Hunden vart teken livet av utan at me nemnde meir om ulukka. Hunden var vekke, og eg tenkte at eg aldri meir skulle ynskja meg ein hund!

Ein skuledag for 65 - 70 år sidan

av Jacob Heskestad

Etter som åra går vil tankane ofte tilbake til det som ein har opplevd opp gjennom livet. Korleis var til dømes ein skuledag då eg gjekk i det som då vart kalla folkeskulen?

I mi skuletid var den lovfesta skuletida på 7 år, delt i ein småskule og ein storskule. Frå ein som 7-åring tok til på skulen, gjekk ein 3 år i småskulen og deretter 4 år i storskulen. Småskulen og storskulen var dei namna vi brukte på skuletida. Kanskje var det ikkje det som vart nytta alle stader i landet.

Vi hadde lang veg å gå til skulehuset, vi borna frå Heskestad garden. 3 km var det fram til skulehuset på Eide. Skuletida var frå kl. 09.00, så vi måtte ta i veg heimanfrå om lag klokka 08.00. Det var mange ting langs vegen som måtte utforskast, så ein trong tida dersom ein skulle koma fram i tide. Eg minnest godt at når vi var komne så langt at ein såg skulehuset kjende ein ei viss redsla for om vi ville koma fram i tide, eller om vi måtte stå til rette for å ha brukt tida feil. I den tida var det ingen av skuleborna som hadde klokke å retta seg etter.

I alle desse åra eg gjekk på skulen på Eide var det ikkje andre måtar å koma fram på enn å gå. Det hende nok at far tok hest og slede når det hadde falle mykje snø om natta. Brøytt vegar kunne ein ikkje alltid rekna med. Eg minnest og at vi såg fram til at det kanskje kom ein lastebil med ein mann ved rattet som ville visa medkjensle med oss og gje oss plass på lasteplanen. Men dessverre kom det sjeldan ein bil.

Heile tida eg gjekk på folkeskulen hadde eg Botolf Flom som lærar. Han var utan tvil ein flink lærar, men han kunne vera streng og ville ha ro og orden i skulestova. Flom budde i bustaden på Heskestad jernbanestasjon, og når han kom gåande om morgonen var det alltid nokon på vakt så det skulle vera ro og orden når han kom inn i skulestova. Så reiste vi oss og helsa: "God dag".

Skuledagen tok til med salmesong. Når den var ferdig var det tid for ei kort bøn, som stort sett hadde same innhaldet kvar gong. Så var det tid for namneoppnop og innføring i dagboka. Denne boka var det ingen som var særst glad i, for her stod nedfelt det som var grunnlaget for vitnemålet når skuletida var unnagjort. Det hende nok at vi tok boka for oss for å sjå korleis stoda var, men då måtte Flom vera godt på avstand. Før ein tok til med undervisninga tok Flom seg gjerne ein tur langs pultane for å sjå korleis det var med reinhald av hendene. Hadde det vore stor aktivitet på skulevegen som hadde gitt seg utslag i skitne hender, måtte syndaren på gangen for å vaska bort det verste.

Første timen var avsett til religionsundervisning. I småskulen stort sett berre bibelhistorie, men i storskulen veksla det mellom bibelhistorie, katekisme med forklaring og kyrkjesoge. Dette var dei namna vi brukte på timeplanen. I ettertid tenkjer eg med undring på at så mykje av læretida var avsett til dette faget. Ein time kvar skuledag i 7 år, utgjer ein stor del av undervisningstida. Lærar

Flom meinte nok at det å kunna rekna og skriva godt var viktig for framtida for elevane. Vi fekk grundig opplæring i desse faga, og mange var nok i ettertid glad for dette.

Vi hadde mykje heimelekse. Det var reknestykke, skrivning av stil og ikkje å gløyma lange lesestykke i kristendomsfaget, noregssoga og geografi ,eller "landkunne", som det vart kalla då. Det som stod i bøkene måtte kunnast utan å sjå i boka. Det hjalp godt at det var ein fridag mellom kvar skuledag, men då kunne ein ikkje bruka det argumentet at ein ikkje hadde hatt tid når heimeleksa ikkje var gjort skikkeleg, og ein måtte stå til rette for dette og lova bot og betring.

Orden og ro i skulestova var viktig for at undervisninga skulle bli den beste, og stakkars den som på ein eller annan måte laga uro. I verste fall venta skammekroken attmed kateteret, og då med lite medkjensle frå dei andre elevane.

Det var stas når lærar Flom tok oss med på tur i skog og hei. Då lærte vi om blommar og tre og alt som veks på marka. Mellom skuletimane var det friminutt. Det var eit stort utval av leikar og stor stas når Flom var med i leiken. Flom var høg og kraftig, så stakkars den som vart råka av ballen når Flom "stakk" når vi slo ball. Når friminutta var over, stilte vi oss i to rekker framfor trappa til skulehuset. På signal frå Flom marsjerte vi så inn i skulestova og fann plassane våre og gjorde oss klar for ein ny skuletime.

Skuledagen slutta med ein song og vi sa takk for dagen til kvarandre og vel heim. Slik minnest eg ein skuledag ved Eide skule.

Lokal håndverker

Av Toralf A. Kjørmo

Det har til alle tider vært en utfordring og en nødvendighet å skape ting med hendene. Helt siden tidenes morgen og frem til dagens industrialiserte samfunn har dette vært vanlig. Utstyr for fiske og jakt, nødvendige ting til matlaging og redskaper for skogbruk og jordbruk. Plogen, eller dens forløper, arden er et eksempel. Den revolusjonerte jordbruket over store deler av verden. Dette var en oppfinnelse som lettet arbeidet og ga større avlinger.

I dagens samfunn er det ikke så mye behovet som driver en, men utfordringen i å få bruke sine kreative evner.

Sommeren 2005 kom det inn en vaskemaskin til Heskestad Bygdemuseum. Det høres kanskje ikke spesielt ut, men denne maskinen var ikke laget av metall, men av tre!

Bakgrunnen er denne: På Steinberg i Hovsherad vokste fire brødre opp. Foreldrene var Isak født 16-2-1889 og Berte Marie født 2-10-1890. Guttene var alle flinke til å lage ting, i metall eller tre. Her var det trolig både samarbeid og konkurranse dem imellom.

Den nest eldste av brødrene, Kristian Steinberg, født 8-3-1916, flyttet etter hvert til Handeland. I mange år kjørte han melkebil fra Hovsherad til Heskestad Meieri på Ualand. Fritiden tilbrakte han ofte i sitt lille snekkerverksted.

Utover 1950 tallet kom de første vaskemaskinene i butikkene. Kristian syntes dette var en utfordring. Kunne en slik lages i tre? Han skaffet en liten elektrisk motor og en liten propell (skovl) med avrundete kanter. Så gikk han i gang og sagde til panelbord. Målene var: Høyde 89,5 cm, bredde 49,5 cm, lengde 69,5 cm. Det var en skrånkant på kortsiden i toppen. Toppluken for ilegg av klær målte 45×45 cm. Hvor mange vaskemaskiner han lagde er ikke sikkert, men det var i hvert fall fem.

Som nevnt kjørte Kristian melkeruta til Ualand. Her jobbet en ved navn Gunnar Odden. Han kjøpte en maskin av Kristian, og det er denne som nå er på museet i Heskestad. Om disse maskinene var mye i bruk er usikkert, men en husmor syntes den slet mye på tøyet. Kanskje andre har laget lignende ting? Ute på Eike ble det laget en vaskemaskin av en jerntønne, men det får bli en annen historie.

Kilde: Geir Audun Steinberg, Lund Bygdebok, Helge Ollestad

Kverner på Kjørmo

Av Toralf A. Kjørmo

To kverner er kjent på Kjørmo. Disse hørte til br. nr. 1, eier Thorolv T. Kjørmo. I dag, etter utskiftning, ligger restene på br. nr. 14, eiere Hege og Per Kåre Kjørmo.

Alderen på kvernhusene er ukjent, men den som var laftet eides av br. nr 1 og ble flyttet heim til tunet på 1920 tallet. Den ble siden brukt som høsehus. Inventaret i kvernhuset var eid av br. nr. 6.

Det andre kvernhuset var reisverk med bordkledning, og var eid av br. nr. 2. Nåværende eier er Gaute Steinnes. Dette kvernhuset falt ned ca 1960, og var trolig aldri i bruk.

Drifta av kvernene var vann fra en mer enn 200 m. lang kanal. Det var også to slipesteiner her.

Treskeverket ble også drevet fra dette kvernfallet. Det var stolper med trinser og tauverk frem til tunet på br. nr. 1.

Om høsten ble Krovannet demmet opp før tresking. En spade lå under en stein på heia fra år til år og ble brukt ved oppdemming.

Kilde: Peder Kjørmo

*Kvernhuset øverst
til venstre (bordkledd)
tilhørte bruk nummer 2.*

Det nederste (laftet) tilhørte bruk nummer 1.

Ill. Toralf Kjørmo.

Da kronene var få og verdifulle

av Torbjørn Kjørmo

7. juni 2005 ble frigjøringen fra Sverige markert i Lund. Under festlighetene i Lundetun om kvelden, ble det fremført en sketsj. I det følgende vil den bli presentert i sin helhet, men innledningsvis skal vi ta med noen fakta om Lund Sparebank. Dessuten vil vi presentere personene som deltok i virkeligheten for hundre år siden, og de som nå prøvde å gjenskape denne virkeligheten.

Lund Sparebank ble opprettet i 1879. Den hadde lokaler i Klokkergården som lå omtrent der tannklinikken i dag ligger. Styret besto av fem "Directeurer". Banken hadde åpent annenhver lørdag i tidsrommet 16.00 - 19.00. Da var tre av "direktørene" sammen med kassereren til stede.

Låntakeren møtte opp i banken en lørdag og kjøpte det skjemaet som lånesøknaden skulle skrives på. Når alt var i orden med kausjonister og vitterlighetsvitner, møtte han opp igjen og kunne få pengene utbetalt med det samme - hvis han ville, og hvis søknaden ble godkjent.

Av praktiske grunner måtte historien gjennom sketsjen fortelles på en litt annen måte.

Låntaker:	Lars Hendrig Jonasen Eig
Endossenter: (kausjonister):	Asbjørn K. Eig og Tobias T. Rusdal
Vitterlighetsvitner:	Berthe A. Eig og Tonette T. Eg

De som var med i sketsjen:

Bankkasserer:	Georg Løvbrekke
Låntaker:	Børild Grøsfjell
Kausjonister:	Andreas Steinberg og Helge Ollestad
Vitterlighetsvitner:	Tordis Steinberg og Åse Ege

Scene 1

Et bord, to stoler, en protokoll på bordet, papir, blekkhus og penn.

Bankkassereren, en mann, sitter ved bordet da Lars kommer inn.

B: (Ser ikke opp. Skriver.)

L: (Nærmer seg forsiktig.) Go dag!

B: (Gløtter opp over brillene.) Go dag. (Avslutter skrivingen, legger papirene til side og er klar til en samtale.) Så dæ æ den karen som æ på Moi!

L: Ja, dæ æ nok dæ! (Pause.) Dæ va dæ låne som eg prata mæ deg om. Tru du me kan orna dæ i dag?

B: Ja, nå ska me sjå. Dæ æ tågå på udhuse du ska fiksa, æ dæ kje så?

L: Jau, eg æ nøydde te å jera någe, å dæ må jerast nå i sommar. Dæ ser ud te å bli et nokså omfattan'e arbei, så der vil gå någa krone, ja! Inkje minst arbeidsfolkan ska ha sitt.

B: (Nikker forståelsesfullt. Setter seg tilbake i stolen.) Nei, dæ kostar, dæ ska vera sikkert. Å du veid - jenge tågå, så æ dæ jort! (Pause.) Kå møyje va dæ du sae at du måtte ha? Va dæ hundre krone?

L: Ja, eg tru inkje at eg greie dæ med mindre!

B: Nei - å så æ dæ bere å ha någe for møyje enn någe for lide! Eg rekna mæ at du he to endossenta sånn som me va enege om?

L: Ja, eg he mæ meg to stødige kara, dæ æ Asbjørn og Tobias. Du veid kven dei æ.

B: (Nikker, noe overdrevent.)

L: Å vitterlighedsvidnan æ Berte å Tonette. (Kort pause.) Dei venta rett udanfor adle ihob!

B: Dæ høyrest så greitt ud som dæ kan vera! Då kan du bara be dei om å kåma inn, så ska eg imens finna et sjema å skriva på!

Scene 2

Bankkassereren sitter fremdeles. Han har skjemaet liggende foran seg. De fem andre står.

B: Nå jere me dæ sånn at eg lese alt som stenne skreve her, sånn at adle kjenne innholle i den kontraktå som me nå sette opp. Så skrive me ettekvert som dæ bli nødvendig. (Ser på en etter en rundt bordet. Nikking. Ingen sier noe.)

B: Då kan eg bejynna mæ å lesa dæ som stenne her: (Peker på noe som står skrevet på langs av arket.) "Laantagers og endossenters navne bedes skrevet fuldt ud". Erklæringjå ska au ha et nummer. Dæ he eg alt skreve på. Dæ æ nummer 110, å årstale æ altså nittenhundreåfem!

Då lese eg vidare: "Undertegnede (skriver mens Lars sier: Lars Hendrig Jonassen Eig - Eig mæ g!) som laantager for et i Lund sparebank optagendes discontolaan stort kr. 100, skriver et Hundrede Kroner, bemyndiger herved sparebankens kasserer til paa mine vegne at underskrive de for dette laan - saavel ved sammes modtagelse som enhver fornyelse deraf - fornødne vexelobligationer. Hvis ovennævnte sparebankens kasserer enten på grund af fravær eller af anden aarsag ikke kan underskrive ved fornyelserne, befuldmægtiges sparebankens direktions formand til at underskrive i hans sted". (Tier og ser opp.) Då skrive eg her den 12. juni 1905. Å då, Lars, vil du som låntager skriva unna på dette? Då skrive du nabne ditt fullt ud.

L: (Setter seg på den ledige stolen. Får skjemaet og pennen. Skriver.)

B: Så va dæ Asbjørn å Tobias, då. De he sagt dåkke villige te å stilla som endossenta, sånn som garantista for detta låne te Lars. Då ska me høyra kå slags forpliktelsa dåkke tege på dåkke. (Leser videre fra dokumentet.) "Paa samme maade bemyndiger vi underskrevne endossenter ovennævnte sparebankens kasserer eller i dennes forfald sparebankens direktions formand til paa vore vegne at underskrive de for dette laan fornødne vexelobligationer. Ligesom vi

underskrevne erkjender at have indgaaet som endossenter for ovennævnte laan, stort kr. 100, saaledes erklære vi ogsaa hver især under enhver omstændighed at vedblive denne forpligtelse, indtil laanet enten ved successive afdrag eller paa anden maade er sparebanken skadesløst tilbagebetalt. Vi fraskriver os enhver indsigelse mod sparebanken ianledning af mulige mangler ved de øvrige endossenters eller laanetagerens forpligtelser, enten disse mangler har været tilstede fra først af eller er indtraadt senere paa hvilkensomhelst anden maade, idet enhver af os ligeoverfor banken hefter, som om han havde oppebaaret laanesummen. I forhold til hverandre er vi indbyrdes lige ansvarlige". (Avslutter lesingen. Ser på Asbjørn og Tobias.) Va någe a detta uklart, ell' kan dåkke skriva unna?

A: Bety dettan at visst du, Lars, krepera - omforladelse - visst du avgår ved døden, så sede me mæ heila låne ditt i fanje?

L: (Ser bort på bankkassereren - spørrende.)

B: Ja, dæ æ nok sånn dæ æ!

T: Å så æ dæ vel au sånn atta visst ein a åkke bli sjuge elle døy, så æ dæ kånå å ongan så bli ansvarlege for låne?

B: Ja, dæ stemme dæ!

T: Ja, då æ dæ sånn som me trudde!

A: (Kremter.) Jaja - me he låvt dæ muntligt, så me fær bara skriva å la dæ stå te!

T: (Nikker enig.) Ja, eg tru au dæ.

A og T: (Skriver under. A først.)

B: Takk! Då he me bara ette ett punkt. Dæ jelle dåkke, Berte å Tonette, som vitterlighedsvidna. Her stenne: (Leser.) "At denne erklæring er underskrevet af Lars H. Jonasen som laantager og af Asbjørn K. Eig og Tobias T. Rusdal som endossenter, attesteres herved af undertegnede". Vil nå dåkke skriva unna her? (Peker.)

Berthe og Tonette: (Får arket. Skriver, Berthe først.)

B: Sjå dæ! Då sko alt vera i orden så langt!

L: Så då kan eg bara gå heim å sedja i gang?

B: Nå kan du bara sedja i gang!

L: Då seie eg takk! Tusen takk! Å Guds fre!

(Nikking og smil.)

De fem går ut.

(Uten noen form for dramatik ble lånet innfridd allerede 20. april 1907.)

Kilder:

Originaldokumentet.

Banken og bygda 1879 - 1979. Jubileumsbok, Lund Sparebank. Av Karl Melkeraaen.

Krigsaaret 1813 i Heskestad

O. G. J. Ueland fortel

Vaaren 1813 kom der meddelelse til sognepresten om, at der kom et kompani Ryfylke-soldater, som skulde av sted for at forsvare Kristiansand, og disse maatte paa gjennomreise skaffes logi og mat ved de i nærheten av veien liggende kirker. Provst Reinert sendte raadsdrenge med melding herom til klokkeren i Heskestad, Andreas Stene og medhjælperne, Svend Dybing, Ommund Sørensen Vasshus og Jakob Pedersen Heskestad. Presten paala disse at skaffe bedst mulig god mat og straaleie, og paa spiseseddelen var oppgit, hvad bønderne maatte skaffe tilveie.

Likeledes forbød provsten medhjælperne, at de ikke maatte lægge kompaniets befalingsmænd i "skindrugga" om natten av frygt for utøi. Kunde man ikke paa gaarden Heskestad skaffe en seng med vadmelsklær, saa fik de tre befalingsmænd lægge sig i provstens seng, den han benyttet, naar han overnattet paa Heskestad.

Provstens spiseseddel lød paa, at hver mand saavidt mulig burde ha en potte tyk havregrøt, ikke blandet med barkemel, en halv potte sur melk og en kvart potte hjemmebrygget øl.

Provsten visste her var litet mat og mange led nød ved at avlingen tok skade av frost baade siste høst og tidligere. Derfor paala han medhjælperne, som skulde bereise sognet og samle mat, at de ikke maatte ta maten fra smaabarn. Man delte sognet kredsvis. Man fandt kun 11 mand, som man antok hadde mat for en maaned. Disse var Ole Hellenen, Tarald Tekse, Tørjus Bilstad, Ommund Vasshus, Børild Ueland, Andres Heskestad, Jo Eide, Asbjørn Steine, Lars Tjørn, Ola Grøsfjeld og Johannes Skailand.

De omkringliggende gaarde skulde levere melk og surmøse, og uagtet der lagdes godvilje til, hadde man vanskelighet for at skaffe det fornødne kvantum.

Soldatene ankom paa eftermiddag efter at ha overnattet paa Oгна, og meget almue var mødt frem for at se landsforsvarerne. I spidsen gikk en liten tynd mand med en rusten bøsse paa akselen, hvorved han skilte sig ut fra de andre, der ikke hadde noget tegn paa, at de var krigere. Tvert imot, de saa helst ut som en saueflokk, uensartet av størrelse og klædebunad. Nogle i blaa, andre i graa og atter andre i hvite bukser, og paa føtterne saa de meget forslitte ut. En ung kone fra Skjærpe malte sig et bilde av dette. Hun vendte sig bort, drog et tungt suk og sa høit: "Aa Gud beire aakke, æ Norig so utsvelt, so kan svenskjen like so godt ta aakke fyst som seinst." En liten tynd mørkladen soldat hørte konens suk, og idet han gikk et skridt imot hende, sa han: "Nei, mor! Endu er blodet like varmt i Ryfylkingerne og Bergenhusingerne. Gi oss bare vaaben og mat, saa skal du længe faa raade i Norge!"

Kveldsmaten blev sat paa lange andvegsbord ute paa akeren. Grøten i tre-traug "kaavarar", og melken i træfater, to personer om hvert fat, og to fater med

brisling. Denne svælgte man maten med. Da baade den ordinære grøt og melk var strøken med, kom brislingen etterpaa som dessert.

Før man la sig til at sove i halmen i laden gav nogle av soldaterne en oppvisning i springdans, og under denne kom konen fra Skjærpe til det resultat, at fjordbuen kunde komme til at gjøre svensken retten og magten til Norge stridig. Og i denne sin forhaapningsfulde stemning indbød hun to av soldaterne til at hvile sig i hendes og mandens store sæng, mens disse la sig i flatseng paa gulvet. Ogsaa de andre husfædre paa gaarden fulgte konens eksempel, saa omtrent det halve kompani fik sove i seng.

Da soldaterne stod opp om morgenen, stod bordene allerede dækket med deilig havremelsflatbrød uten barkeblending, smør, mossmør og øl, og som ekstra en stor amber med mjor (indkokt myse), og som dessert spekesild og brisling.

Da man hadde spist, takket sersjanten for maten, idet han sa: "Hadde soldaterne i Norge hat saa god mat som her, var svenskerne for lang tid jaget over grænsen." Av matresterne fik soldaterne med hver sin møssmørbite.

Første prækesøndag maate matyderne frem paa kirkegulvet og motta provst Reinerts ros og tak. Provsten gav konen paa Skjærpe en halv specidaler for mJORambren hun slik rent ekstra gav.

Et brev av 1852 fra stortingsmann Ole Gabriel Ueland

Originalen til nedenstående brev ble for flere år siden funnet i Egersund prestearkiv, som nå oppbevares i Statsarkivet i Stavanger. Da brevet er skrevet av en av Dalanes mest kjente sønner og gir et gløtt inn i hans daglige liv og problemer, gjengis det her. Ueland var kirkesanger og lærer i Heskestad fra 1827 til han ble lensmann i 1852, og det er nok problemene ved overgang til ny stilling siste delen av brevet handler om.

Red.

Velærværdige Hr. Provst Bugge!

Jeg ved ikke hvilken som vinder Prisen enten Deres Taalmodighed eller min Uefterrettelighed, thi jeg har ikke betalt Dem jordafgift af mit Brug i Ueland i 2 Aar og De har aldrig knurret. Jeg var fraværende næsten 1 helt Aar og kan just ikke rose mine Huusfogeder at de være alt for punktlige, og siden jeg kom hjem har Reiser og Forretninger gjort at mine egne Sager kom i Glemmebogen. Nu da jeg er bleven Lensmand og skal paasee at Andre opfører sig ordentlig, maatte jeg begynde at feie for min egen Dør at jeg som skal hjelpe Folk til at faae Ret ikke selv skulde falde i Rettens Hænder, og saaledes sender jeg Dem 9 Spd. Og noget smør. Pengene formoder jeg strækker til, og dersom der skulde bli nogle tilovers kan De lade dem gaae ind paa Smøret, som jeg ved bliver forlidet, men jeg skal med det første suplere det manglende. Og kan De undskyldte min Uefterrettelighed, med alle mine Jern som jeg har i ilden er det vel, hvis ikke er det ikke mer end Løn som forskyldt.

Jeg ser at mine Foresatte nu vil støde mig ud af Kirken, og jeg faar finde mig deri, thi det gaar nok ikke an at tjene baade Gud og Mammon? Jeg ved jeg helst ønskede at tjene den Første, men man maa i denne Verden for det kjære Dagligbrøds Skyld finde sig i mangt som man ikke liker. Kirken har i 24 Aar født mig saa knapt at jeg for ikke at sulte ihjel har maattet søge Bifortjeneste hos Mammon, og det ved jeg vist enten Kirken støder mig ud eller ikke at jeg herefter ikke behøver at dele mit Hjerte mer end før om jeg er bleven Lensmann. Men De maa forstaae mit Spas: for min Person at det aldeles ligegyldet hvad Antparterne i den henseende beslutter.

Ueland den 18de Marts 1852.

Ærbødigst

O. G. Ueland

17. mai feiring i Lund i 1913

Avskrift: Borgny Eik

Moi Musikkorps fikk som vanlig i oppdrag å besørge den musikalske del av underholdningen ved prosesjonen og ved festtalen som ble holdt ved Nygård skole av lærer Reistad.

Det nystartete Guttemusikkorps, som opptrådte for første gang, bidro også å spille et par numre, mer hadde de ikke lært etter 3 måneders øvelse. Siden forløp dagen med lek og konkurranser som vanlig. Arrangementet, tilslutningen og feststemningen var som den skulle være, så feiringen må sies å være vellykket og uten komplikasjoner av noen art.

Som takk for all spillingen fikk Musikkorpset lov å arrangere folkefesten på foreningslokalet om aftenen. Musikkorpset var nokså tynt besatt for anledningen, så vi fikk utvirket at Bernhard B. Øveland, som da var i militærtjeneste fikk permisjon, kom hjem og det hjalp en del. For å gjøre foreningslokalet litt større og rummeligere flyttet vi det store bordet bort i den nordre ende av lokalet, under trappen, og la noen planker og bord over, så korpset fikk en liten plattform å stå på, og så begynte festen.

Fremmøtet var godt og "stemningen" steg etter hvert. Øvrebygden var godt representert og de vanlige bråkmakere derifra, vi fra tidligere var vandt med alltid skapte trøbbel og forstyrret dansen for de fredelige festdeltakere, begynte med sine oppvisninger i hallingkast og andre kunster. Det var uråd å få en skikkelig dans og slik fortsatte det utover natten. Overtalelser og godsnakking med urostifterne hjalp ikke det minste, så folkefesten ble totalt utskjemt.

At vi ikke tilkalte lensmann Pedersen synes jeg var rart, men det hadde vel bare resultert i at festen hadde blitt avblåst. Vi diskuterte tilfellet i korpset etterpå og ble enige om å anmelde saken til lensmannen for å få slutt på disse utskeielser, så bråkmakerne kunne få en lærepenge for fremtiden. Der var flere å velge imellom, men vi tok ut 3 av de verste som fra tidligere og andre meritter hadde et flekket rulleblad. Som dirigent fikk jeg på korpsets vegne den tvilsomme ære å stå som anmelder. Vel, jeg gikk til lensmannen og forklarte hele affæren. Han gikk rundt opptok forklaring av en del av korpset, og andre og sendte saken videre. Jeg tror dette var den første anmeldelse som var gjort i Lund i liknende tilfelle, men vi syntes at nu var grensen oversteget for hva man kunne tåle i et anstendig bygdesamfunn og det måtte og burde anmeldes.

Tiden gikk og vi hørte ikke mer til saken før sommeren 1914 da jeg var i militærtjeneste på Gimlemoen. Jeg fikk innkallelse om å møte i forhørsretten på Moi i anledning anmeldelsen. Jeg reiste, og retten ble satt i gamle lensmannshuset på Moi. Retten besto av anklager og forsvarer fra det offentlige samt et par gamle langskjeggede gubber fra Sokndal og de 3 anmeldte, men ingen andre tilhørere, verken fra musikkorpset eller andre interesserte, så vidt jeg husker. Aktor leste opp anklagen, som var bygget på min forklaring og lensmannens efterforskning i saken. Aktors fremstilling var ennå skarpere enn

anmeldelsens, så jeg syntes nesten synd på de 3 og tenkte som så: "Får de nu en streng straff, kan jeg vel vente å bli skamslått ved leilighet av de 3 rabagaster". Jeg kan ikke huske at forsvareren kom med noe innlegg i saken, men de 3 ble spurt om de ville godta en mulkt og det svarte de ja til. Retten trakk seg så tilbake og avsa dommen, som lød på utrolig nok "blank frifinnelse". Stikk den. Det måtte ha været de 2 langskjeggede domsmenn som gjorde utslaget. De har vel tenkt som så at det var jo 17. mai og guttene har vel hatt "litt i hodet" og moret seg litt på festen som de andre. Dette er jo ikke noe å straffe dem for på en festdag som denne. Eller gudene må vite hva de i det hele tatt tenkte om affæren.

Der sto vi med en lang nese og forsto ingenting av hele rettsavgjørelsen. Jeg for min del var så sjokkert og flau at jeg ikke snakket med verken lensmannen eller sakførerne om saken. Hadde det hendt i dag, var nok saken blitt anket. De 3 anmeldte frydte seg sikkert, for nå kunne de fremdeles boltre seg som de ville uten risiko.

Senere ble de 3 anmeldt for enda mer graverende forseelser i en annen sak og fikk alle strenge straffer, så retten lar seg ikke alltid lure i det lange løp.

Det var første gang jeg var innblandet i en rettssak, og jeg var helt uerfaren i alt som kan komme på tale ved en slik anledning. Muligens hadde utfallet blitt et annet hvis jeg, før retten begynte, hadde holdt en orienterende tale og grundig forklart foranledningen til anmeldelsen (hvis en slik orientering var blitt tillat ???). Men når aktors fremstilling og lensmannens efterforskning ikke ble tatt hensyn til, tror jeg ikke det hadde nyttet eller forandret utfallet.

Konklusjon: Av skade blir man klok

På tilbaketuren til Gimlemoen, en søndag, gikk jeg om bord i kystrutebåten i Flekkefjord, satte ryggsekken på en benk ved landgangen og spurte styrmannen om hvor lenge båten skulle ligge der? "Ca ½ time eller 3 kvarter", svarte han. Flekkefjord musikkorps ga konsert i byparken og jeg stakk opp for å høre litt på dem. Min bror Sigurd spilte der, men etter noen få minutter hørte jeg båten fløyte. Jeg løp tilbake til kaien og fikk se min båt var på vei ut fjorden.

Der var kommet en ny båt i mellomtiden som måtte ha kaiplass, derfor den hurtige avgang. Jeg telefonerte til et hotell i Farsund og ba dem ta vare på ryggsekken, som inneholdt et par kostbare fløyter til flere 100kr. verdi og likeledes til et viserguttkontor i Kristiansand med samme instruks. I Farsund var intet gjort, men kontoret i Kristiansand hadde tatt affære og hentet sekken og innholdet var urørt, heldigvis.

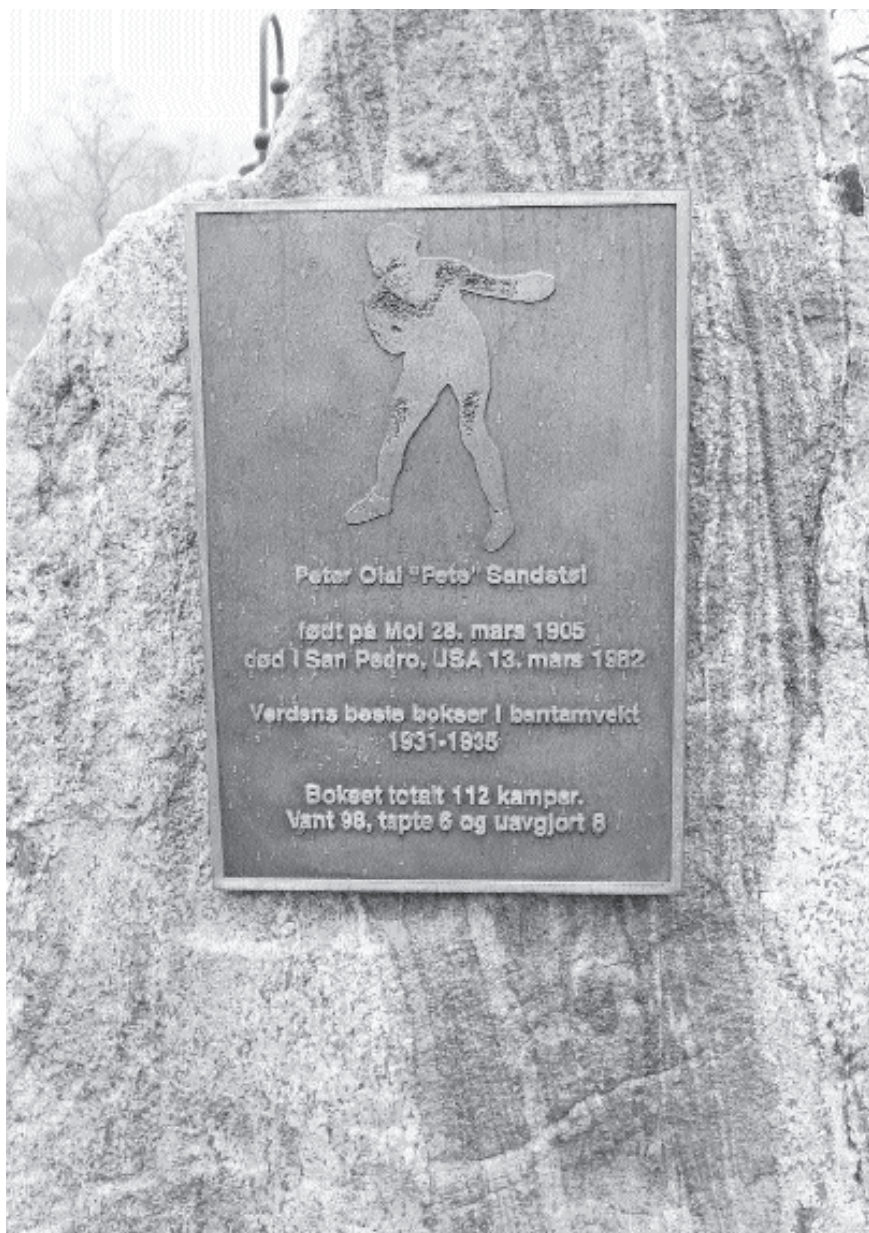
Resultatet av reisen og saken var at jeg måtte koste selve reisen frem og tilbake, med lengre nese enn jeg hadde før.

Selv om der er gått 50 år siden det hendte, synes jeg det var interessant og på sin plass for episoden å få det nedskrevet til "skrekk og advarsel" for efterseleken. Man kan aldri være sikker på en rettsaks utfall selv om skyldspørsmålet er aldri så klart.

Bergen 2/2 1965

Med hilsen og alle gode ønsker for Musikkorpsset

Tobias S. Moi

*Minnebauta over Pete Sanstøl - avduket i Nystedparken på Moi 7. juni 2005.
Foto: Foto Børge Haga*

ÆTTER-MÅL

Lokal- og slekthistorisk magasin for Lund.

Utgitt av: Lund Historie- og Ættesogelag. - Opplag : 600

Adresse: Ved leder Karl Eik, 4462 Hovsherad

Redaksjonen: Armin Stock, Børge Haga, Andreas Steinberg,
Per Christoffer Salvesen, Berit Eike.

Forsidebilde:

Et kort med bilde av Pete Sanstøl fra 1937

Innhold

Om årsskriftet og innholdsfortegnelse	s. 1
Kjære leser! Av leder Karl Eik	s. 2
Pete Sanstøl - mesterbokseren fra Lund. Av Torbjørn Kjørmo	s. 3
Kven kan småstubbar, viser og regler? Av Ruth Anne Moen	s. 19
Fra Osen gård. Av Toralf A Kjørmo	s. 24
Or Heskestad kyrkjesoge. Av Olav Heskestad	s. 26
Heskestad kyrkje - 100-års jubileum. Av Kjell Heskestad	s. 34
Hva skjedd med Salve O. Grøsfjeld. Av Mari Anne Næsheim Hall	s. 37
Lundevatnet som nødhavn. Av Andreas Steinberg	s. 42
"Sjur - dei skaut"! Av Andreas Steinberg	s. 44
Små stubber om dalbuene i Montana. Av Andreas Steinberg	s. 49
Livet i Bringedal – et liv med slit. Av Olav G.S. Røyland	s. 50
Minner fra Elve. Av Charles Alfsnes	s. 55
Barndomsminne frå gard og grend. Av Sylvia Voreland	s. 58
Ein skuledag for 65 - 70 år sidan. Av Jacob Heskestad	s. 61
Lokal håndverker. Av Toralf A. Kjørmo	s. 63
Kverner på Kjørmo. Av Toralf A. Kjørmo	s. 64
Da kronene var få og verdifulle. Av Torbjørn Kjørmo	s. 65
Krigsaaret 1813 i Heskestad. Av O. G. J. Ueland	s. 68
Et brev av 1852 fra O. G. J. Ueland	s. 70
17. mai-feiring i Lund i 1913. av Borgny Eik	s. 71

Kjære leser av Ættermål!

Lund Historie- og Ættesogelag kan se tilbake på nok et aktivt og godt år, noe også årets Ættermål bærer preg av.

Du sitter nå med den femte utgaven av Ættermål. Hovedartikkelen i år er om Pete Sanstøl. 28.mars 2005 var det 100 år siden Peter Olai Sandstøl (Pete) ble født på Nysted, og det ble i den forbindelse reist en bauta til minne om han i Nystedparken. Torbjørn Kjømø fortalte om bokserens liv og karriere. Tidligere bokser, Bjarne Lindås var også tilstede. 7. juni var datoen for 100-års jubileet for Unionsoppløsningen, og leder har deltatt i komiteen for planlegging av markeringen i Lund kommune. Medlemmer av Lund Historie og Ættesogelag deltok med rollespill skrevet av Torbjørn Kjømø.

Lørdag 2. juli arrangerte vi tur til Indre Sandstøl. Her fortalte Einar Sandstøl om slekten og livet på gården i gammel tid. Torbjørn Kjømø fortalte om bokseren Pete Sanstøl. Til tross for "tusenvis" av mygg, var det en trivelig stund på gamle trakter.

13. august var det igjen tid for vår tradisjonelle tur til Danseberget på Heske stad. Gunnar Bø spilte opp og det ble dans og leik til mørket falt på.

8. september tok vi turen til Neset (Steine) i forbindelse med 60-års markeringen for frigjøringen av Norge i 1945. Margrethe Stene og "drenge" Arne fortalte livet om dramaet som utspant seg på Neset.

Lund Historie og Ættesogelag har også arrangert to bydevandringar sammen med Museets Venner. Disse gikk til Gursligruvene og til Bringedal.

På fylkesårs møtet i Rogaland Historie og Ættesogelag, møtte Karl Eik, Andreas Steinberg og Helge Ollestad. Dette var på Avaldsnes på Karmøy.

Historielaget har også i år hatt sine medlemsmøter (drøs) på Kiellands Minde skole, Lund Bygdemuseum og på Heskestad Bygdemuseum. Temaer vi har hatt oppe er bl.a.: Indre Sandstøl v/Einar Sandstøl, Gursligruvene v/Per Ståle Handeland, Heskestad Meieri v/Einar Liavad, Rim og regler v/Rut Anne Moen (Folkemusikkarkivet i Rogaland). Vi har også i år deltatt på fotoregistrering på Lund Bygdemuseum. Vi har også invitert eldre personer til å bli med oss på møtene for å fortelle om det de har opplevd både i arbeid og fritid. Dette er av stor verdi for oss som ønsker å ta vare på ting og tradisjoner for ettertiden.

Vi ønsker alle velkomne til å bli med på drøs i et trivelig miljø!

For Lund Historie og Ættesogelag
Karl Eik

Pete Sanstøl

- mesterbokseren fra Lund

Av Torbjørn Kjærmo

– I was a mistake!

Når slike ord faller, uten at de følges opp med en nærmere forklaring, vil man naturligvis undres. Det fortelles at Peter Olai Sandstøl, langt bedre kjent som Pete Sanstøl eller bare Pete, brukte dem ofte. Riktignok skulle det lyde som en spøk, men mang en spøk kan som kjent skjule mye alvor.

Dypest sett – oppfattet virkelig Pete seg selv som en mislykket person? Handler de mange og harde bataljene i ringen om noe langt mer enn bare det å vinne boksekamper og høste jubel, penger og ære, og kanskje en dag kunne kalle seg verdensmester? Var han innerst inne et ensomt menneske?

Vi skal la spekulasjonene ligge. Men la oss ha ordene med oss når vi i fortsettelsen prøver å få innblikk i en uvanlig personlighets tanker og liv. Kanskje aner vi underveis hvorfor han brukte dem, uten at vi noen gang vil si oss enige.

Slekt

På farssiden kom slekten fra Bjerkreim.

Oldefar til Pete var Peder Svenson Odland, gift med Talette Kristine Jensdatter, født Bue.

Bestefaren, Jonas Pederson, f. 3. april 1832, flyttet til Epteland, Helleland. Han giftet seg i 1853 med Lotte Nilsdatter Øen. Etter noen få år flyttet de til gården Lien, og deretter til Toften. Jonas Jonasson, far til Pete, ble født på Toften i 1864. Han var den yngste av seks søsken, to jenter og fire gutter.

Den 12. februar 1867, da minstegutten, Jonas, bare var tre år gammel, døde Lotte. Familien bodde da på gården Gya i Heskestad. Jonas Pederson giftet seg for andre gang i 1870, da med den nitten år gamle Berte Serine Ommunds datter Gya. Samme året fikk de datteren Siri Lovise.

Året 1875 skal de ha fødd sju kyr, trettitre sauer og tretten geiter. Dessuten hadde de et føll og en kalv. De sådde fem tønner havre og tre tønner poteter.

Men heller ikke på Gya slo Jonas seg til ro. I 1877 fikk han skjøte på Indre Sandstøl i Lund, og familien flyttet dit. Som skikken den gangen var, tok mannen navn etter gården han bodde på. Derfor er Jonas Pederson omtalt som Epteland, Lien, Toften, Gya og Sandstøl!

Ganske ung reiste Jonas Jonasson til USA. Der møtte han Ellen Dorthea som skulle bli kona hans og mor til mesterbokseren Pete Sanstøl.

(Siri Lovise fikk skjøte på Indre Sandstøl i 1897. Ni år senere overtok Ole Villassen fra Espelistøl denne utposten mot nordøst i Lund. Ved hans død i 1952, ble det slutt på all gårdsdrift på Sandstøl.

Les gjerne mer om Indre Sandstøl og Espelistøl i Lund Historie- og Ættesogelag sitt tidsskrift, *Ætter-Mål*, 2. årgang, 2002!)

Ellen Dorthea Nilsdatter var født og oppvokst på gården Linland i Lund. Der hadde hun stor slekt. Opprinnelig kom denne slekten fra Bakkesokn.

Foreldrene til Ellen Dorthea var Nils Nilsen Linland og Elisabet Tonette Osmundsdatter Hellesmark. De drev bruk nummer fire. Ellen Dorthea var deres andre barn, f. 22. juli 1860. Hun giftet seg med Peder Larsen Odland, Hå. De reiste til USA.

Da Ellen Dorthea møtte Jonas Sandstøl, var hun enke og hadde to døtre. De giftet seg og bosatte seg på Moi. Først bygde de hus på bruk nummer 19, men få år senere et langt større hus på Hammeren, bruk nummer tjuetre. Der drev de butikk.

Men etter tjueto år på Moi, flyttet familien til Stavanger.

Mange år senere, da Pete var på topp i bokseringen og det ble interessant å intervju foreldrene, fortalte Ellen Dorthea at de flyttet for at barna skulle få skikkelig skolegang.

Men for Pete ble det en overgang fra tryggheten blant kjente i et lite miljø, til håpløsheten som følger med det å være utenfor og daglig bli utsatt for både erting og juling.

Han var da ti år gammel.

Kan jeg få låne symaskinen, mor?

Pete ble født på Moi 28. mars 1905. Han var den yngste i søskenflokket på fem. De fire andre var jenter, og aldersforskjellen var stor.

Inntrykket vi får av Pete som liten gutt, er at han både kunne være tøffing og mammadalt. Mor selv brukte det kjente uttrykket at han gjorde ikke en katt fortred.

I bygatene i Stavanger viste det seg snart at det var ingen selvfølge å få gå i fred. Å være liten av vekst og ha en fremmed dialekt, var solide grunner til juling. En gang var det så ille at Pete kom hjem for å be far om å banke opp en av de verste plageåndene. Det var den mye større og sterkere sønnen til bispen.

Men far var ikke hjemme.

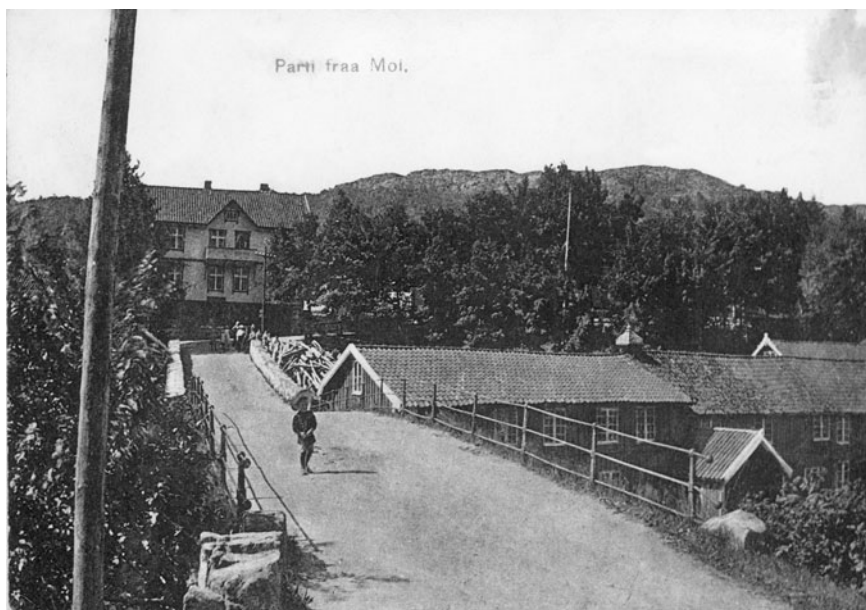
– Jeg skal bli med og snakke med gutten, sa mor.

Forståelig nok – til dette tilbudet takket Pete nei.

Kanskje begynte han allerede da å skjønne at den eneste som kunne gjøre noe med det han opplevde som problemer, var han selv.

I hvert fall tigget han til seg et gammelt håndkle og ba om å få låne symaskinen.

– Jeg lot ham få det, fortalte mor.

*Pete på vei over broen i Moi sentrum.
I bakgrunnen, huset på Hammeren, hvor han bodde.*

Dermed klippet han ut og sydde de første boksehanskene sine, foret dem med ull og begynte å trene.

Begge foreldrene var sterkt imot boksing, og derfor ville de nekte ham å drive en slik "sport". Etter deres mening burde han heller tenke på skolearbeidet og gjøre sitt beste for å skaffe seg en skikkelig utdannelse. Han var evnerik, og selv om han leste lite, var han flink på skolen. Flere veier framover lå utvilsomt åpne for ham, men en av dem lokket mer enn alle de andre, og han valgte å følge sitt eget hode.

Da Pete etter sin første seier i ringen kom hjem med en sølvskje og ville gi den til mor, nektet hun å ta imot.

– Jeg ville ikke samle på slikt, sa hun.

Etterpå ville heller ikke Pete ha den, så både den og flere senere boksepremier ble gitt bort til andre.

Men for Pete hadde boksingen bare så vidt begynt.

Møtet med treneren Johan Jarmann

Høsten 1921, altså seksten år gammel, meldte Pete seg inn i SIF, Stavanger Idrettsforening, og begynte å bokse for alvor.

Det var den allsidige idrettsmannen og treneren, Johan Jarmann, som tok initiativet til å starte med boksing i SIF. Selv hadde han rik erfaring både som fotballspiller og sprinter, men det var boksingen som opptok ham aller mest, selv om han ikke var en av "de store" i ringen.

For ham var den gode tekniske boksingen idealet.

Den virkelige bokseren ble utfordret på alle områder. Her kom bevegelighet, hurtighet, styrke og utholdenhet til sin rett. Her var selvtillit og pågangsmot en nødvendighet. Her var evne til angrep og forsvar like viktig. Her sto strategi, taktikk og improvisering side om side. Det gjaldt å ha overblikket og likevel sans for detaljene. Boksingens ide, forsvarets edle kunst, var knyttet til lekens moro og mangfoldighet, og hadde ingen ting med brutalitetens råskap å gjøre.

Våren 1916 arrangerte SIF sitt første boksestevne, og hadde dermed gitt boksingen fotfeste i Stavanger.

Det var denne Johan Jarmann som sekstenåringen Peter Olai fra Moi gjøv løs på i ringen i håp om å vise at her var gutten som kunne slå! Johan tok det med ro til den verste dampen var blåst ut. Da spurte han: - Nå, Peter, skal vi snart begynne å bokse litt?

For Pete ble ikke Johan Jarmann bare en trener. Han ble en venn og veileder både i og utenfor ringen. De idealene som Jarmann plantet i ham, fulgte ham resten av livet.

Han glemte heller aldri SIF.

Og ingen av Johan Jarmanns elever har vel som Pete i ord og gjerning vært mer trofast mot hans ideer.

Fra amatør til profesjonell

I 1923 flyttet familien Sandstøl til Oslo. For Pete kunne neppe noe bedre ha hendt. Gjennom OAK, Oslo Atletklubb, kom han fort inn i et virkelig boksemiljø, og fikk lære storboksere som mellomvekteren Håkon Hansen og tungvekteren Otto von Porat å kjenne. von Porat var bare to år eldre enn Pete, ble norgesmester i 1924 og olympisk mester samme år. Dette året bokset Pete sin første og eneste landskamp. Det var mot Danmark, og Pete vant sin kamp overlegent.

Etter dette gikk Pete fra seier til seier. Han møtte det beste som var av amatørbokserne både fra Danmark, Sverige, Nederland og Tyskland. I 1925 ble han norgesmester i bantamvekt, klassen 51 - 54 kg, og bokset senere i denne klassen. I april 1926 arrangerte OAK et stort internasjonalt boksestevne som gikk over tre dager. Der bokset både Otto von Porat, Håkon Hansen og Pete. Allerede da var Pete en virvelvind i ringen, og ingen av hans kamper gikk tiden ut.

For alle tre var dette avskjeden med amatøreringen. Fra nå av ville de gjøre boksingen til "yrke". For dem som hadde gode medhjelpere og var dyktige nok, var det store penger å tjene. Særlig i USA ventet utfordringene og mulighetene. Der hadde blant andre den legendariske amerikanske tungvektsmesteren, Jack Dempsey, virkelig gjort boksingen til en publikumsvinner. (Mester i tidsrommet 1919 - 1926.)

Alle proffboksere trenger en god manager, en som kan ta seg av alt det praktiske i forbindelse med kamper. Det fikk Pete, og han nølte ikke med å komme i gang. Den 2. mai bokset han mot engelskmannen Bert Gallard. Kampen gikk i Oslo, og det ble seier til Pete i 1. runde.

For ham ventet nå eventyret ute i Europa. Både Tyskland og Frankrike hadde gode proffboksere. De satte kursen dit.

I løpet av fjorten hektiske dager i juli, bokset Pete tre kamper i Tyskland og vant alle.

Paris neste.

Der fortsatte seiersrekken i samme voldsomme tempo. Fra 15. desember 1926 til 24. februar 1927, ble det seks nye seire, hvor bare tre av kampene gikk alle de oppsatte rundene.

Ringside i Paris satt den kjente amerikanske manageren Lew Burston. Han så med kjennerblikk hvilke muligheter som kunne åpne seg for en slik bokser – og for ham selv som manager med Pete "i stallen" – på den andre siden av Atlanteren. De nødvendige avtalene ble gjort og kontrakt skrevet.

Igjen var Pete underveis.

Amerika!

– For et liv! sier Pete etter å ha steget i land i New York. Han kan ikke mye engelsk, men lærer fort. Like viktig som å lære språket, er å lære det amerikanske lynne å kjenne. Menneskene her er så ulike europeerne. Ja, selv skandinavene som han møter, er annerledes enn nordmenn, svensker og dansker hjemme! Han finner det vanskelig å forklare hva forskjellen består i, men det handler om noe friskt, pågående og kraftfullt. Her er blikket løftet opp og fram. Og der framme er det mulighetene som hemmelighetsfullt lokker og ikke problemene som dystert truer.

Pete tar imot førsteinntrykkene med åpne sanser – og liker seg.

Men da han for første gang får oppleve brutaliteten i en amerikansk proffring, spør han:

– Er dette boksing?

Svaret er enkelt: – Det er slik vi bokser i Amerika!

I en av sine aller første kamper fikk Pete lære at alt det kamplederen ikke så, eller ikke brydde seg om å se, var tillatt. Mot seg hadde han en bokser med en effektiv og "usynlig" tommel på hver hånd. Om slagene som traff ansiktet, ikke hadde stor tyngde, så gjorde etter hvert tomlene mot øynene sin ubønnhørlige virkning. Pete vant kampen, men måtte etterpå ledes til et mørkt rom, midlertidig på det nærmeste blind. Øynene var så sterkt irritert at lys opplevdes som en ytterligere plage. Smertefullet og langsomt vendte de tilbake til det normale.

Til å begynne med, skapte denne opplevelsen sinne. Men det hadde liten virkning. Det viktige var at han hadde lært noe! Og var det noe menneskene i "den nye verden" forsto, så var det svar på tiltale.

Nitid som Pete var i innøving av alle detaljer under trening, tegnet han to tydelige "øyne" på sandsekken og gjorde dem til et mål. Hans egne tommer skulle ikke brukes mot hvem som helst, bare mot *en*.

Pete ba om en ny kamp.

Men Lew Burston var uvillig. Forrige gang hadde de klart seg med opphold i et mørkt rom noen dager, men neste gang kunne det ende på sykehuset!

Det ble likevel til at de to igjen møttes. I tredje runde ble kampen stoppet og Pete tilkjent seieren. På det tidspunktet så *han* fremdeles like klart.

Med Lew Burston som manager, ble det et jevnt og trutt hardkjør fra den første kampen som var mot Tony Abruci, 21. juni 1927, og fram til kampen mot Charley (Dodo) Jackson, 9. desember 1929. I gjennomsnitt bokset Pete to kamper i måneden, de fleste over seks runder. (En runde varer tre minutter, og pausen mellom rundene er ett minutt.) Flere ganger var det bare to til fem dager mellom kampene! Det ble femtifem i alt. Over halvparten av dem gikk i Brooklyn, New York. Fasit viste femti seire, fire uavgjort og ett tap. Nederlaget kom ved et uhell. Allerede i 1. runde landet Pete et slag for lavt og ble diskvalifisert.

Dette var en nyttig læretid, men for den som stadig ville framover, var neppe Burston den rette samarbeidspartneren. Enkelte journalister mer enn antydte at han i Pete hadde funnet en sikker inntektskilde, og øste av den så lenge han kunne. Det betydde at han valgte gode motstandere, men ikke de beste. Han tok ingen sjanser på tilbakeslag som kunne koste dyrt.

Men flere av kampene til Pete hadde gått i Montreal, Canada, og han kjente den fransk-kanadiske manageren Raoul Godbout. Denne på sin side så på Pete som en av de virkelige store, og ville gjerne følge ham helt til topps.

Tiden for et nytt sceneskifte var inne.

Det første verdensmesterskap til Norge!

I 1930 slår "Stavangeren"s korrespondent i New York fast i en overskrift over tre spalter:

"Kun negeren Al Brown står nu mellem Sanstøl og verdensmesterskapet".

Hele artikkelen dirrer av begeistring. Først var det den gode Domenico Bernasconi som måtte gi tapt i en ti-runders kamp, og deretter led "knock-outeren" Joey Scalfaro samme skjebne. Dette har brakt Pete opp på andre plass over verdens beste bantamvektene.

"Det var en heldig dag i Sanstøls liv", heter det videre, "da han fikk interessert automobilmagnaten S. C. Durant i sin karriere. Etter forlydende betalte Durant 5000 dollars for Sanstøls kontrakt".

Og Raoul Godbout ble ny manager.

Men så enkelt som det kunne synes, ble det ikke likevel.

Den for bokseinteresserte velkjente Al Brown fra Panama, hadde gjort europeer av seg. Han oppholdt seg i Paris, og manageren hans gjorde som Lew Burston – tok ingen sjanser. Al Brown var udiskutabel verdensmester og hadde sittet på bantamtronen i noen år. Han hadde den mektigste amerikanske boksekommissjonen i ryggen, og behøvde ikke å bevege seg unødig før han fikk beskjed om det. Inntil videre kunne han ta det rolig i Paris.

Pete derimot kjempet videre. To ganger til møtte han den hardtslående Scal-faro, tapte på poeng den ene gangen og bokset uavgjort den neste. Mellom disse oppgjørene bokset han andre kamper. Alt skjedde innenfor en ramme av to og en halv måned.

Og hardkjøret fortsatte: Ni kamper på mindre enn seks måneder, for det meste "ti-rundere", og mot de beste som var å finne. Det ble bare seire.

Mens dette pågikk, ble Al Brown utfordret til tittelkamp, men en slik utfordring fant han det ikke en gang verdt å svare på. Flere ganger ble det gjort forsøk på å få i stand en avtale, men uten resultat. Ryktene svirret. Ett av dem gikk ut på at Brown hadde gått opp i vekt og ikke var i bantamklassen lenger!

Da gikk Canadian Boxing Federation & Montreal Athletic Commission til det skritt å annonsere en kamp som skulle gjelde verdensmesterskapet i bantamvekt. Pete Sanstol skulle møte amerikaneren Archie Bell!

Kampen gikk 20. mai 1931 i Forum, Montreal, Canada.

Dagen etter kunne nordmenn lese i "Aftenposten":

Det første verdensmesterskap til Norge. Og med mindre bokstaver: Peter Sanstøls glimrende kamp i Montreal i natt.

Men knapt var dette slått fast, før diskusjonen startet: Var Pete verdensmester eller var han det ikke? Han kunne vel ikke være mester før han hadde møtt og beseiret Al Brown?

Pete selv gikk uførtroddent videre.

Bare en uke senere bokset han igjen! (Ikke tittelkamp.)

Men 17. juni sto den nyvunne tittelen på spill. Da gikk han femten runder mot den kanadiske bantambesteren, Art Giroux - og vant.

29. juli sto nestemann for tur. Det var ingen ringere enn den europeiske mesteren, franskmannen Eugene Huat. Men før de to gikk i ringen, var det endelig kommet bevegelse i Al Brown. Nå var det enighet mellom dem som hadde makt til å bestemme at vinneren av Sanstol - Huat -kampen skulle få møte mesteren!

Dommeravgjørelsen i kampen ble dessverre kontroversiell. Det bokseentusiastiske publikum i Montreal, som gjentatte ganger hadde latt sin begeistring skylle over Pete, likte ikke det som skjedde. Denne gangen hadde de ikke fått se Pete på sitt beste, og mente at franskmannen minst hadde fortjent uavgjort!

Men dommeravgjørelsen sto fast.

Det lenge etterlengtede målet var nå innen synsvidde.

Den 25. august 1931 kunne bli dagen da all diskusjon om VM-tittelen i bantamforstummet. Den dagen ville Pete få se Al Brown komme dansende ut fra motstående hjørne.

Avgjørelsen

Så var øyeblikket der.

Al Brown raget tju cm over Pete, og hadde også mye større rekkevidde. Han var en glimrende bokser, kjente alle finesser, og hadde et såkalt knock-out-slag i begge never. Det var nesten utenkelig at Pete gjennom femten runder kunne gå klar en fulltreffer. Hans beste våpen var smidigheten, hurtigheten og utholdenheten. Han visste at uten store skader, kunne han holde farten på topp til siste runde var over.

Han kaltes ikke "The Baby Cyclone" og "The Blond Tiger" for ingenting.

Det store spørsmålet var om Al Brown også ville orke tempoet til siste slutt. I så fall led antakelig Pete samme skjebne som så mange andre.

For publikum ble kampen akkurat det de hadde betalt for å få se. En thriller!

Mens Brown kjempet for å holde Pete på passe avstand, søkte Pete ustanselig inn under de fryktede nevene for å rette tellende slag mot hode og kropp. Begge lyktes bare delvis. Motstanderen var for god. Det var umulig for noen av dem å komme med noen overraskelser.

Gjennom de første åtte rundene så det likevel ut til at Brown hadde en ledelse, men da begynte pusten å gå fortere enn den burde. Og Pete overtok!

Siste runde ble som en forrykende innsjutt. Ingen ting var avgjort.

Men Pete sier selv at da han gikk til hjørnet sitt for siste gang, visste han at han hadde tapt.

Dommeravgjørelsen ble 2 - 1 i Browns favør.

Etterpå ga begge bokserne uttrykk for at en bedre motstander hadde de aldri møtt, og sterke krefter startet umiddelbart arbeidet med å få i stand en "omkamp" mellom de to. Men Brown hadde bevist det han skulle bevise og nektet å møte Pete i en ny tittelkamp. Ingen kunne lenger gjøre noe med et slikt valg.

Etter dette oppgjøret, ble den alltid kjempende Pete merkelig fraværende. Var han ikke like skadefri som før? Eller var kanskje nederlaget, og Browns nektning av et nytt møte, en større nedtur enn vi er i stand til å skjønne?

Først etter nesten ti måneder var han igjen i ringen.

I ettertid vet vi at da var en tre års lang vei mot ny tittelkamp nettopp begynt.

Hjem til Norge

Etter to blodige kamper i september og oktober 1933, mot den kanadiske bantammesteren Bobby Leitham, reiste Pete hjem til Norge. Han innså at han trengte en lengere hvileperiode. Enda viktigere var det at skader som nå for alvor begynte å gjøre seg gjeldende, fikk tid nok til å leges. Den ene foten fungerte ikke som før, og huden rundt øynene, særlig det venstre, revnet lett. Det betydde at bevegelse var redusert, og han begeistret ingen med et ansikt stadig mer tilsmurt av blod etter som rundene gikk.

illig

ge

RRE

Blir du ikke
 ærvys jo mere
 er sig?»
 iter å stå de
 hjel med? Nu
 godt, hvad er
 lig at jeg tar
 ærs søvn og
 et smeller løs?
 kanskje på
 en det ytrer
 it jeg blir rast-
 de. Jeg merker
 kribler i armer
 å få ta fatt. Nu
 t for kampen.
 n liten vedde-
 a venter på

hele. Regnin-
 nit og en liten
 re fulgte San-
 », hvor de som
 o spytet efter
 vil.

hjelpen» sa

mere lå han i
 n. Og først like
 le i ringen duk-
 på Bislet. Smi-
 d som alltid —

Da Sanstøl bokset ut Al Brown i Montreal.

*Pete i tittelkamp mot Al Brown, 25. august 1931. Pete tapte knepent på poeng
 Bildet er hentet fra "Sandstøl-avisen"*

Boksingen var ikke lenger det Pete ville at den skulle være. Da han begynte å trekke fulle hus, kom publikum for å se en oppvisning utenom det vanlige. De ville se ballettdanserens fullkomne presisjon og balanse, mens det alltid vennlige, ekte og gutteaktige smilet preget ansiktet. De ville se lynraske unnvikelser og støt. De ville se de utallige kombinasjonene og detaljene, pågangsmotet, evnen til å ta imot og gi igjen uten å miste fatning eller stil. De ville se utholdenheten og redeligheten, den rette sportsånd. Summen av alt dette gjorde at de levde med, stønnet når slagene rammet, og jublet når det viste seg at han selv hadde mer å gi igjen.

Nå var virvelvinden merkbart i ferd med å avta i styrke. Det var på ingen måte blendende det som hadde skjedd i møtene med Bobby Leitham. Verst av alt var at mange tilhengere av både Pete og boksporten, oppfattet begge seirene som svært tvilsomme.

Det var på tide å få proffringen på virkelig god avstand for en stund.

SPORT
MER

Pinkey
 er
 Joe M
 Joe F
 Harry
 6.
 Terry
 Jackie
 Terry
 Young
 riku
 Joe E
 Joe F
 Benn
 Dave
 Midg
 I
 gikk
 rund
 Kid
 Guy
 kjen
 D
 poin
 per

Hjemme i Norge ble Pete mottatt med åpne armer. Sammen med andre interesserte åpnet han "Sanstøl-instituttet" på Majorstua i Oslo. Boksesporten ble alminneliggjort. Her var det ikke bare de som drømte om en karriere i ringen som kunne komme og trene, men alle som ønsket mosjon og veiledning, og som hadde lyst til å lære litt av det grunnleggende i forsvarets edle kunst. Pete begynte arbeidet med en "Boksingens ABC" der hovedvekten ble lagt på at boksingens skulle være lek. I ringen fantes ingen motstander som skulle nedkjempes, men en god lekekamerat! Fintingen, unnavikingen og plasseringen av rene, men ufarlige slag, gjorde leken spenningsfylt og morsom. Det var det beste i mennesket som skulle dyrkes fram gjennom leken, årvåkenhet og selvbeherskelse hadde en stor plass, hånd og ånd skulle i samarbeid tydelig vise hvem som behersket denne allsidige leken best. Han så for seg at familier en dag kunne samles i boksehallene og se sine egne gutter i ringen, uten frykt for at de blodige og forslåtte skulle forlate den igjen.

Etter treningen og dusjen, kom så den gode roen da man kunne sette seg ned og prate, og samtidig for seg selv svare på: Hva lærte jeg i dag?

Da han reiste fra Amerika, hadde han riktignok sagt at han ville være tilbake igjen om noen få måneder, men slik ble det ikke. Det kunne heller se ut som om han hadde slått seg til ro i gamlelandet.

Ganske uventet kom det en dag et tilbud fra tidligere verdensmester i fluevekt, Victor "Young" Perez, om en kamp - i Norge! - og forberedelsene til en "publikumskamp" på Bislett startet umiddelbart.

Den 1. september 1934 gikk de to i ringen. For Pete var dette den første kampen på mer enn ti måneder, og den eneste dette året. Etter ti runder sto han som klar vinner. Dette må ha tent noe spesielt i ham. Den virkelig harde treningen begynte.

Og så var han i ringen igjen for alvor!

1. mars 1935: Joey Carr, knock-out, 1. runde.

26. april: Werner Riethdorf, teknisk knock-out, 8. runde.

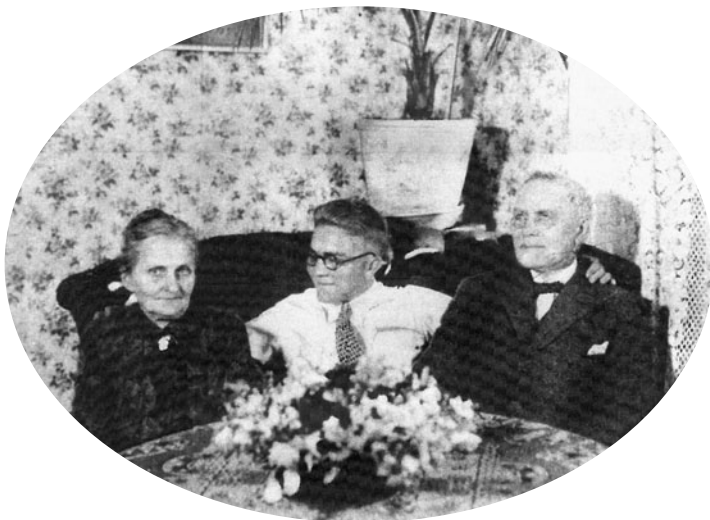
10 mai: Hans Schiller, seier på poeng etter ti runder. Schiller var tysk mester i fjærvekt, klassen over bantam.

Bare noen uker etter dette, fyltes alle bokseinteresserte i Montreal med begeistring da de åpnet avisene. Pete Sanstol var endelig tilbake, og fremdeles hadde han sjansen til å bli udiskutabel verdensmester i bantam!

Men ingen kan ha visst bedre enn Pete selv at bokserne han hadde møtt i Europa, ikke kunne sammenlignes med den han ville møte i en ny tittelkamp. Var han virkelig klar for en slik oppgave?

Nå eller aldri!

Det hadde hendt litt av hvert siden sist. Igjen var det uenighet mellom de forskjellige boksekommisjonene om hvem som egentlig var verdensmester i bantamvekt. Al Brown var avskrevet. Han bokset i Europa, og nektet konsekvent å møte de fremste utfordrerne på "hjemmebane". Dessuten hadde han tapt i en såkalt tittelkamp mot spanjolen Sangchili, en mann som aldri ville

Foreldrene til Pete mislikte sterkt at han ble profesjonell bokser. Forholdet bedret seg likevel da han virkelig var på vei mot toppen.

bli anerkjent som mester i Amerika. Derimot hadde Sixto Escobar fra Puerto Rico stormet fram og vunnet anerkjennelse hos de fleste. To ganger hadde han beseiret Bobby Leitham, knock-out i 7. og 5. runde, og enda mer - knock-out over "den fenomenale meksikaneren Baby Casanova". Han hadde også vunnet en udiskutabel seier over Eugene Huat.

Men han hadde ikke møtt Pete Sanstol!

Og heller ikke Lou Salica!

En av boksekommisjonene holdt sistnevnte som den største av dem alle!

Men uansett: Kampen 7. august 1935 i Montreal, Canada, var en tittelkamp. Dette var Petes nye, store sjanse. Men hadde tiden løpt ifra ham?

Han hadde passert tretti. Sixto Escobar var tjuenefire. I ringen var dette alderdommen mot den fremadstormende ungdommen. Det var erfarenheten mot den ubendige viljen til "å vise seg fram".

Det ble fort klart at alderdommen var på vikende front, og det fantes ingen ting igjen av den leken i ringen som Pete hjemme gjorde seg til talsmann for.

Hans egen konklusjon etter ti knallharde runder, lød slik: - Det var et rått og brutalt håndverk som den dagen ble utført i ringen.

Det motet han viste, seiersviljen og utholdenheten, gjorde at han vant publikum. Men det hjalp så lite. Han tapte på poeng.

Drømmen om bantamtronen var uigjenkallelig forbi.

Men verre likevel var kanskje skaden på det venstre øyet. Ville han beholde synet, tålte det snart ikke mer.

Endelig - Al Brown!

For Al Brown var det ikke lenger tittelen som sto på spill. For Pete hadde håpet om en revansjekamp mot nettopp denne mannen alltid vært levende.

Det ble arbeidet i kulissene.

Og så var avtalen undertegnet!

Få dager etter det voldsomme møtet med Sixto Escobar, var Pete tilbake i Oslo. Selv om øyet fremdeles var vondt, startet de nye kampforberedelsene med det samme. Det var ikke mer tid en høyst nødvendig. Kampdagen var allerede 30. august.

Melding fra Brown: Ankelskade.

Ny kampdato: 6. september.

Men andre omstendigheter førte til ny utsettelse: 11. september.

For Pete gikk treningen støtt og sikkert og upåvirket av disse utsettelsene.

- Det var noe jeg regnet med! sa han.

Kampen skulle gå på Bislet. Både Al Brown og Pete hadde treningsøktene sine der, slik at folk mot betaling kunne studere bokserne inngående på forhånd. Det var svært populært. Spenningen foran kampen bygget seg gradvis mer og mer opp.

Det publikum ikke visste, var at det tøffeste av tempo og slag *ikke* ble vist på den offisielle treningen! Det ville de først få oppleve den dagen de to møttes i samme ring.

Ny utsettelse: Fredag den trettende!

En ulykkesdag! Men for *hvem*?

Det regnet om morgenen, men utpå ettermiddagen lysnet det opp. Folk begynte å strømme til. Langt over ti tusen hadde til slutt funnet veien til arenaen.

Det ble ti runder med glimrende boksing fra begge sider. For en tilskuer var det vanskelig å skjønne at dette var bokser som hadde storhetstiden bak seg.

Etterpå skal Al Brown ha uttalt: - I Montreal møtte jeg en bokser, men i Oslo møtte jeg en liten djevel!

Pete *måtte* vinne. Ikke noe mindre enn det.

Og han vant – på poeng, så pass klart at enkelte fant grunn til å kaste inn en mistanke: Kampen var fikset!

Dette var Al Brown selv den første til å avvise på det mest bestemte. Han hadde gitt sitt beste, men det beste var ikke lenger godt nok mot Pete. Så enkelt var det.

Men bantammesteren var Sixto Escobar!

Og for Pete var proffboksingen over.

Veien videre

Hva som egentlig etter hvert skjedde i boksemiljøet i Oslo, er det vanskelig å få klarhet i, og kanskje fortjener det heller ingen oppmerksomhet. Sikkert er at

Pais 25 øcc.

SANSTØL AVISEN

OFFISIELT PROGRAM

♦ for Sanstøl-Al Brown stævnet på Bislet fredag 6. september 1935 ♦

AL BROWN håndskadet - ● men i godt humør! ♦

Pressetrening på Bislet kl. 18 idag

Al Brown er 21 cm. længere rekkevidde enn Sanstøl!

Les dagens artikler om Sanstøl og Brown av:
Jørgen Juve, Hjalte Jannessen, Scapin, Finn Amundsen, Per Aavamark og Ali Eriksen.

SPORTSMANEN UTKOMMER TORSDAG MORGEN. SPORTSMANEN UTKOMMER TORSDAG MORGEN.

en rype i glasset

et blikk med et av de aller beste rypeglassene i verden. Et glass som er utvasket og som har et innvendig belegg som gjør at rypen ikke kommer i berøring med glasset. Dette gjør at rypen beholder sin naturlige smak og lukt. Glasset er også meget praktisk og er meget holdbart.

MOSSE GLASS

3 MOSSE GLASSBØKSE

RØK DEN NYE

TIEDEMANN'S 4 øres cigarett

En egenartet blanding som gir en behagelig smaksvækkelse.

HVER MANN SIN "HOBBY"

HOBBY
BLENDED CIGARETT

SPORTSMANEN UTKOMMER TORSDAG MORGEN. SPORTSMANEN UTKOMMER TORSDAG MORGEN.

GULLPOKALEN i fællep 4000 mtl.

VEDELØP PAA ØVREVOLL

1. pr. 12.10
2. pr. 12.10
3. pr. 12.10

DOBBELVEDEMAAL RESTAURANT

12.10 med Dobbeltveemaal 12.10 og 12.10
12.10 og 12.10. 12.10 og 12.10
12.10 og 12.10. 12.10 og 12.10

Jeg støtter all idrett. Idrettsmann- og kvinner støtter mig ved å besøke min restaurant LUCULLUS og GILDESKALEN Kongensgt. 20. Flott artistopptreden - Stort orkester. En ekte god norsk idrettsstemning heriser altid i mine lokaler. *Belødigst Sign. Luitzen.*

Under forberedelsene til møtet mellom Pete og Al Brown på Bislet, ble det gitt ut en egen avis, "Sandstøl-avisen", med mye interessant stoff om begge bokserne.

"Boksingens ABC" ikke ble ferdig, og at mot slutten av tretti-årene var Pete tilbake i USA. Der søkte han om amerikansk statsborgerskap.

Enkelte utsagn vitner om en ny livserfaring, muligens noe i samme gate som det isens dronning, Sonja Henie, i sin tur fikk oppleve.

Da Pearl Harbor ble bombet 7. desember 1941 og USA kom med i 2. Verdenskrig, meldte Pete seg straks til tjeneste. Han gikk inn i United States Army 3. april 1942. (Her er det interessant å legge merke til at han ikke ble amerikansk statsborger før 28. januar 1943!)

Pete kom ikke i aktiv tjeneste, men i løpet av våren og sommeren 1942, gikk han enda en gang i ringen, bokset to kamper og vant begge. Men nå handlet det mest om show og veldedighet. Likevel regnes disse kampene med blant de 112 kampene han totalt hadde som profesjonell. Av disse tapte han bare seks og bokset åtte uavgjort. Resten var seire.

Om en slik merittliste er imponerende, er det likevel enda mer bemerkelsesverdigg at Pete forlot ringen uten å ha vært nede for telling!

Pete forteller at da han var på høyden av sin karriere, ble han alvorlig forelsket i en amerikansk jente.

Det ble med forelskelsen.

Men tidlig på året 1956, møtte han Bessie Phyllis Gordon Andrews på et hotell i Seattle og før året var omme, var de gift.

– Det beste som har hendt meg, sa Pete.

Bessie var indianer, født i Haines, Alaska, 30. mai 1913. Hun hadde vært gift to ganger, hadde to døtre fra første ekteskap, og en adoptivsonn fra det andre. Begge mennene var døde. Da hun møtte Pete, skulle hun egentlig bare på besøk til den eldste datteren som bodde i Seattle. Hun tok inn på et rimelig hotell for langtidsgjester, og der jobbet Pete! For ikke lenge siden hadde han kommet dit fra Ketchikan i Alaska, hvor han i flere år hadde vært leder for et ungdomssenter, og hvor yngste datteren til Bessie allerede hadde lært ham litt å kjenne!

Etter vielsen lurte Pete på om de skulle kjøpe hus eller heller reise til Norge og hilse på hans slekt og gamle venner. Bessie stusset ikke. Det ble Norge.

Dermed kunne Pete holde 17. mai-tale både på Moi og i Hovsherad i Lund i 1957!

Bessie ga ham ny inspirasjon. Han skrev boken "Gjennom Ringen" – som dessverre ikke er utgitt – og sluttførte arbeidet med "Boksingens ABC". Dette er en instruksjonsbok som med sine tjuefire sider ikke ruver i hyllen, men som ruver i innhold. Den kan ikke refereres. Den må leses. Til slutt i denne artikkelen vil du finne noen få smakebiter.

Siste stopp

Petes stadige engasjement for barn og unge, og særlig dem som slet med problemer av forskjellig slag, førte ham også til Foldin offentlige skole på Bastøy i Oslofjorden. Her kjente han kanskje igjen noen av sine egne ideer fra Alaska: Aktivitet – ikke ord! Skjønt ord. Han oppfordret alltid unge mennesker til å lete i seg selv for å finne ut hvem de var, satse på de evnene og kreftene de hadde og gjøre sitt beste. Det fantes alltid muligheter og en vei ut.

Men i 1960 ble det et endelig farvel med Norge.

Mannen med "en landstrykers hjerte", som han blant mye annet ble kalt, ville bokstavelig talt finne en plass i solen til slutt. For en kort periode ble det Long

Beach, deretter San Pedro, California. Kanskje handlet dette likevel om noe mer. Gjennom Bessie hadde han fått barn og barnebarn. Nå hadde han selv gutter som skulle vokse opp og som kunne ha problemer. De kunne nok av og til ha god bruk for dem begge.

Evnerik som han var, hadde han i årenes løp lært seg flere språk, og hatt en rekke forskjellige jobber. Han var skribent og oversetter, forretningsmann og ungdomsarbeider. Han spilte fiolin og danset ballett. Men først og sist var han *bokseren*, og mot slutten av livet den trauste familiemannen med det store hjertet.

Han døde 13. mars 1982, nær 77 år gammel.

Etterspill

Etter år med stillhet, gikk det med Pete som det ofte går med mennesker som virkelig har vært noe utenom det vanlige: De fanger nye generasjoners interesse!

Yngre krefter tok tak, lette seg tilbake gjennom år og kilder for å finne ut hvem han egentlig var, og hvordan han burde rangeres som bokser.

Svaret synes klart: Han hører naturlig sammen blant de aller største.

År 2000 ble han hedret i USA. Da fikk han sin rettmessige plass i Norwegian American Hall of Fame.

Til markeringen av unionsoppløsningen med Sverige, 7. juni 2005, var det i Lund et ønske om å hedre en person fra kommunen som hadde gjort seg spesielt fortjent til det.

Hvem andre kunne det bli enn Pete?

En minneplate ble avduket i den vakre Nystedparken på Moi, bare et kort stykke fra huset hvor han ble født.

Han reiste fra Moi som ti-åring.

Endelig har han igjen kommet hjem.

Fra "Boksingens ABC"

"Boksing er ingen idrett hvis du ikke driver den som lek... Det kommer ikke an på å slå hardt, for har du den innstillingen, vil du snart finne ut at du ikke klarer å følge med i lekens morsomme dyst. Hovedsaken er at du lærer deg å utføre de mange små finesser – tricks – som skaper moroen i leken. Du må lære deg å gardere deg, lære å blokkere, dukke, manøvrere deg unna slagene og utmanøvrere din likekamerat med et smil. Da, og først da, vil du forstå at leken til selvforsvar er leken til et bedre menneske og kamerat. Lær å forstå dine egne feil og forbedre de små detaljer som gjør forsvaret til et styrkebelte.

Kameratskapet må være den byggende faktor innen bokseidretten som i all annen idrett".

"All gymnastikk må være bygget på en riktig oppfatning av legemets lover når det gjelder bevegelser, for det er gjennom kroppens bevegelser at vi hjelper blodet til å fullføre sitt kretsløp og sin misjon. Vær derfor oppmerksom på at bevegelse og pust hører sammen. Husk videre at alle bevegelser skal dreie seg om kroppens tyngdepunkt. Det må

være samklang i alle bevegelser – musklene skal stemmes som et instrument du kan spille på. Men det må stemmes rent".

"Aoslapningens kunst er tosidig. Det gjelder nemlig ikke bare å kunne slappe av sine muskler, men enda viktigere er det å kunne slappe av i ditt sinn – dine nerver. Uten du kan det siste, blir det første litt av en umulighet".

"Bruk ikke tobakk i noen som helst slags form. Denne fornøyelse er mer skadelig enn du kanskje er oppmerksom på.... Brennevin vil ødelegge din kondisjon og forderve ditt legeme. Hold deg unna denne forbannelse av en stimulans som forfusker ditt sanne jeg....Spis ikke altfor mye av fete stoffer. Unngå helst kaker og nybakt brød.... Drikk helst ikke kaffe eller te.... Sørg for at kosten er variert, at den skaffer deg tilstrekkelig av sikringsstoffer, vitaminer og mineraler.... De fleste av oss har fått sunnhet som en gave fra livet, men de som ikke tar vare på helsen, kan ødelegge denne største verdi livet kan gi et menneske".

"Pass på humøret. Smil så meget som mulig. En latter er en verdifull øvelse".

"Boksesporten skal være en lek blant kamerater, men den skal også gi vår ungdom mannsmot og vilje. Boksesporten skal ledes slik at vår ungdom får forståelsen av hva humanitet og toleranse er, og skape et miljø for vår ungdom under idrettens motto: FRIHET – SUNNHET – KULTUR.

Således kan forsvarrets lek hjelpe til å utdanne en ungdom – sunn og frisk i tanke og handling, beredt til å kjempe for det som er rettferdig".

Kilder:

The Official Pete Sanstol Web Site

(Her ligger bl. mye annet "Boksingens ABC" på norsk)

En lang rekke artikler fra aviser, ukeblad og SIF-BLADET. Spesielt henvises til en artikkel i "Stavangeren" i 1930 , og en i "Aftenposten" 21/5 1931.

Kven kan småstubbar, viser og regler?

Folkemusikkarkivet på feltarbeid i Lund.

Av Ruth Anne Moen

Kjerringa sulla på rokken sin

Etter Henny Medby, Lund

The image shows a musical score for the song 'Kjerringa sulla på rokken sin'. It consists of two staves of music in 2/4 time, with a key signature of one flat (B-flat). The melody is written on a treble clef. The lyrics are written below the notes. The first line of music has four measures, and the second line starts with a measure rest (marked '5') followed by three more measures. The lyrics are: 'Kjer-ing - a sul - la på rok - ken sin, så fant ho ei lop - pa i sok - ken sin, så sulld' o meir og så fant ho fleir. Å sul - le rul - le rul - le rul - le rul - la lei.'

Denne litle stubben hadde Henny Medby etter mor Guri, f. Skårdal. Hanne Eike, f. Gjersdal kjende og att dei første strofene, men kom ikkje heilt i mål med teksten. Men ho hadde altså ein litt annan vri. Kanskje ein av lesarane har siste lina?

*Ho mor ho sulla med rokkjen sin,
så fant ho ei loppa i sokkjen sin.
Mor ho skreik
og loppå beit*

Folkemusikkarkivet for Rogaland som er ei avdeling ved Ryfylkemuseet, har for tida gåande eit feltarbeid i Lund kommune. Hanne Melby Hofsmo er lokal kontakt og det var også ho som tok initiativet til innsamlingsarbeidet. Det hadde seg nemleg slik at Folkemusikkarkivet som elles har stoff frå heile fylket, ikkje hadde eit einaste kutt registrert på Lund. Dette måtte vi gjere noko med!

Kva leiter vi etter? Det enklaste å finne er barnesullar og småstubbar sunge for borna. Rim og regler er og ein viktig del av denne tradisjonen, (sjølv om her og finst stoff som er meir berekna på vaksne). Ein tenker seg at noko av dette stoffet etter kvart kan samlast i eit hefte som kan brukast i både skule og barnehage. Kanskje kan det og takast med nokre lokale historier og segner?

Her er ein stubb Ingrid Hove har etter faren, Kolbein Rusdal:

*Katten og pusen og pisen
di tog seg en tur ut på isen
så kom der ein mann
så jagde di på land
så ble di så sinte så Krute-Johan!*

Kven var Krute-Johan? Anna Espeland, f. Flatestøl, hadde ein annan variant:

*Honden og katten og pisen
dei spaserte på isen
Så kom der fram ein gammale mann
og jagte på land
honden og katten og pisen.*

Same stubben, men altså ikkje heilt den same likevel. Her er enno ein, men no er grisen komen med. Gunvall Skaaland hadde stubben etter far sin, Bernhard Skaaland:

Honden og katten og grisen

etter Gunvall Skaaland, Moi

The image shows two staves of musical notation in 4/4 time. The first staff is in G major (one sharp) and the second is in F major (one flat). The lyrics are written below the notes.

Hon - den og kat - ten og gri - sen di gjekk for langt ut - på i - sen, så

kom der ein mann så jag - de di på land, så blei di så sin - te på han!

Ein liten barnestubb som svært mange kjenner er den om reven og lammet. Her finn vi enno større variasjon i tekstane, særleg i siste lina. Signy Hove kunne han slik:

*Reven lakka på Sannes
og venta det litla grå lamme.
"Du litla grå lam kom fy meg heim"
"Å nei" sa det litla grå lamme,
"du bide meg i bogen
og bære meg på skogen.
Så dilta, så dalta mi rompa heim".*

Ho hadde lært han av farmor, Sofie Hove og Martin Hove, onkel til far. Ingrid Hove hugsar at far hennar song han slik:

*Reven var ute å rekte,
så hørte han lammet bekte
"Tig du stilt du lille lam,
Eg ska visa deg veien fram te mor di."
"Nei nei du vise meg ingjen vei,
Du bite meg i bogjen,
så bere du meg på skogen,
så plukka du av mine stakkars små bein,
så kjem eg aldri meir atte heim te mor mi."*

Henny Medby fortalde at både mor og far (Aksel Mæland) song denne. Ho hugsar teksten slik:

*Reven han lakka te setra (Setra?),
så hørte han lammet det bekta.
"Kor ska du hen du lilla lam?
Kom skal eg bera deg te mamma fram !"
"Nei nei det får du ei, då teke du meg i foten
og drege meg langt inn i skogjen,
der leggje du meg under en stein
og greve så av mine stakkars bein
du stygge reven!"*

Kva fortel dette? Syng dei feil? Hugsar dei dårleg? Nei, dette er døme på småstubbar som er meir eller mindre kjende, og har vandra på kryss og tvers i mange generasjonar. Dermed har vi sjølvstakt fått mange ulike variantar. Denne type songar har element av improvisasjon kring ei tekstleg og melodisk "rame". Vil ikkje ungen sove, treng vi ein lengre barnesull, og vi legg til litt meir tekst for ikkje å gå lei sjølv. Då passer det gjerne å variere melodien litt. Slik vil

småstubbane også bli litt ulike frå gong til gong. Og vi finn ulike variantar frå stad til stad, gjerne og frå familie til familie.

Det er nettopp dette mangfaldet vi ønskjer å ta vare på og føre vidare. Det finst ikkje ei "rett" form, slik ein gjerne har trudd etter at nokre av desse stubbane kom i songbøkene. Alle kjenner vel "Ro ro til fiskeskjer". Men ikkje så mange veit at det finst eit "hav" av "Ro ro til fiskeskjer"- variantar rundt omkring i landet !

Det finst og ein songtradisjon som borna lærer frå kvarandre. Songleikane er slike døme. Vi traff på fleire som hugsa at dei hadde leika "Veva vedmål", men ingen hugsa heile leiken. Kven av lesarane har leika denne leiken som born? Kjenner de andre slike songleikar?

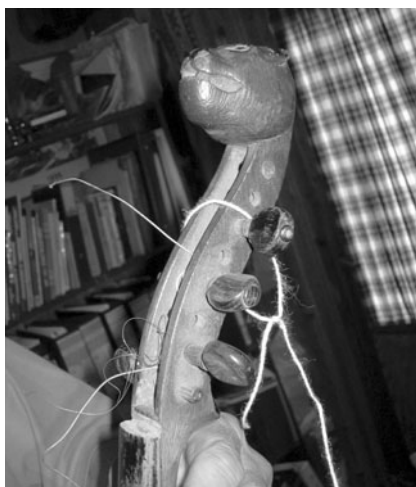
Kan nokon hugse å sett einkvan danse "Slinkompas"? Eller har de høyrst songen: "Den som vil danse Slinkompas ...". Hanne Eike kunne den og ho og systera Jenny Gjersdal Haaland som er busett på Varhaug, kunne til saman gi ei grei forklaring på korleis bestemora hadde dansa og lært dei. Er det fleire som kjenner dansen, er vi interesserte i kontakt!

Vi er og på jakt etter lengre viser. Ein og annan "rallarvise" er det kanskje muleg å få tak i? Gerhard Handeland song visa "Ja som slusk og rallar har jeg slitt meg frem" og demonstrerte korleis dei song til arbeidet, "Slå fort, slå fort, slå hardare -". Han kjende og til visa om Flekkefjordsbanen, "Til Flekkefjord me reiste". Kven kan denne visa? Det er truleg slik at ungdommen - og då tenker vi på dei som i dag er i 70-, 80- og 90-åra - har utveksla viser av ulike slag. Kjærleiksviser har vore særleg populære. Visene er ofte å finne i handskrivne visebøker. Slike finst truleg i ein og annan heim? Og det finst nok framleis dei som kan melodiane. Det meste av dette er vandrestoff som kan variere i form og innhald frå område til område. Finst det og nokre lokalt dikta viser? Kva med den folkelege delen av den religiøse musikken? Kva song og spelte dei i musikkklaga? Dette er og ein viktig del av lokalhistoria.

Vi er og interesserte i å høyre om dans og dansespel. Kva dansa dei, kven spelte? Finst det gamle musikkinstrument? Er nokre av desse laga i området? Det er dei som fortel at dei gamle dansa noko dei kalla "fireturen". Det skulle ha vore en frisk dans. Det er truleg ein heilt annan dans enn den som i folkedansmiljøa blir kalla "Firetur", nedteikna av Klara Semb på Romerike. Den fireturen er ein roleg dans i valsetakt. Finst det nokon som kan fortelje meir om fireturen dei har dansa her?

Og er det nokon som kan småstubbar knytte til dans? Her er eit døme på ein liten masurkastubb: "Er du skreddar og syr du loddar, kan du danse masurka du? - ". Gerda Elve kunne denne.

Gunvall Skaaland har eit heilt lite hus på Moi fullt av musikkinstrument. På veggen heng m.a. ei hardingfele med noko som liknar på eit kattehode. Fela har han arva av morfar, Kristian Jonassen Moi (Skulevoll). Inne i fela står det: "Lauritz Rødland, 1899". Fela har enkel dekor, berre ein einskild svart teikning langs kanten av loket.

*Gunvald Skåland med fiolin
Detaljer av Gunvalds fiolin
Begge foto: Ruth Anne Moen*

Dette er berre nokre av alle dei eg har treft på feltarbeid i Lund kommune. Meir om innsamlingsarbeidet og kva vi har funne kjem i neste hefte. I mellomtida held vi fram med å leite. Folkemusikkarkivet er interessert i å kome i kontakt med alle som trur dei kan ha noko å fortelje om folkeleg song, spel og dans i Lund i eldre tid ! Og altså regler. Denne fekk eg av Olav Hove. Han hadde regla etter Tonette Surdal, f. Hofsmo:

*Mor ba meg måndag,
gå tysdag,
høyra onsdag
til få någen torsdag
til vera med om fredag,
for ho hadde ikkje tid laurdag,
for ho sko til kjørkje søndag !*

Ta gjerne kontakt med:

Ruth Anne Moen
Folkemusikkarkivet for Rogaland, Ryfylkemuseet
Tlf. 52 79 29 55
Epost: ruth.anne.moen@ryfylkemuseet.no

Eller Lund Historie- og Ættesogelag.

Fra Osen gård

av Toralf A. Kjørmo

Osen fra vest ca. 1935 (Bildet er utlånt av Tormod Jorud).

Under vårt arbeide med innsamling av stoff til Historie- og Ættesogelaget kommer vi ofte over flotte fortellinger her i nærmiljøet. Her er noen fra Osen gård g.nr. 28 b. Nr 1, som ligger ved utløpet av Hovsvatnet.

Hver sitt tre

Når et barn ble født på gården tok faren seg en tur til skogs. Det vil si i lia i sørvest. Her valgte han ut et stort eiketre til den nyfødte. Dette treet måtte ikke hugges, og alle på gården visste om sitt tre. Skikken skal stamme fra 1600 tallet. Når en person døde i Osen, ble også vedkommendes tre hugget! Da El-verket skulle ha fram ny høyspentlinje i Oselia, ville traseen ta et slikt tre. Det var treet til Tobias Osen som utvandret til USA. Utbyggerne ville ikke flytte linja og treet ble hugget. Tobias døde samme året i Montana, USA. Osmund Moen mener dette skjedde i 1986. Tobias var gift og hadde flere barn. Han ble 82 år. Årringene viste at treet til Tobias var 240 år gammelt. Rotstokken målte ca 70 cm i diameter.

Kilde: Osmund Moen

Bare noe bjørkeskog...

I 1904 ble jernbanen åpnet forbi Moi. Planlegging og bygging tok flere år. Linja ble først stukket ut, siden kom folk for å regne ut erstatning for jorda banen tok.

Eieren av Osen på den tiden, sist på 1800 tallet var Omund Tobiasen Osen, født 16.04 1854. Han var gift med Siri Salvesdatter Steinberg - Hofsmo.

Takstmannen syntes lia i Osen var lite verdt. "Det er bare noe bjørkeskog her linja skal gå". Det var kanskje en mann som var vant med store furuskoger på Østlandet? Ihvertfall tok gardeier Omund til motmæle: "Nå skal jeg fortelle hva bjørkeskogen betyr for meg: Smågreinene med lauv lager jeg kjerver (bunter) av. Disse er mat for sauene om vinteren. Når sauene har spist lauvet, bruker jeg det fineste riset under bakstehella for å få god varme. Det grovere riset blir brukt i komfyren på kjøkkenet. Store greiner og toppen av treet blir kappet til husved eller solgt. Dette gir meg penger i pungen. Den kvistfrie stokken gir never som jeg bruker til taktekking. Barken blir tørket og knust og siden solgt til garving av lær eller fiskegarn. Den fine kvite bjørkestokken selger jeg til møbelfabrikkene. Nå vet du hva bjørka betyr for meg", avsluttet Omund.

Om erstatningen ble forhøyet vet vi ikke, men det er ikke utenkelig at det ble noen kroner ekstra. Personlig mener undertegnede at denne historien på en god måte forteller om hvordan ressursene ble utnyttet for 100 år siden.

Kilde: Sverre Hofsmo.

Or Heskestad kyrkjesoge

av Olav Heskestad

Den gamle kyrkja

På den gamle kyrkjetufta heime på Heskestad har det stått kyrkje like frå den katolske tida, men vi veit ingen ting om kyrkjer før den som vart riven i 1827. Denne kyrkja var visseleg mykje gamal. I første halvparten av 1600-talet er det fleire gonger nemt om- og påbyggingsarbeid og mindre innreiingsarbeid. Dalane Folkemuseum og Stavanger Museum har kvar to stolestadsplankar frå denne kyrkja. I to av dei står innskore årstalet 1630. Dei er dekorera med flatskurdrankar. Den vene preikestolen var frå 1642. I 1827/28 bygde dei ny kyrkje. Stortingsmann Gabriel Ueland f. 12/8 1828, var den fyrste som vart døypt i denne kyrkja.

Det var ei romsleg langkyrkje med gallariar på båe langsider. Den gamle preikestolen frå 1642 hadde plass over altaret. Tårnet var høgt, 34 alner, d.v.s. vel 3 m høgre enn kyrkjetårnet i dag.

Det var ikkje godt arbeid dei hadde gjort dei som reiste denne kyrkja. Dei høge langveggene var berre avstøtta med nover med 10 alner mellomrom. Det høge tårnet stodde seg til denne veike kyrkjebygningen. Så tok muren på sørsida til å siga, og heile kyrkja seig skeiv. Verst såg det ut med tårnet. Dei hadde leielse med det alt frå kyrkja var ny, og om att og om att flikka og stelte dei med det. Men det tok inn vatn koss dei for åt, og når kastevinden under det høge, stupbratte Kassa-fjellet tok som hardast i, knaka og brast det i kyrkja, så kyrkje-folket meir enn ein gong kvakk til. Presten skreiv at "det er ikke uden livsfare i stormveir at søge kirken, hvorfor også flere af den grund bliver borte fra gudstjenesterne"

Den kjende murmeisteren Anders Bergson på Heskestad sette opp ny grunnmur under heile sørsida. Så tok dei av bordkledningen, lodda opp vegen og sette på ny kledning. Den skakke veggen viste no berre innvendig. Han var ikkje mindre enn 16-18 tommer utor lodd.

I 1870-åra fekk kyrkja nytt tårn. Dei kjøpte 4 furetre til tårnsøyler, 32 fot lange og med 9 toms topp. Desse vart høvla runde og pussa opp. Nokon stas på kyrkja vart ikkje dette nye tårnet, og bry fekk dei med å halda vatnet ute no og.

Kyrkja var gisen og kald og utan omn like til 1891. Vinterstid sat den store kyrkjelyden og hutra og fraus og knatta med støvlane i golvet for å lindra verken i dei stivfrosne føtene.

Fyrste gong bygging av ny kyrkje er nemnd i møteboka for heradstyret er 6.mars 1891. Dei hadde samla inn pengar privat til omn i kyrkja, og P. J. Ueland bad om løyve til å setja han opp. Dette vart gjevi mot ei røyst, O. Bjuland. Han

meinte at det var "ubetimelig" nu at indsætte ovn når hensyn tages til at kirken er så skjæv at den sannsynligvis må nedrives".

Kyrkja forfall år for år, og den 24. juli 1898 er bygda samla til møte. "Med styrke og næsten uden modsigelse udtalte mødet: Kirken er i sin nuværende tilstand ligefrem uhyggelig, blottet for alt kirkeligt og oppbyggelig præg. I den strenge vintertid lader den sig ikke oppvarme. Den er altfor stor til folketalet. Den lader sig vanskelig reparere, i alle fald ikke uden uforholdsmæssige omkostninger."

Våren 1905 vart den nye kyrkja på Skjerpe teken i bruk. Den gamle myndige lensmann J. M. Ueland stod på kyrkjebakken og gav folket pålegg om å koma og riva gamlekyrkja. O. B. Heskestad skulle styra arbeidet.

Då tårnet skulle rivast og dei mektige tårnsøylene senkast ned, stod Ole Ånensen Steine med ein tautamp i blokka og firde den store reisninga roleg ned. På ei av søylene, høgt oppe, stod med tydeleg skrift: "Når eg falder skal I græde". Det vekte nok underlege tankar hos nokre. Men så fekk dei greie på at det var ein av kyrkjetenarane som ville minna om ei liknande innskrift på eit berg i elva Seine som kom til syne i ei hard turketid.

Materialane vart lagde i små parti og selde på tre auksjonar. Dei to tårnsøylene på sørsida kjøpte Ommund Bilstad for 16 kr., og nytta dei i løebygningen sin. Dei to andre kjøpte O. B. Heskestad til løa si. Altaret kjøpte O. G. Ueland til kornbinge. Den store kyrkjeomnen kom i si tid til bedehuset Arken på Eide, og var i bruk der om lag 30 år. Og såleis vart kyrkja spreidd ut over bygda.

Den gamle preikestolen tok Mikias Høie vare på. Han var glad i han og ville gjerne eige han, men laut gi han frå seg til Stavanger Museum.

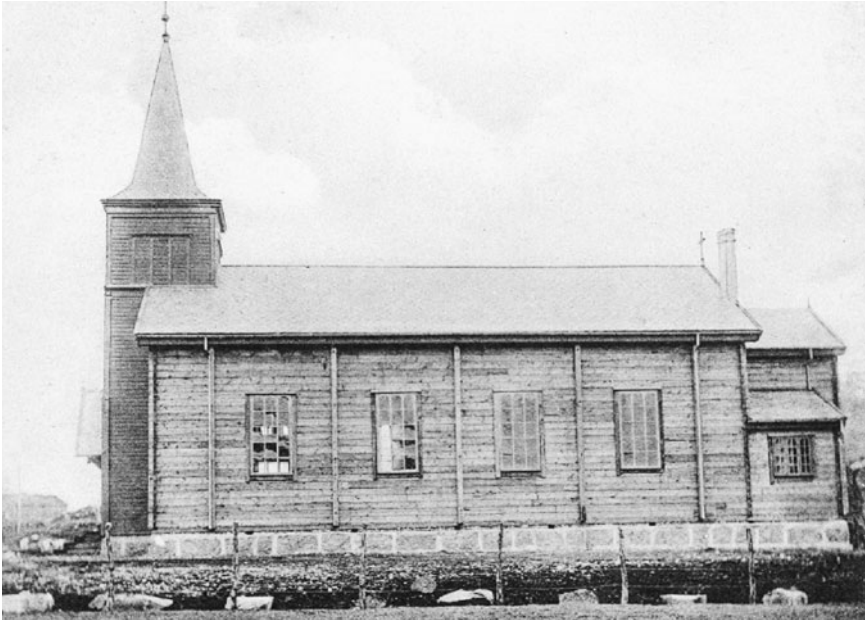
Ein dag dei reiv kyrkja, kom Nils Sægrov frå Egersund og kunne fortelje at no var unionen med Sverige oppløyst. Mennene tok av seg hattane og ropa hurra.

Av gamle ting var det i denne kyrkja eit røykjelseskar som presten Kielland i 1880-åra sende til Bergen Museum. Det var mykje brukt. Det var eit kar som dei bruka å samla pengar i. "Tavlen" kalla dei det. Med det gjekk kyrkjetenaren rundt i kyrkja og samla inn til dei fattige, eller til andre føremål. 25/7 1870 vedtok heradstyret at det skulle vera slutt med "Tavlernes ombæren i Kirken". Denne tavlen kom bort i 80-90 åra. Det eldgamle døypefatet i kyrkja bad Foreningen for Fortidsminders Bevaring om å få mot å gi eit nytt fornikla i staden. Heradstyret sa seg 30/10 1886 samrøystes viljug til dette.

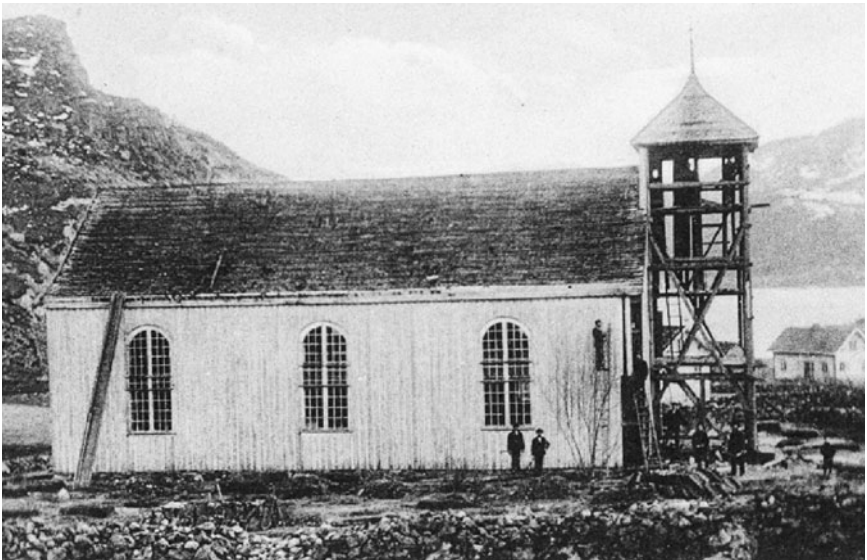
(I samarbeid med O. B. Heskestad)

Dei byggjer ny kyrkje

I 1890-åra vart det klart at sokna måtte få ny kyrkje. Gamlekyrkja var for skrøpeleg. Det nytta ikkje å vøla henne lenger, det svara seg ikkje. I desse åra bygde dei 3 skulehus, Tekse 1893/94, Eide og Steine 1895. Det var eit stort økonomisk lyft for den vesle bygda. Men det som verre var: Som det diverre så ofte vert når skulehus skal byggjast, vart det strid og uvenskap, og aldri har vel

*Den nye Heskestad kyrkje vert bygd på Skjerpe i 1904
Foto: Eldre postkort LBK*

*Riving av den gamle kyrkja på Heskestad Gard.
Foto: Eldre postkort LBK*

bygdestriden rasa beiskare enn i 90-åra. Åfoss skriv i kallsboka: "Forresten oppslider det sogn (Heskestad) sine kræfter i indre kommunale kjævlerier". Det var såleis ikkje lett å få gjort noko førebels.

Saka om bygging byrja med samrøystes vedtak i heradstyret 29/8- 1898: "Herredstyrelsen slutter sig fuldt ud til hvad der på menighedsrådet er udtalt, at kirken er i så misserabel forfatning at nybygning er nødvendig. Nedrivning og nybygning bliver derfor at foretage til kommende vår. Herredstyrelsen går ud fra at sognets husfædre frivillig vil påtage sig at udføre ved pligt alt det arbejde som på denne måde kan udføres. De nødvendige pengemidler til bygningen bliver foreløpig at tilveiebringe og udrede af herredets kirkekasse. På grund af herredets meget nedtrykte økonomiske forfatning bemyndiges ordføreren til på kommunens vegne at indgå til departementet med motivert andragende om størst mulig bidrag til kirkebygningen af offentlige midler". Det var Peder Sandsmark som var ordførar då.

Frå fyrst var det tanken å nytta materialar av den gamle kyrkja i den nye. Dei hadde heim byggmeister Tønnes Gydal, og han rådde frå, og dermed vart den planen skrinlagt 24/10 1899.

No kom spørsmålet om ny kyrkjestad opp. Dei heldt fram at det ville vera ein stor føremun å få kyrkja attmed hovudvegen. Snøfennene heim Prestvegen over Haugen var leide å koma gjennom kvar vinter. I fyrstinga var det ikkje mange som kunne tenkja seg til å flytta frå den eldgamle grunnen. Under gras-tuvene på den gamle kyrkjegarden kvilde dei kjære. Her var fedrene attover gjennom hundretals år gravlagde. Uendeleg mange varme minne knytte seg til denne staden. Det var ikkje til å undrast på at det vart brytningar.

Kyrkjelyden drøfta spørsmålet søndag 8. sept. 1901. Mykje folk var møtt fram. Den diplomatiske sokneprest Vindenes styrde møtet. 128 kvinner og menn over 25 år var for flytting til Skjerpe, medan 66 held på den gamle tufta. Den 23. s.m. gjorde så heradstyret vedtak med 7 mot 5 røyster å byggja den nye kyrkja på eigedomen av Nils Sægrov på Skjerpe.

Kapellet i Åna-Sira var tenkt til mønster, men kyrkja måtte vera noko større. Arkitekt Victor Nordan laga teikning som heradstyret godtok 23/9 1901. Det var rom til 265 sitjeplassar, men kyrkjedepartementet kravde at kyrkja etter folketalet i heradet måtte ha 280. Så vart teikningane brigda slik at tillegget kom på lengda.

Frå nyår 1902 vart O. G. J. Ueland ordførar, og det vart han som fekk det største arbeidet og ansvar for nybygginga. Han fekk fart i sakene, endå motbøren i heradstyret var stor. No kom det til at Nils Sægrov nekta å selja, så grunnen laut oreignast. Det førde mykje bry med seg, og leilse. Mindretalet i heradstyret heldt sterkt fram at staden for den nye kyrkjegarden var svært lite høveleg og jamvel med mykje arbeid og påkostnad kunne han ikkje på langt nær jamsteltast med den gamle. Tida har synt at dei har rett. Så vart det til at den gamle kyrkjegarden framleis skulle nyttast.

Våren 1903 kom brev om at "det behager Hans Majestet Kongen (Oscar 2.) at resolvere, 1.) At det nådigst tillades at der for Hæskestad Annexsogn til Lund Præstegjæl under Dalane Provsti i Kristiansand Stift opføres ny Kirke på en der-

til udset Tomt af Eiendommen Skjærpe under gården Hæskestad efter vedlagte, af Arkitekt Victor Nordan udarbejdede Tegninger".

I same brev vart det gjeve løyve til å oreigna tomta, og med 6 mot 5 røyster vart det vedteke å gå til oreigning.

Utpå hausten same år valde dei byggenemd: O. G. J. Ueland, form., S. O. Ollestad, Nils Vasshus, Mikias Høye, Reinert M. Eide og Helge Ollestad. Grunnarbeidet skulle setjast i gang straks, så at muringa og planeringa var ferdig innan jonsok 1904. - No var det verste gjort.

Dei fekk mykje for pengane i dei dagar. Heile grunnarbeidet med muring kom på snaue kr. 550. J. A. Brostrøm, Fredrikstad, tok på seg å byggje kyrkja for kr. 9502,15. Flekkefjordsbanen var mest ferdig, men ikkje opna enno, og det lukkast ordføraren gjennom ingeniør Wilse å få heile treverket med ekstratog fritt til Skjerpe.

Juletider 1904 var kyrkja ferdig. Arkitekt K. Øgreid var heime og gav denne fråsegna: " Der erklæres herved at Hæskestad nye kirke er oppført efter den approberede plan. Arbeidet er håndværksmæssig og meget tilfredstillende utført. Alle anvendte materialer er solide og forsvarlige". Den 148 kg tunge messingklokka frå klokkestøpar O. Olsen & Sønn, Nauen, var på plass i tårnet. Ho kosta kr. 498,10.

Heile kyrkjebygget med grunn og alt kom på kr. 13757, 93. Av Opplysningsvesenets Fond fekk dei kr. 2000 i tilskot, og salet av den gamle kyrkja gav so mykje at nettoutgifta på Hæskestad vart om lag kr. 10000. Men det var mykje pengar i den tida. Heradet laut låna kr. 9000 i Egersund Sparebank.

Mange var dei som vakta på at ikkje eit øre vart nytta til anna enn strengt "nødvendige" ting. Såleis vart det sterk kritikk for bileta som fajansemåler Louis Messmer hadde måla til preikestolen, og ordføraren saman med Mikias Høie, S. O. Ollestad og Jakob Skjerpe betalte dei privat. Biletet av Bibelen på altartavla laga Messmer for kr. 12,00. Byggmeister Brostrøm fekk heradstyret til å løyva til kulørte glastruter i korvindauga. Dei kom på kr. 137,59, og mange tykte det var urimeleg dyrt.

Nokre år etter at kyrkja var bygd, viste det seg at ho for til å flakna ut. Festet mellom hanebjelkane og sperra svikta. Mikias Høie og O. B. Hæskestad tok seg av dette. Dei fekk tak i rundjernstenger som dei sette tvers gjennom kyrkja og veggene så høgt under ufsa som dei kunne koma til. Dette stansa siginga. Mikias dreide kulene som er på stengene.

5. april 1905 vart kyrkja vigsla. Biskop Thorkildsen heldt vigslingstalen. Av Geistlege var desse til stades: Prost Magelsen, Egersund, og prestane Vindenes, Isaksen, Holm, Olsen og Andersen.

Stolstadene i den gamle kyrkja

Kvar huslyd hadde då gamalt sin faste stol i kyrkja etter gardsskylda. År om anna måtte det "regulering" til, for gardane hadde skifta eigar, gamle huslydar var borte og nye komne til. 14. mai 1870 vart stolane delte såleis:

- Nr. 1. Gitteret på nordsida: Ivar Sandsmark, Jakob Refsland, Helge Ollestad, Salve Bilstad, Ommund Tekse.
- Nr. 2. Gitteret på sørsida: Gabriel Ueland, Jonas M. Ueland, Ane Svendsdtr. Hetland, Oscar Ueland.
- Nr. 1. Lemmen på sørsida: Jakob Vasshus, Børild Grøsfjell, Endre Bilstad.
- Nr. 2. Do. på nordsida: Jonas Hetland, Anders Grøsfjell, Knut Bjuland.
- Nr. 3. Do. på sørsida: Ole Sørensen Vasshus.
- Nr. 4. Do. på nordsida: Sven S. Ollestad.
- Nr. 5. Do. på sørsida: Lars J. Heskestad.
- Nr. 6. Do. på nordsida: Ole T. Ollestad.
- Nr. 7. Do. på sørsida: Gunder E. Grøsfjell.
- Nr. 8. Do. på nordsida: Søren Heskestad.
- Nr. 9. Do. på sørsida: Erik Grøsfjell.
- Nr. 10. Do. på nordsida: Abraham Omdal.
- Nr. 11. Do. på sørsida: Endre Høie.
- Nr. 12. Do. på sørsida: Lars Høie.
- Nr. 13. Do. på nordsida: Ole K. Grøsfjell.
- Nr. 14. Do. på nordsida: Sven Olsen Ollestad.
- Nr. 15. Do. på nordsida: Tollak Olsen Bilstad.
- Nr. 16. Do. på nordsida: Tollak Ellingsen Bilstad
- Nr. 1. i kyrkja: Andreas A. Stene, Børild Hellenen, Ommund Gya, Tollak B. Tjørn, Ommund N. Øystads enkje.
- Nr. 2. Peder Eikeland, Mikkel O. Tjørn, Jonas B. Tjørn, Ommund O. Eides enkje, Tobias Birkemo, Nils Birkemos enkje.
- Nr. 3. Tarald Hetland, Helge Skailand, Mikkel Langhus, Jonas Langhus, Tønnes Drange, Bernt H. Eide.
- Nr. 4. Erik Heskestad, Tarald Tekse, Søren Dybing, Torkel Skailand, Gabriel Drange, Jakob O. Sandsmark.
- Nr. 5. Didrik Omdal, Tønnes Refsland, Mikkel Refsland, Peder Grøssereid, Tobias Grøssereid, Torje Urdal.
- Nr. 6. Tønnes Dybing, Lars Dybing, Ole Gya, Erik Ø. Øystad, Abraham Eide, Matias Grøssfjell.
- Nr. 7. Søren Røysland, Torsten Hellenen, Nils Hellenen, Ommund Torkelsen Tekse, Ommund T. Eide, Torkild Bilstad.
- Nr. 8. Andreas Heskestad, Atlak Eikeland, Halvor Eikeland, Andreas Kalvestrand, Jonas P. Gya, Gabriel J. Fjelde.
- Nr. 9. Ommund Torgersen Steine, Lars Rasmussen Steine, Ånen Rasmussen Steine, Torger T. Bilstad, Peder Jakobsen Heskestad, Lars Bjørnemo.
- Nr. 10. Johannes Heskestad, Lars H. Bjuland, Lars K. Bjuland, Jonas Jakobsen Heskestad, Ivar Børnemo, Tore Jakob Drange.
- Nr. 11. Jonas Torsen Bilstad, Jakob K. Eikeland, Ole Nilsen Hellenen, Gunnar Skailand, Tønnes Skailand, Torje T. Sandsmark.
- Nr. 12. Askild Birkemo, Peder Birkemo, Gitle Bilstad, Erik T. Førnes, Andreas Jakobsen Heskestads enkje, Peder Skuleson Sandsmark.
- Nr. 13. Sven T. Heskestad, Bendix Schmidt Steine, Andreas B. Steine, Sven

- Gya, Ole Gabriel ?, Ommund Tostensen Tekse.
- Nr. 14. Ole Jørgensen Helleren, Trond M. Øystad, Børild P. Øystad, Tollak Dybing, Jonas Dybing, Ommund O. Førland.
- Nr. 15. Karl M. Eikelandsdal, Sigbjørn Eikelandsdal, Lars Jonsens enkje Eikelandsdal, Torje A. Eikelandsdal, Jon Gystøl, Ola Gystøl, Lars Olsen Åsen.
- Nr. 16. Mikal R. Steine, Lars Jakobsen Steine, Villas Villassen Steine, Ole K. Kalvestrand, Tønnes S. Kalvestrand.
- Nr. 17. Tobias Bilstad, Nils Førland, Torje Drange, Olaus D. Steine, Ommund T. Steine, Atlak Jakobsen.
- Nr. 18. Berte Skjerpe, Hans Rasmussen Skjerpe, Gabriel Eikeland, Lars Eikeland, Peder Olson Helleren, Torkel Asbjørnsen.
- Nr. 19. Lensmann Salvesen, Bernt T. Steine, Ole A. Helleren, Knut K. Steine, Erik Iversen Helleren, Sven Hommen, Andreas J. Eikeland.
- Nr. 20. Lars J. Eide, Torje Bjørnemo, Torsten Bjørnemo, Mikel D. Åsen, Søren K. Bilstad, Reinert Birkemo, Jakob E. Steine.

Kyrkjegods

Då Heskestad og Lund 31.januar 1820 vart slegne saman, vart det benefiserte godset som frå gammalt høyrde til Helleland-presten, overført til Lund-presten. Inntekta av eigedomane var ein del av presteløna. Opplysningsvesenets fond vart skipa ved sal av b. gods.

Godset i Heskestad var:

Birkemo, som var delt i 3 jamnstore bruk. Elling Jakobsen løyste ut sitt 16/8 1833, Torkel Pedersen sitt 2/7 1839, og Askill Tønnesson og systera Anne løyste sitt bruk 25/11 1846.

Eide, bruket som 30/5 1855 vart selt til Abraham Erikson.

Fjelde.

Førnes, selt 16/1 1874 til Torstein Erikson.

Hetland, som då var delt i 2 bruk. Det søre bruket (no delt) vart selt 9/7 1831.

Det andre kjøpte Jonas Jensen 14/7 1848 for 500 spesidalar.

Nedre Øystad.

Urdal, selt 30/7 1859 til Torger Gabrielsen.

Sandsmark, eit bruk av garden.

Utanom desse gardane som høyrde til Lund-presten, var det mange gardar som var lagde til andre prestekall, t.d. Sokndal, Nes, Egersund og Stavanger.

Heskestad kirke i 50 år (1955)

Menighetsblad for Lund og Heskestad

Heskestad kirke ble innviet ved gudstjeneste onsdag formiddag 5/4 1905. Det var en strålende vårdag, og med stort fremmøte, også fra nabomenighetene. Biskop Thorkildsen foretok innvielsen og holdt dagens preken. Mellom

prestenes skriftlesning sang et mannskor fra Moi, under Ole Tangelands ledelse: "Kirken den er et gammelt hus".

Ved innvielsen var kirken ennå ikke malt, trappen foran hoveddøren var bare provisorisk tretrapp. Men disse tingene ble ordnet etter hvert, trappen ble dog ikke endret før 1916.

I 1907 fikk kirken orgel. Det kostet kr. 1400,00, og av dette var kr. 1217,60 gaver fra utflyttede heskestadbuere i Amerika. I 1937 ble orgelet utvidet, og dette kom på kr. 2000,00 som ble bevilget av herredstyret. I 1908 ble Ole Tangeland "fast ansatt som orgelspiller" med lønn av kr. 40,00 og skyssgodtgjørelse kr.10,00 "alt pr. år". Han fungerte så som organist til 1941, dog med noe annen lønn opp i gjennom tiden.

Flere heskestadbuere har vist sin interesse for kirken i disse år ved å gi gaver til dens utstyr. Blant disse gaver kan nevnes: Omkring 1938 ga sanitetsforeningen kirken 16 enkeltkalker i sølv, i år har vi fått 3 kalker til i gave fra Elida Bilstad (de koster nå kr. 41,65 pr. stk). Av samme gave er billedgalleriet av kirkens prester anskaffet. I 1939 ga Ivar og Elida Bilstad senkningsapparat til kirkegården. Etter at kirken i 1946 fikk elektrisk lys, bekostet Kristine P. Ueland den gamle krone montert for elektrisk belysning, og en komité samlet inn penger til nok en lysekroner, mens herredstyret bevilget 8 toarmede lampetter. Arne Ueland og frue har senere gitt kirken 2 trearmede lampetter, samtidig som de ga kirken den storslagne gave: Glassmaleriet i korvinduet. I fjor fikk så kirken en ny vakker messehagel som gave av frk. Martha G. J. Ueland.

Etter krigen gjennomgikk kirken en større reparasjon, idet tårnfoten var dårlig, og treverket på kirkens søndre side "pilråtent". Ved samme anledning ble kirken malt utvendig.

I 1936 ble kirken malt innvendig av malermester Gustav Olsen, Egersund.

Så griper herredstyret inn i anledning årets kirkejubileum: Først ble det anskaffet en ny og god stol i prestesakristiet, og bygget et garderobeskap. Så gjaldt det kirkens interiør. Det ble overdradd Nysted & Co., Moi, å male kirken innvendig. Fargene var bestemt av restaureringskonsulent Finn Kraft. Hele interiøret fra gulv til tak er nå nymalt med vakre samstemte farger. Etter restaureringskonsulentens forslag er det også anskaffet nytt antependium, og skinntrekk på alterringens knefall. Videre er det meningen å forbedre lysarrangementet, samt å skaffe utvendig lyskasterbelysning til korvinduet.

Privat arbeides det med å anskaffe (også etter restaureringskonsulentens forslag) innvendige vinduer med små ruter i forskjellig farget glass. Hittil har man visstnok løfte om midler til 4 slike vinduer.

Presterekken i den nye kirke i Heskestad er: Jens Vindenes (1898) 1905 - 1911. Tønnes Martin Solberg 1912 - 1925. Halvard August Mørstad 1925 - 1936. Sigurd Jakobsen 1936 - .

Heskestad kyrkje

100-års jubileum og bygdedag 28. august 2005

av Kjell Heskestad

"Når eg falder, skal I græde". Det seiest at dette stod det på ein av tårnbjelkane då dei reiv den gamle kyrkja. Det seiest òg at det var bestefar min som hadde skreve det i løynd. I så fall var det meint som ein spøk, trur eg, ikkje som noko visjonært framsyn. Det blir nok det næraste eg kjem, her og nå, til kyrkjelivet i Heskestad i gamle dagar.

Me fekk eit godt og naturleg forhold til kyrkja, også i kvardagen. Johannes i Hauen, far til Jakob og mange fleir, som var barndomsvenen vår, han var kyrkjetenar. Johannes var snill med oss og let oss få vera med når han gjorde reint, fyrde i omnen og elles førebudde gudstenester. Vår plass under gudstenesta var på galleriet. Ikkje fordi det var fullt nede, men på galleriet var organist Oluf Refsland, orgelet og Johannes som trødde belgen. Av og til fekk vi prøva oss på belgtrøa. Ho var tung, og trong full barnevekt og litt til. Det kunne medføra ujamn lufttilgang. Då kom Oluf rundt orgelhjørna i ein viss fart og forlangde jamn trøing. Det gjekk nok utover harmonien i korallane. Også Oluf var snill mot oss.

Preika frå stolen kunne vera lang som eit kyrkjeår. Presten var Sigurd Jakobsen. Han var like snill og omgjengeleg som Johannes og Oluf. Han avslutta alltid preika med å seia: "Neste gudsteneste i Heskestad kirke blir søndag om 14 dager til samme tid". Då var me på galleriet nokså slitne, av å sitja stilt.

Og tenk, eg har eit klart, men vagt bilete av Jonas Klokkar. Han som sette så sterke spor etter seg, ikkje berre som klokkar og kyrkjesongar som det då heitte, men som lærar og føregangsmann for eit flott elverk og Handelslaget, og nok mykje meir godheit i det stille. Han døydde brått av lungebetennelse, i sin beste alder, jul 1941. Det var godt gjort av bygdefolket å få reist den fine minnesteinen over grava hans, med relieff av høg kvalitet. Eg hugsar avdukinga. Talaren sa med høg stemme og stor patos: "La duken falla". Det gjorde inntrykk på eit barnesinn. Sjølve relieffet var av brent leire, pga krigstida. Talaren lova at det skulle bli byta ut med edlare stoff så snart tidene tillét det. Og det blei gjort.

Sigurd Jakobsen blei vår konfirmantprest. Seinare var han sokneprest i St. Johannes i Stavanger. Han blei ein gamal mann. Då han runda 100, fekk eg vera med tante Hulda og helsa på han. Naturleg nok var han redusert, men såg likevel skarpt på meg og spurde: "Hvem er du, er du lege"? Gode råd var dyre. Det nytta ikkje med noko slektsutgreiing. Så kom den lyse ideen til meg. Eg svarde: "Eg er din konfirmant". Han såg ut til å vera godt nøgd med svaret.

Me gjer nokre hopp i denne ukvalifiserte mimringa. Eg vil sei litt om stallane, dvs. "hestestadlane", dei låg rett opp i vegen, mot nord. Det var ingen liten bygning. Eg kan tenkja meg minst 10 stallar på rekkje, med dør til kvar. Dei var i

bruk i min barndom, men ikkje mykje. Tenk dåtidens parkeringshus for ikkje motoriserte kjøretøy. Stallane blei nok og nytta til overnattingar av det reisande folket.

Eg er gamal nok til å hugsa Martin Røysland. Han kom over heia saman med kona til kyrkja. Det hende nok at han kom køyrande og, for dei hadde spreke hestar på Røysland, med gummihjul på kjerrene. Men kyrkjevegen over heia var for fotfolket.

Lærer Olav Heskestad har lagt ned mykje arbeid i forskning om kyrkjesoga i Heskestad. Han har på den måten gjeve oss og tidene etter oss, god, grundig og viktig dokumentasjon. Det er skriftlege kjelder til glede og historiebevissthet. Det kunne vore freistande å sitera han både lenge og vel i dag, men eg skal prøva å avgrensa meg. Olav og Ingvar Vasshus har samarbeidd, veit eg. Kanskje har Ingvar vore ein læresvein under Olav? I alle høve veit eg at då dei fekk til det flotte kyrkjetårnet heime på den gamle kyrkjegarden, var Olav og Ingvar sterkt inne i beslutningsprosessen. Bronsetavla over porten, med historiske fakta, er og deira verk.

Nå må eg ta med korleis den gamle kyrkjeklokka heime kom på plass att: Etter rivinga i 1905 kom klokka på vidvanke, borte for alltid trudde me. Nabo Gunnar Odden var ingen kyrkjebenkslitar, men hadde sterke historiske interesser. Ein gong i 1970-åra kom han på sporet av den gamle klokka. Ho var i privat eige ein plass sørpå. Tingingane var til dels harde, hemmelege og privatrettslege. For å seia det kort, ein kveld sette Gunnar seg i bilen, åleine, og køyrde sørover. Truleg var møteplassen på Kvinesheia, kanskje Utsikten. Ein rask handel vart avslutta, kr. 10000 og ei kyrkjeklokke skifta eigarar. Gunnar var fornøyd og stolt. Me kan gleda oss over den gamle klokka, eg veit ikkje kor gamal, som igjen sender sine enkle litt turre farvel-klemt, når stunda tilseier det.

Eg må ta med eit direkte sitat frå lærar Olav om den såkalla nye kyrkja. Det er i Menighetsbladet i august 1959, han skriv m.a.: "Nokre år etter at kyrkja vart bygd, viste det seg at ho tok til å flakna ut. Festet mellom hanebjelkane og sperra svikta. Mikias Høie og O. B. Heskestad tok seg av dette. Dei fekk tak i rundjernstenger som dei sette tvers gjennom kyrkja og veggane så høgt under ufsa som dei kunne koma til. Dette stansa sivinga. Mikias dreidde kulene som er på stengene. Det ser ut som dei har gjort eit godt arbeid. Det kan ikkje ha vore enkelt å stå med dei store navarane opp under ufsa."

Mykje kan seiast om tidene i tilknytning til kyrkja, frå barndom og oppvekst. Gravferdsfølgjene frå gardane kunne vera lange, og ha lang veg. Folk flest fylgde til fots. Kyrkjerommet vart då sjeldan nytta. Johannes stod i klokketårnet og speida. Når følgjet kom på toppen av tunnelen, starta han ringinga. Det varde lenge, og det må ha vore eit helseslit, for ikkje å snakka om sjølve gravearbeidet, 100 % manuelt.

Dokter Wahl kom alltid køyrande til gards i bil, dyrlegen og Sigurd Jakobsen måtte ta toget, eller sykla frå Moi. Han bar på ei horveleg stor og tung skinnveske, så tung at han hadde reim over skuldra.

Konfirmantundervisninga gjekk frå vår til haust, etter at me hadde avslutta folkeskulen. Me var ikkje stort betre då, enn nå. Ei sterk brytningstid både fysisk

og psykisk. Det hende nok at det kunne verta vel mykje for Jakobsen. Men han var ein god humorist og lun i sin veremåte. Den morostubben eg nå fortel er ikkje i frå Jakobsen, men kunne så godt ha vore det: Dei innvia eit nytt bedehus inne i fjordane. Det blei mange takketalar, men møteleiaren dvela spesielt med ein som hadde gjeve ei større pengegåve, men han ville vera anonym, sa han. Då var det ein gubbe nede i salen som reiste seg og sa: "Eg ville helst ha det sål-lesten".

Då biskop Bjørn Bue heldt visitasforedrag i Eigersund prestegjeld den 5.juni 1988, sa han m.a. dette: "Det tener Eigersund kommune til ære at dei tek for-svarleg vare på kyrkjebygga."

Og nå startar eg på "skrydedelen" av dette springande innlegget. Eg seier med Bjørn Bue, men skriv om: Det tener Lund kommune til ære at dei tek for-svarleg vare på kyrkjebygga. Og så mykje meir enn det. Eg er, og har i lenger tid vore imponert over arbeid, vedlikehald og fornying av kyrkjelegga, her og heime på den gamle kyrkjegarden. Det synest som det veks og blomstrar både inne og ute. Den nye kyrkjestova har gjeve bygda og kyrkja eit standarløft som eg trur vil visa frukter. Lund kommune, det høyrest så enkelt ut. Men kom-munen er eit samlebegrep for organisasjon og menneske. Eg tenkjer med takk-semnd på dei løyvande, kommunestyret med sine budsjett. Eg tenkjer på admi-nistrasjon og sokneråd, som set vedtaka i verk. Og eg tenkjer mest på kyrkja sine tilsette: prest, kyrkjetenar, organist, kateket og kyrkjeverje. Dei er alltid til trøyst og hjelp når me møter dei i arbeid.

Menighetsbladet er eit livskraftig blad til stor glede. Eg anbefaler utflytte bygdefolk å abonnera på det.

Sigrid Undset avsluttar ein kjend roman slik: "Ti sed og skikk forandres meget, alt som tidene lider, og menneskenes tro forandres og de tenker annerledes om mange ting. Men menneskenes hjerter forandres aldeles intet i alle dager"

Eg tenkte at desse orda, med ein viss patos, kunne vera ei høveleg avslut-ning. Men så filosoferte eg litt vidare. Me har vel kome oss litt på desse hundre og tusenåra som har gått? Me er vel ikkje så galne lenger som kong Arthur og ridderne av det runde bord? Me spring og rir ikkje rundt med sverd og lange lansar og stikk kvarandre ned, og me brenn ikkje hekser på bål lenger. Og me tar ikkje riddarduellar for møyer og vakre jomfruer. Me gjer mykje opp med ein SMS på mobiltelefonen. Men, etter ei stund vidare filosofering kom eg til at Sigrid Undset har nok rett, framleis. "Menneskenes hjerter forandres aldeles intet i alle dager". Det er nok berre metodane som skifter, sett i eit globalt per-spektiv, me rekk over meir nå.

Kyrkja her heime og det ho står for har alltid vore kjærte, også for oss som reis-te ut for ein mannsaldrer sidan. Dette kjære har for meg blitt sterkare med åra.

Det har vore ei fantastisk 100-årsfeiring for kyrkjeromet me er i nå. Takk og lukka til vidare.

3 heile dagar til ende. Det er mest som om me tek til å sjå fram til neste 100-årsfeiring.

Hva skjedde med Salve Ommundsen Grøssfjeld den 23. nov 1864?

av Mari Anne Næsheim Hall

Else Enoksdatter og Tolleiv Gunnarsson Grøssfjeld inngikk ekteskap denne dagen.

En av gjestene, Salve Ommundsen Grøssfjeld, forsvant i løpet av kvelden og ingen så noe mer til ham. Hvem var Salve Ommundsen og hva skjedde med ham? Salve ble født på Bjelland i Sokndal, sønn av Ommund Eriksson Bjelland og Helene Salvesdatter. Som voksen flyttet han til Grøssfjeld for å arbeide hos sin svoger Børild Olsen Grøssfjeld. Salve ble bare 25 år gammel. Ryktene har gått om hans forsvinning, og det var nok årets samtaleemne fram til han ble funnet druknet 5 måneder senere.

I kirkeboken fra Heskestad fant jeg følgende:

"Salve Ommundsen 25 Aar forsvant 23. nov 1864. Og fantes druknet i Rapstadvannet først i april 1865. Ble begravet den 2. mai".

En tid etter hans forsvinning ble det satt i gang en leteaksjon uten noe positivt resultat.

Salve ble funnet druknet i Rapstadvannet i slutten av april. Trolig har vannet vært islagt fram til den tiden. Ble Salve drept eller druknet han?

Den 18. januar ble det satt opp et forhør hos Lensmann Salvesen i Egersund.

Første mann til å forklare seg var Peder P. Rødland som arrangerte bryllupet.

Gårdeier Peder Pedersen Rødland forklarte at han ikke så mye til Salve den kvelden. Det var mye folk tilstede i bryllupet og svært kaldt ute. Han husket å ha sett Salve komme ned fra loftet. Oppe på loftet hadde Salve vært i ordfeide med Peder Gabrielsen Grøssfjeld. Han hørte at Peder sa: *"Hadde det ikke vært for det at Salve var dobbelt så lang som Peder så skulle han gitt ham pryl"*. Senere på kvelden hadde han sett Salve ligge på golvet på låven, klokka var da ca 11.30. Han snakket flere ganger til ham for å få ham til å reise seg, og for å få ham til å komme inn i stuene igjen, men fikk ikke noe svar av Salve. Siste gang han gikk til fjøset hadde han Peder Gabrielsen, Iver Enoksen og Ane Enoksdatter med seg. Han hadde sagt til de tre andre at når han var ferdig i fjøset, så ville han prøve å få Salve med seg igjen. *"Da lod Peder en ytring falde at han hadde til hensikt at tage fat i Salve og gi ham pryl"*. Disse ordene må Salve ha hørt, han reiste seg fort og løp ut av låven og ned på baksiden av fjøset. Dette var det siste han så av Salve. De tre andre stod ved siden av ham i det øyeblikket og ingen av dem

fulgte etter Salve. Han gikk så i fjøset for å stelle hestene og da han var ferdig gikk han inn i huset igjen. Mente at Salve var temmelig beruset den kvelden. Hadde heller ingen mening om at Salve skulle ha tatt sitt eget liv.

Ane Enoksdatter 21 år tjenestejente hos Johannes Hetlelid

Hun var også tilstede i dette bryllupet, men så ikke så mye til Salve den kvelden. Kan ikke huske at det var noen strid eller ordfeide mellom Salve og Peder. Hun hadde hørt at Peder Pedersen Rødland sa at han skulle få Salve inn i huset igjen. Hadde ikke hørt noe om at Peder G. Grøssfeld skulle ha sagt at han skulle ta fatt i Salve og pryle ham. Hun husket å ha sett en person løpe ut fra låven og forsvinne bak fjøset. Men på det tidspunktet visste hun ikke hvem det var. Kunne ikke se at noen fulgte etter denne personen. Rett etter gikk Peder Gabrielsen inn i bryllupshuset, da hun kom inn satt Peder i nystuen og senere var han en del på kjøkkenet. Hadde ikke lagt merke til noe spesielt ved Salves oppførsel den kvelden.

Tosten Eriksen tjenstedreng hos Tollef Grøssfeld 28 år

Forklarte at han var tilstede oppe på loftet da det ble begynt en ordstrid mellom Salve og Peder. Han hørte at de to diskuterte, Peder snakket mest. Han sa at han skulle banke Salve selv om han var 1/2 alen lengre og gjøre alle på garden til "røysekatter". Hva Peder egentlig mente med dette hadde han ingen formening om. Etter en stund gikk Salve ned fra loftet og Peder ble sittende igjen. Salve gikk ut i en annen stue og satte seg der. Så ikke så mye til ham resten av kvelden. Syntes at han ikke var overstadig beruset. Kjente lite til Salve og kunne ikke gi noen forklaring på hans forsvinnelse. Visste ikke om noe uvennskap mellom de to, men kunne huske at Salve hadde sagt til ham at Peder ville ha ham tatt, dette skjedde ved markedstider.

Børild Olsen Grøssfeld 45 år, svoger til Salve

Han visste om noe uvennskap mellom Salve og Peder. Børild hadde sagt til Salve at han måtte holde seg unna Peder den kvelden på Rødland, dette lovet Salve.

Peder hadde sagt til Børild når følget kom tilbake fra kirken at de som før hadde vært hans beste venner nå var blitt hans verste. Peder nevnte ikke noe navn men Børild forsto at det var Salve han mente. Børild hadde lagt merke til at Salve var litt urolig den kvelden, litt tungsindig av seg mente han. Dette var svært ulikt han, fordi Salve hadde snakket med tilfredshet om livet et par dager i forveien. Han hadde hørt at det var noe uvennskap mellom de to karene i et annet bryllup på Birkeland noen uker tidligere. Tidligere hadde de to alltid vært gode venner.

Berte Olsdatter halv søster av Peder

Hun hadde kjent Salve siden sommeren 1862. Var i bryllupet oppe på loftet den kvelden og så Salve og Peder sitte sammen. Hun merket ikke noe uvennskap mellom de to. Kan ikke huske å ha hørt at Peder skulle ha truet Salve med

pryl. Men hun syntes å huske Peder si at han ikke var redd Salve selv om han var dobbelt så lang. Salve gikk først ned fra loftet den kvelden, mens Peder ble sittende igjen. Senere så hun Salve sitte sammen med Tollef Rødland i den nye stuen. Han virket da svært beruset. Hun vet ikke om Peder var vekke fra loftet over lang tid. Kunne ikke gi noen forklaring om hvordan alt hang sammen med Salves forsvinnelse. Så en person løpe ut fra låven og bak fjøset. Stod da sammen med Peder.

Ole Knutssen Grøssfeld 57 år, stedfar til Peder

Han kunne forklare at han hadde følge med Børild og Peder G. fra kirken. Så lite til Salve utover kvelden, da han snakket mye med kjøgemesteren. Hadde ikke hørt noe uenighet mellom Salve og Peder G., trodde at de to var svært gode venner.

Birte Rasmusdatter, mor til Peder G. og gift med Ole Knutsen

Forklarte at Peder G. er hennes sønn fra 1 ekteskap. Hun var hjemme på Grøssfeld den dagen da bryllupet ble holdt på Rødland.

Har aldri merket noe uvennskap mellom Peder og Salve. "*Udspurget om hun ikke inde i Gunder Grøssfelds Kjøkken, efterat Bryllupsfolket var reist, udtalte sin Harme over Salve og yttrede at hun ikke kunde tænke Andet og vilde med Guds Hjælp haabe at hendes Søn Peder nok skulde jævne hans lange Skjænkler, benægtede hun at nogensinde at have talt saadant*".

Gabriel Olsen Grøssfeld 23 år, stevbror av Peder

Han hadde sett Salve oppe på bryllupsloftet men hørte ikke noe uenighet mellom de to utover kvelden. Visste heller ikke om noe uvennskap. Siste gang han så Salve den kvelden, satt han sammen med Tollef Grøssfeld og da var Salve beruset. Kunne ikke gi noen fornuftig forklaring på Salves forsvinning.

Forsettelsrett den 16. jan hos Lensmann Salvesen i Egersund.

Bror til Salve kom til Lensmannen med noen flere som kanskje kunne bidra med opplysninger om denne saken.

Guri Enoksdatter 23 år, i arbeide hos handelsmann Dybing i Egersund.

Hun var tilstede i bryllupet og kjente til Salve av utseende. Visste ikke noe om han var tungsindig av seg den kvelden. Salve kom til bryllupsloftet kort tid før de andre. Hun hadde lagt merke til at han drakk langs veien. Hun var opp-tatt med matstellet utover kvelden og hadde ikke anledning til å se hva som foregikk. Peder, Salve og Enok Rødland kom sammen opp på loftet for å få seg mat. Hun hørte at det var noe uenighet mellom Salve og Peder men kunne ikke høre hva det dreide seg om. Salve gikk fram og tilbake på loftet og virket beruset. Etter en stund gikk Salve ned fra loftet og de to andre ble sittende igjen. Senere på kvelden så hun Salve i storstuen da det skulle dekkes til mat der. Inger Rødland, kona til Peder, ville ha Salve til bordet for at han skulle spise, men det ville Salve slett ikke. Da tok hun i armen hans for å få ham til bords,

men han satte seg til motverge. Han var så beruset at han falt sammen over bordet. Salve reiste seg opp og forsvant ut. Hun la til at hun kunne huske å ha hørt Salve si at nu ville han ikke leve lenger. Noen uenighet mellom Salve og Peder tidligere kjente hun ikke til. Kunne også huske at hun traff Peder G. på gangen etter at Salve hadde falt sammen over bordet. Peder spurte da om Salve hadde "*voret inde og laget til noge, naaget har han faat og mere skal han faa*".

Forhør over Salve O. Grøsfjelds Forsvinden.

Den 23. mars 1865 ble det satt eksrærett på tingstedet Aarestad.

Edvard Carlsen Rødland, i tjeneste hos Mikael Christiansen Rødland.

Han kunne fortelle at han var i bryllupet på Rødland, men hadde ingen opplysninger om hva som kan ha skjedd mellom Salve og Peder G. Han nektet for å ha hørt noe munnhuggeri mellom de to karene .

Han var tilstede ute ved låven om kvelden sammen med Peder. Ivar Enoksen og to jenter var også med. Da kom det plutselig en person springende ut av låven og forsvant bak fjøset.

Vitnet visste ikke hvem det var men har senere hørt at det var Salve. Vitnet kunne ikke huske å ha sett noen springe etter Salve. Peder fulgte med vitnet opp i den nye stuen.

Ingeborg Tollagsdatter 36 år

Hun så Salve siste gang da han kom ut av dagligstuen. Da spurte hun han om han ville ha kaffe og han svarte "*mit Rige er ikke længer af denne værden*", hvorpå han svingte seg om og forsvant ut gatedøren. Salve så til "*at være noget beskjenket*". Peder G. var flere ganger innom kjøkkenet i løpet av kvelden, også etter at hun hadde sett Salve for siste gang. Peder G kom ut på kjøkkenet for å drikke brennevin, han skyldte på å være forfrosset. Det med forfrossingen oppfattet hun som list for å få ekstra brennevin. Gunder Grøssfjeld og en annen kar gikk ut for å hente brennevin, idet de gikk sa Peder G "*tænk hun troede mig*".

Iver Enoksen 27 år.

Kjente ikke til noe ordstrid mellom Salve og Peder, "*ligesom han heller ikke veed at de have været uvenner*". Iver fortalte at han hadde vært mye sammen med de to og har aldri merket noe uvennskap. Han så Salve flere ganger den kvelden, men kunne ikke merke at han var noe videre beruset. Salve var alltid en munter type og bryllupskvelden var han like munter som vanlig. Iver stod og så på den personen som kom springende ut av låa og bak fjøset. (som det er blitt sagt siden var Salve).

Hva spesielt Peder G. angår så fulgte han med ham inni bryllupstuen etterpå og satt med ham. Visste ikke om Peder G. var borte en tid midt på natten. Men vet at Peder lå og sov på loftet hjemme hos hans far, da var klokka mellom 4 og 5. Hans mor og søster fortalte at Peder kom dertil "*någet ud paa Natten*".

Caroline Svendsdatter Efteland 18 år, tjenestejente hos Anders O. Grøssfeld.

Kunne ikke gi noen grunn for Salves forsvinnelse. Hun var oppe på loftet da Salve og Peder satt sammen. Hun hørte at Peder sa til Salve at han slett ikke var redd ham selv om han var "*1 alen længre*". Idet disse ordene falt gikk hun ned fra loftet og visste ikke noe om en strid mellom de to. Visste ikke hvor Peder holdt seg den natten, har hørt at han sov hos Enok Rødland. På Grøssfeld har hun hørt en fortelle at Peder G. kom ned på kjøkkenet noe ut på natten og bad om brennevin. Han sa at han frøs fordi han hadde vært ute "*mest den hele Nat*". Og han skulle også ha sagt følgende: "*At nu skulde de ikke have mer besvær med den lange*".

Ole Olsen Kalvestrand 24 år.

Forklarte at han så Salve og Peder sammen i kjøkkenet "*noget ud paa Aftenen*", og husket at Peder ville "*række den anden en Skaal med Øl*". Til det svarte Salve at han ikke ville ta imot noe øl av en som ikke var hans venn. Dermed forsvant han ut og Peder ble sittende igjen. Ole visste ikke noe om det hadde vært noe strid mellom de to karene den kvelden, heller ikke om noe uvennskap tidligere. Hvor Peder holdt seg tidligere den natten visste han ikke. Peder og han hadde følge hjemover.

Peder gikk til Enok Rødlands hus for å legge seg og han sjøl til sin svoger. Da han kom der ble det sagt at klokken var mellom 3 og 4 om morgenen. Ole hadde ikke "*mærket at Peder var i noe øinefaldende Grad Beruset*".

Ole hadde sittet sammen med Salve til ca. kl.11 om kvelden, etter det hadde han ikke sett noe mer til Salve.

Berthe Rasmusdatter gift med Ole Knutsen Grøssfeld 57 år.

Hun forklarte at Peder var hennes sønn fra første ekteskap. Berthe fortalte at hun var hjemme på Grøssfeld den omtalte bryllupskvelden. Hun har aldri merket at det skal ha vært noe uvennskap mellom Salve og Peder. Har aldri merket noe ondt mellom de to. Selv holdt hun av Salve som sin egen sønn.

Så hva skjedde med Salve ? Når en leser hva vitnene forklarer så er det utrolig sprikende forklaringer. Mye skjules.....

Salve ble nok drept mener jeg, det lukter litt av denne historien. Hadde dette skjedd i dag så hadde vi fått en skikkelig dødsårsak.

Takk til Rasmann Polden.

Lundevatnet som nødhavn

av *Andreas Steinberg*

Ein grå ettermiddag førjulsvinteren 1943 var det eit tysk sjøkrigsfly som fekk problem med motoren. Flyet måtte nødlande på Lundevatnet. Folk på gardane hørte lydane, og dei kunne sjå at flyet – etter ei tid vart manøvrert inn til brygga på Sirnes. Der vart flyet tjora fast. Flyet var av typen Dornier Wal. Det var ein relativ stor maskin med rom for mannskap på fire. Sjølve flykroppen (cockpit og plass for resten av mannskapet) var delt i 2 etasjar, og det var minst 2 kanoner installert. Sjølve flykroppen låg i vatnet, og det var bare ein balanseflottør under kvar veng.

Kvelden etter nødlandinga kom ein flokk tyske offiserar og soldatar saman med einaste frontkjemparen i Lund – Finn Løvaas – kjørande i bil til Kjellesvik og Eike. Dei rekna med at flyet som hadde nødlanda var engelsk. Dei ville finna det, og det vart mykje oppstyr. Lysrakettar vart skote opp langs stranda. Raketane hadde små fallskjermar som falda seg ut, så kvar av dei heldt seg lenge lysande i lufta. Soldatane for og leita intenst i strandkanten utetter. Dei spurde etter brua over til Sirnes. Det var deira geografiske lokalkunnskap. Ingen på Strannen visste om bru over Lundevatnet. Ludvig Eike og Trygve Eike blei så utkommandert som kjentfolk, men det vart likevel inga bru å finna. Kjentfolk på Eike tipsa om at dei burde ringa vaktposten på Sirnes. Dei kjørte til Skåland - der nærmaste telefon var. Då fekk dei veta at flyet var tysk, og dei kunne dermed avslutta leiteaksjonen.

Den følgjande natta sleit flyet seg laust frå brygga på Sirnes – med god hjelp av lokalt mannskap. Flyet dreiv vestover Lundevatnet, og dagen etter låg det i Klubbevika på Eike. Flottørane og skroget hadde dunka i strandsteinane og det var blitt store hol. Flyet låg dermed på ca. ein meters djupt vatn. Nokre av ungdomane på Eike og Kjellesvik sprang på flyvengene. Dei fekk då og sett våpen og ammunisjonen i flyet. Etter kvart som det blei klart at det ikkje var tysk mannskap, var det og nokon som gjekk inn.

Same dagen hadde Finn Løvaas og dei tyske offiserane hyra Thorvald Hamre med "Nøkken" for å leita etter flyet. "Nøkken" for utover på austsida av Lundevatnet, og kom tilbake på vestsida. Dei unge som var om bord fekk det travelt med å forlata flyet og koma seg i skjul når "Nøkken" kom med kurs for Klubbevika. Dei tyske offiserane lasta over i "Nøkken" alle våpen og utstyr samt ammunisjonen som var i flyet. Det vart så frakta inn til Moi. Flyet var igjen utan vakt.

Ungdomane på Kjellesvik – inkl. Arne og Gabriel Jakobsen (Sokneprest Sig. Jakobsen m. familie var – som kjent – forvist til Kjellesvik i krigsåra) fekk etter kvart større og større mot. Dei vandra frå land – utover venga, og fekk inspiserare flyet både lenge og vel. Seglduken oppå venga var ikkje berekna for fortrykk, og det vart stygge hol mange stader. Ein attgjøymd rest med patronar i belte vart og funne, men dette datt i vatnet. Vaktstyrke vart plassert på ungdoms-

*Flyet på plass under brua på Sirnes. Tysk Dornier Wal.
Utlånt av Birger Hamre.*

huset dagen etterpå. Ungdomshuset ligg like ved Klubbevika, og dei 4-5 soldatane som var der skulle vakta flyet.

1. juledag kom 4 soldatar berande ei båre til Kjellesvik. På båra var liket av ein tysk soldat med overbreidd teppe, og på eine handtaket dingla hjelmen. Dette verka skummelt, og det gjorde inntrykk på folk i grenda. Båra vart sett inn i kjerrehuset hos Magnus Tjellesvik, og ho vart henta med bil til Moi. Den jula var det så mykje snø at bilane kom ikkje opp Laubbakken. Det viste seg at julaftan hadde vore for vanskeleg for den tyske guten som soldat på ein utpost i eit okkupert land. Han hadde dessutan fått vita at han skulle flyttast til austfronten, heimbyen var blitt bomba og ingen av familien hadde overlevd. Han hadde skote seg gjennom hovudet med eige gevær.

Ein kveld etter nyttår 1944 var det – som vanlig – juletefest på Slettevold. Magne og Bernhard Kjellesvik, Sverre Kjørberg, Knut Tjellesvik, Olav Kjellesvik og fleire andre var på veg til festen. Sverre Kjørberg hadde lært litt tysk, og ved ungdomshuset kom dei i snakk med vaktsoldatane. Desse hadde nok kvesa seg litt opp, og dei var i godlag. Ungdomane frå Kjellesvik vart viste inn i "vaktstova" og dei vart viste kuleholet i taket etter sjølvordet julaftan. Dette var ei makaber oppleving.

Flyet låg i klubbevika ei tid utover vinteren. Etter kvart fekk dei heva det og tetta hola. Så vart "Nøkken" leigd inn att – denne gongen for å dra flyet over til Sirnes. Nå vart det heist opp under brua på Sirnes. Der vart det skikkeleg reparert, og det vart skifta motor. Etterpå greidde dei å ta av med maskinen – sørøver.

Kjelder: Knut Tjellesvik - Arne J Ege - Jostein Berglyd: "De gjorde et valg"

"Sjur – dei skaut"

av *Andreas Steinberg*

Vi kjenner navnet Paul Buarskog som en av de aktive i Aakregjengen under 2. verdenskrig. Paul fikk fin hilsen fra statsminister K.M. Bondevik til 90 års dagen i mai d.å. (Vi vet at Gunnar Kvasshem var ministerens sekretær.) Under vår reise i Canada og USA sommeren 2005 la det seg slik til rette at vi fikk avlegge Paul en visitt onsdag 29. juni i hans hjem i Billings, Montana. Som så mange emigranter gjorde, forenklet også Paul Buarskog sitt navn til Paul Bue. Det uttales "Pål Bju." Paul reiste over i 1948 og fikk først arbeid hos sin onkel – som sauepasser. Det var forøvrig hos han de fleste Eigersundere startet – av de som reiste til Montana. Paul regnet med at han nå er den eneste gjenlevende av 1. generasjons emigranter i hans område. Det kan også nevnes at Pauls onkel hadde 3 sauer heime i Norge, og på det meste i Montana – 12000.

Dette blir en del bruddstykker fra Paul Buarskogs liv, og mest fra siste året av 2. verdenskrig, april 1944 til mai 1945. (Det forutsettes at en har Ingvald Rødlands bok "Hemmelig oppdrag" og Torbjørn Kjømros artikkel "Nå skal de tas" i "Ætter-Mål" nr. 4, som bakgrunnsstoff.)

De første krigsårene bodde Paul heime. Han arbeidet i pøsemakeriet ved slakterbutikken til Grøsfjell. Foreldrene til Paul trodde han var på festing om nettene, for ofte kom han heim på morgenkvisten – gjennomvåt og kald. Så var det bare klesskift og å stille på arbeid. Etter hvert fikk så Paul "dispensasjon" av Alf, slik at han fikk orientert foreldrene om deres virksomhet. Johanna Tveit (Jonna) fra Tysnes var hushjelp hos Grøsfjellfamilien. Hun og Paul ble gift etter at krigen var slutt. Hun fortalte at hennes hjelp for Aakregjengen og andre var stort sett telefonkontakt og å gå med telefonbeskjeder. En gang husket hun spesielt: Mørk høstkveld med regn og vind. Hun så en stor flokk tyske soldater i veien der hun skulle gå, så hun valgte derfor å gå over gravplassen - "Scared to death"

Foruten Paul besto Aakregjengen av Alf Aakre – leder, Kaspar Idland – nestleder, Kjell Endresen – telegrafist, Tønnes Tengsareid og Einar K. Hansen. De levde – som kjent – i det skjulte etter at Edvin Aakre, Alfs bror, skaut seg i flukt fra Gestapo på Nyeveien i Egersund 26. april 1944. "Dæ va merkjelig" sa Paul "me hadde adle fått tedelt giftkapsel. Han må ha skjifta klær og gløymt kapselen."

Ca en uke etter at Edvin var død, gikk Alf, Paul og Tønnes til Steinsland i Sokndal, som allerede da var et nedlagt gårdsbruk. Paul visste at folk pleide gå i dette området og se etter revunger. Kort tid etter banket det på døren, og da var det 2 mann som kom inn. Alf spurte: "Ka æ dettan for folk?". Det var Tobias Gjersdal og Hans Skogestad, og de sa at de var på leting etter revunger. De sa også at det trolig kom to til i samme ærend. Deres navn var Nils Buarskog og

*Paul og Johanne Buerskog i deres hjem Billings, Montana.
Foto: Andreas Steinberg 29/6 2005*

Harald Polden. Nils var far til Paul, og begge var opptatt av jakt, fangst og villmarksliv. Så bar det over heia til Gjersdal, der de tok inn i ei heieløe. Det ble etter hvert korte og lyse netter, så det var lite de kunne utrette. De holdt seg for det meste rolig. Sabotørene var likevel med Tobias Gjersdal opp mot Kisthei og skar torv. Paul minnes at da holdt de på å forpise seg. Gudrun Gjersdal hadde kokt ei full bøtte med ertesuppe, og salt kjøtt og fleisk i tillegg. Døtrene deres forsto ikke hvorfor Tobias gikk til heis med ei full bøtte ertesuppe, og hvorfor det kom så mange skjeer til oppvasken. En nabo lurte på – etter en heietur – hva Tobias skulle med alt torvet etter sommerens skur. Bjarne Solbjørg og Nerolf Drivdal stod for bygging av ei hytte i Gjersdalsheia, og det gjorde livet bedre for motstandsfolkene på rømmen. De var i Gjersdalsheia det meste av sommeren. Forsyningslinjen startet i Flekkefjord – hos grossist Sevald Jakobsen. Neste ledd var kjøpmann Selmer Skiftesvik på Moi. Så transport med Thorvald Hamre til Drivdal og/eller Gjersdal. Herleif Gjersdal ordnet så med forbindelsen inn i heia.

Ei stund etter at nettverket rundt Gunvald Tomstad var gått i oppløsning kom også motsandsmennene Rolf Smith Sunde og Sverre Sand til Gjersdal. De var da for det meste med Alf Aakre og gjengen.

Sverre Sand ville gå heim til Flekkefjord i anledning farens gebursdag. Alf nekta han. Gestapo var på jakt etter Sverre. Gestapo visste også trolig om

gebursdagen, og Sverre ville da gå rett i deres fang. Dersom en av gjengen ble tatt levende, regnet de som sikkert at på grunn av tortur ville alle bli tatt. En dag skulle Alf og Paul et ærend. Da var Tønnes og de to fra Flekkefjord igjen i heia. Alf ga da slik ordre til Tønnes: "Pass på Sverre. Vil han gå – så skyt han!"

Paul fortalte at han (de) vandret i området Gjersdal – Mysing – Steine, og de var etter hvert godt kjent i heia. En gang gikk Alf og Paul ned øverst i Drangsdalen. Der bodde bl.a. Trine og Sigurd Høien – med barna Signy og Olav – i ei anleggsbrakke på Mona. Signy hadde hatt difteri. Da var det slått opp på plakater på dørene om "Smittsom sykdom". Disse plakaten ble værende etter at Signy var blitt frisk. Da slapp de unna diverse besøk og kontroll fra okkupasjonsmakten. Alf og Paul konkluderte fort: "Her kan me trygt gå inn, for her kjem ingen andre." De ble ønsket velkommen, og de fikk seg et godt måltid mat. Etter lang vandring var de skrubbsultne. De hadde bl.a. vært på Hove – trålt heiene og sett etter nye plasser å flytte til.

Måltider var det så som så med. F. eks. da Paul skulle til Jøssingfjord for å spionere ang. et tysk moderskip for undervannsbåter. Han møtte tett tåke, og brukte tre dager i stedet for en dag. Paul hadde bare med et par brødkiver, og så var det at tilfeldigheten rådde. Han kom over en halvrått hare i ei snare, og tok med det beste av den. Fant en gammel kaffekjel, og kokte haren godt i den. Så spiste han, og han stappa resten av haren i lomma.

Ellers i sommerhalvåret var blåbærlov – blomst og – kart veldig god kost. De måtte ofte gå 2-3 dager uten mat, men det gikk helst fint. Ingen ble syke – tross utelivet.

Alf og Paul kom til Birkeneset (Steine) ei natt. De gikk inn og ble sittende på gulvet og prate. Da banket det i veggen ute. Marta sa: "Kryp onna senjå – der æ ei luga i golvet". De åpnet og krøp ned. Det var bare et jordhol. Alf strøk av ei fyrstikk, og da såg de en kagge med øl. De tok da hver sitt krus. Marta var noe eldre enn motstansmennene, så hun ble som en mor for dem. En gang skulle Paul, Tønnes og Trygve Vinningland hjelpe Marta å male korn. Marta tok dekene av gulvet i stua. Paul og Tønnes dro i hvert sitt tau, og fikk dermed kvernsteinen til å gå rundt. Det ble mel til fam. Steine, og det ble mel til sabotørene i heia. Paul minnes at de fikk et herlig grøtmåltid etterpå.

I Mysinghåla hadde de en tid 5 flyktninger fra Bjerkreim, og los Tønnes Hansen fra Egersund. De måtte få nye og falske pass. Ellen Lorentzen var datter til Olav Lorentzen – postfullmektig. Hun syklet ofte til Helleland, og gikk med meldinger til Mysinghåla. En gang i et fryktelig uvær kom hun søkkvåt til håla. Paul hadde ei ekstra lang og tørr underbukse, som han ga til Ellen da hun skulle heim. Ved neste besøk i Mysinghåla fikk Paul igjen underbuksa. En av de andre i gjengen sa da: "Æg gje deg femåttjue krone for den bukså." Ellen Lorentsen arbeidet på politistasjonen, og hun skaffet falske pass til de som hadde behov for slike. Paul het i det alternative passet, Paal Stapnes, bonde og fisker, f. 1/10 - 1914. Underskrevet og stemplet – Flekkefjord politistasjon. Riktig fødseldato for Paul er imidlertid 29/5 - 1915. Paul tok alltid inn til fam. Lorentzen når han var i Egersund i et eller annet ærend. Lorentzens hus var vegg i vegg med

*Paul Buerskogs grenseboerbevis. Det til venstre er falskt.
Foto: Andreas Steinberg*

politistasjonen, så Paul sa han alltid følte seg trygg der. "All safe". Det benyttet sabotørene seg av.

Før jul 1944 var alle samla i hytta på Steine. To dager før jul for Paul til Egersund for å undersøke noe. På tilbakeveien julaften var han trett og ville sove over i Mysinghåla. Han var innom folkene på Mysing. Der fikk han overrakt en flaske akevitt. Den var åpnet og drukket litt av. Flaska var gitt av en som sa: "Når du ser noen av de motstansfolka – gi de denne, så de kan få en dram til jul." Det var ingen i håla da Paul kom der. Han hadde brukket av en grantopp, som han pyntet med papirstrimler og annet. Det var juletreet. Så dukket Kaspar opp. De to drakk opp det som var igjen av akevitten, så det ble mer enn en dram på hver. Mer husket ikke Paul av den julaften.

Juledag gikk de to til Røysland. "Der fekk me hedlekage (potetkaker) med godt smør", husket Paul. 2. juledag gikk de til Steine. Alf var ikke der da, men han kom etter ei tid. Han hadde vært på oppdrag hele julen. Alf ga vondt da han fikk vite at resten av gjengen hadde gått ned til Birkeneset for å feire jul – det var rene galskapan.

På side 138 i Ingvald Rødlands bok står det at alle feiret jul i Mysinghåla. "Dette æ feil" sier Paul – "Det va bara Kaspar og æg så va der." Dette ble også bekreftet av Margrete Stene da historielaget besøkte Birkeneset torsdag 15. september i år. Hun sa bl. a. at de gjestende motstandsfolkene måtte søke tilflukt i kjelleren da ungdommene fra Steinegarden kom til Birkeneset for å gå rundt juletreet.

Paul fortalte også en liten munter historie om da han, Alf, Kaspar og Harald Vinningland som kjentmann, var på vei fra Mysing til Eikeland i Bjerkreim for

å brenne ned A.T. leiren mens den var tom for ungdom. De gikk til Helleland – Sleveland – Tengesdal – over broen – Hetlandsskogen til Eikeland i et fryktelig regnvær ei natt i romjula. På Lomeland vekket de Marta og Ingvald. Der fikk de mat, og de fikk varmet seg rundt ovnen, samtidig som de fikk vridd det meste av vannet ut av klærne. De fikk også nye fyrstikker av Marta. Stikkene de hadde var blitt ubrukelige p.g.a. uværet." Dettan besøket må me ikkje snakka mæ nogen om" sa Marta til Ingvald etter at de fire var gått videre. "Nei – asså du så ga dei fyrstikke," svarte Ingvald. Da han videre sa til henne det Alf hadde meddelt han, at de var på vei for å brenne ned tyskerleiren på Eikeland – besvimte Marta. I en parentes kan en ta med at Paul kom – sammen med en kamerat - til Eikeland året etter at krigen var slutt. De visste om et godt fiskevann der. Han hadde glemt en beskjed han skulle gi i Egersund, banket på i et hus på Eikeland for å låne telefonen. Etterpå kom en gammel kone ut ei dør og spurte hvem han var. "Buarskog", svarte han. Så tenkte hun seg litt om: "Æ du Paul?" "Ja – æg æ nok dæ". Da kom konklusjonen: "Dæ va du så kutta telefonledningen sjå okke. Nå he æg sett deg – nå kan æg døy!"

Så var det da vi snakket om den grusomme morgenen 21. april - 45 at den beste kommentaren kom fra Paul. Vi snakket om da han og Jens Stene gikk opp dalføret fra hytta, og da de ble møtt av soldatene ved Svarta Tjødnå. På spørsmål om de da ble beskytt, svarte Paul ganske raskt og bestemt: "Ja visst skaut dei – Sjur dei skaut!" Alt gikk så fort da, og alle var på rømmen – fikk liksom ikke tid til å tenke over hvor stor fare de egentlig befant seg i. Det var mer nervepirrende da de passerte forbi store mengder tyske soldater på Store Omdal. Paul satt igjen med følelsen av at de ble oppfattet som vanlige bygdefolk. Det var ennå lemmetid, og mange drev og flyttet dyr. Paul fortalte videre at som oftest var de ikke redde. "Du veit – me va unge. Det va bara moro å lura tyskaran. Du kan vel kalla det fø okkas form for ekstremспорт."

Etter episoden rundt Steine, samlet gjengen seg etter hvert i Gjersdalsheia. I krigens siste dager gikk Alf og Paul tilbake til Mysinghåla. Paul for til Steine for å hente diverse papirer. Paul sa videre at det var en ubeskrivelig følelse å ligge i løa på Mysing og vente mens Alf hentet de andre på Gjersdal. Krigen var da egentlig slutt, og Alf brukte Egersund Røde Kors Hjelpekorps' bil til å samle gjengen sin. Nå var forventninge store, og de gledet seg til å få arrestere nazistene. "Æg vil ta Kvasshheim" sa Alf. Det var lederen for nazistene. Tønnes og Paul arresterte de andre. "Dei fekk bara nogen få veker straff," sukka Paul.

Paul hadde også minner fra tiden etter at krigen var slutt. Han og Lars Ramsland kjørte rundt i distriktet med motorsykkel. De skulle betale dyreeierne for alt som Aakregjengen hadde tyvslaktet i tiden de holdt seg skjult. Da de besøkte en sauebonde i Sokndal, fikk de sllik reaksjon: "Å – va dæ dokke så hadde teke det. Æg trudde dei hadde daua. De måtte bare ha teke meir!"

*Kilder: Paul Buarskog
"Ætter-mål" nr. 4
"Hemmelig oppdrag"*

Små stubber om dalbuene i Montana

av *Andreas Steinberg*

En av sauegjeterne hadde kjøpt seg nye sko før han gikk på saloonen og begynte å drikke. Ingen kommenterte de nye skoene. Så gikk han fram og tilbake foran de andre. Enda kom det ingen kommentarer. Så brast det utav han: "Dæ æ kaldt mæ nye sko."

I Big Timber og Livingstone er det alltid mye vind – til dels sterk vind. Er det stille en dag får lege og tannlege mye å gjøre. Folk er så vant med å ta fart og kaste seg rundt hushjørnet. Når det ikke blåser fyrer de på hodet.

De norske sauegjeterne var ofte samlet på saloonen når de hadde fri. Presten hadde fått dødsattest på en av dem – fra legen. Han kom til saloonen for å fortelle nyheten. Alle samlet seg rundt presten, som dessverre ikke kunne tyde hva dødsårsaken var. Det klarte heller ingen av gjestene.

Så kom det en annen sauegjeter inn i saloonen. Kikket over prestens skulder og sa nokså bestemt: "Ja - ja – når dei feila dæ, går det fort mot slutten."

Når jærbuen kom over ble de kalt tarepikkere. Når sirdølen kom over ble de kalt rypefangere. Bernhard Grøsfjell (Ben) ble ertet med at Heskestadbuen måtte låne prest fra Lund. Svaret var: "Well, Æg he røykt opp fleire sigara enn heila Lundesoknå æ verd."

En mann fra Steinberg var løsarbeider og levde "fra hånd til munn". Han bodde for det meste i området i og ved Big Timber. En dag i Billings traff han på sin noe eldre søster. Hun var gift med en farmer, og deres farm lå et stykke utenfor byen. Det første og eneste han spurte søsteren om var: "He du penga?" "Æg he nok te dæ æg ska kjøba i dag," svarte hun, hvoretter broren befalte: "Gje meg dei!"

Kilde: Paul Buerskog.

Livet i Bringedal – et liv med slit

Av Olav Gard Røyland

Året er 1949. Gerd ser seg ikke tilbake. For siste gang skal hun gå opp Dalen. (Veistykket fra Tronvik og til Bringedal kalles det) Aldri mer skal hun sette sin fot på plassen! Nå begynner en ny tid på Moi.

På veien nedover tenker hun hvordan gården ble drevet før. Utallige timer med slit for å klare seg. Ingen av hennes tre søsken vil overta plassen. Nå er plassen solgt til Jernbanens kontorpersonalets forening. Først i mai 1951 overtar de eiendommen, som ferieheim for 11.000 kroner.

Gerd tenker tilbake på faren Bernhards ord. Bringedal har vært i slektens eie siden 1624. Før den tid var det Bakke kirke som eide gården. I 1726 ble gården eid og drevet av Rolf Olsen. Han var den første som fikk eiendomsrett til plassen.

Den aller første som bodde her het Torjus og var leilending. Det vil si at han leide jorda hele livet sitt. Allerede tidlig begynte man å rydde mer jord i Bringedal og områdene rundt. Gården har nå et areal på 1500 mål. Gjennom generasjoner brukte man navnene Atlak og Rolf.

Tragedier fantes også her på gården. En gang på 1750-tallet drukner ei jente i bekken som går langs veien til Bringedal. Det er kanskje grunnen til at et av stedene ved Bringedal kalles "Lille Helvete". Gården sliter med å få høyet hjem fra heiene. Ingen hest kunne ta seg frem i de bratte fjellene. I følge Lunds historie nummer 1 av Ingjald Mehus ble følgende fremgangsmåte brukt: "Man bandt en stor rund sekk av garn, snørte godt om høybøren, og rullet den utfor flogbratte fjellet. Den hoppet i svære kast og trillet ned til sletten. Derfra kunne den kjøres heim." Det som er sikkert er at det ble slått mye høy. På det meste var det faktisk 12 kyr på gården. Korn ble dyrket og det regnes med at 30 tønner ble produsert. Alt ble brukt på gården. I bekkefare var det mye aure, så noe var det til livets opphold.

På gården har det blitt tatt ut kvartsstein og det skal også finnes kobberkis og gull, men det var så lite at det ikke var drivverdig. Likevel, funnene betegnes ofte som en sjeldenhet i distriktet. Ingen vet i dag hvor gullet ligger plassert.

De ble ikke gamle mennesker i Bringedal. År med slit tæret på kreftene. De ble sjelden mer enn 60 år. Likevel var det flinke og kreative folk på plassen. Rolf Atlaksen, født i 1745, ryddet ny jord og laget en hage. Han fikk premie for dette. Tydelig vakte dette oppsikt i samtiden. Det var Stavanger Amts Landhusholdningsselskap, som gav Rolf to riksdaler for arbeidet. Hans datter prøver å drive en husmannsplass under gården Bringedal. Det viser seg snart å være vanskelig og de gir opp og flytter. Sønnen Atlak overtar gården. Han får sju unger. De sprer seg utover hele distriktet. Helt til 1980-tallet kunne Gerd fortelle om slektninger på Eik i Hovsherad, Sætra og på Moi. Alle kom opprinnelig fra Bringedal.

Atlak får først tre døtre. Som vanlig på denne tiden er det gutten som får odelsretten. Først som 40 åring klarer Atlak og Marta å få en sønn som de kaller Rolf. Sønnen Rolf går ikke lange veien for å finne sin hustru. På Hamre venter Anne Serene. Som kjent gikk de ikke langt for å finne seg en kone i gamle dager. Rolf og Anne Serene får fem barn.

Rolf har lenge hatt et ønske om en egen farbar vei til gården Bringedal. Eldstesønnen Andreas blir satt på oppdraget. Da faren, Rolf, dør allerede i 1863, må den da 20 år gamle Andreas søke kommunal støtte til veibygging. Svaret han får er han fornøyd med. Han blir fritatt for pliktarbeide på offentlig vei i elleve år. Disse dagsverkene måtte han i stedet legge på egen vei. Det ble ofte fortalt at han brukte de elleve årene på å lage vei. Men veien blir ikke særlig god, for enkelte steder er det svært bratt. Kommunen ser dette og i 1880 får han 12 kroner til minering av veien. Endelig etter mange års slit kommer det skikkelig vei til Bringedal. En vei som Karl Klausen seinere kan kjøre opp med bil.

Det er ganske utrolig at det har kjørt opp bil til Bringedal. Det sier alt om Karls kjøreegenskaper. Karl er selv barnebarn av veibygger Andreas og vokste opp i Bringedal. Andreas sine fire søstre, reiser alle til USA. Særlig Asbjørn født i 1853 slår seg stort opp der borte. Selv om han forlot Bringedal i en alder av 15 år, husket han veldig godt plassen. Han ber sine etterkommere holde kontakten med slekten i Bringedal. Asbjørn blir en gammel mann. I en alder av 95 år, vil han hjem til Norge og Bringedal for å dø. Han kommer aldri så langt, men barnebarnet Betty (gift Armstrong) tar kontakt med familien i Norge. I dag lever det en stor slekt etter brødrene Bernt Andreas og Asbjørn i USA. I 2003 tok Betty kontakt med undertegnede. Hun er bosatt på Hawaii og ønsker å komme til Norge og Bringedal en dag.

Kjærligheten til Karoline førte Bernhard tilbake til Norge etter opphold I USA. De giftet seg 19/9 1912. Foto utlånt av: O. G. S. Royland

Tante Lina (Karoline Bringedal født: Nyland) klar til å servere nok en porsjon herlige vafler til besøkende i Bringedal.

Foto utlånt av O. G. S. Røyland

Andreas får selv sju barn. Hans liv er preget av mye slit. Stadig får han pengehjelp av brødrene sine i USA. Likevel ser han med tilfredsstillelse at eldstesønnen Bernhard skal overta gården og ta Bringedal som etternavn som den første i slekten. Men tragediene er aldri langt unna. Eldstedatteren Anne Serene fikk en dag et oppdrag å gjete sauene på heia. Vått vær hadde gjort forholdene vanskelige. Likevel tar hun avsted. Det viser seg at hun glir på en stein og faller utfor et fjell og omkommer. Nummer fem i flokken, Andreas, oppkalt etter faren, får blindtarmbetennelse og dør på veien til sjukehuset. For noen rammer skjebnen ekstra hardt og nådeløst. Yngstedatter Grete får kreft og dør bare 39. år gammel. Barna hennes Dante og Solveig blir noen år på gården. Solveig (Gift Ellingsen) er i dag 86 år. Hun er den siste gjenvlevende som har bodd i Bringedal. Hun forteller om lykkelige år. Særlig bakingen i kjelleren før jul, er et godt minne. Det var alltid folk på plassen. Bernhards lune kom-

mentarer er det mange som husker. Litt triste mennesker gikk alltid heim leende og i godt humør fra Bringedal. Aldri vil Solveig glemme årene i Bringedal. Hun og broren Dante reiser snart videre med faren Antonio Valente til Flekkefjord.

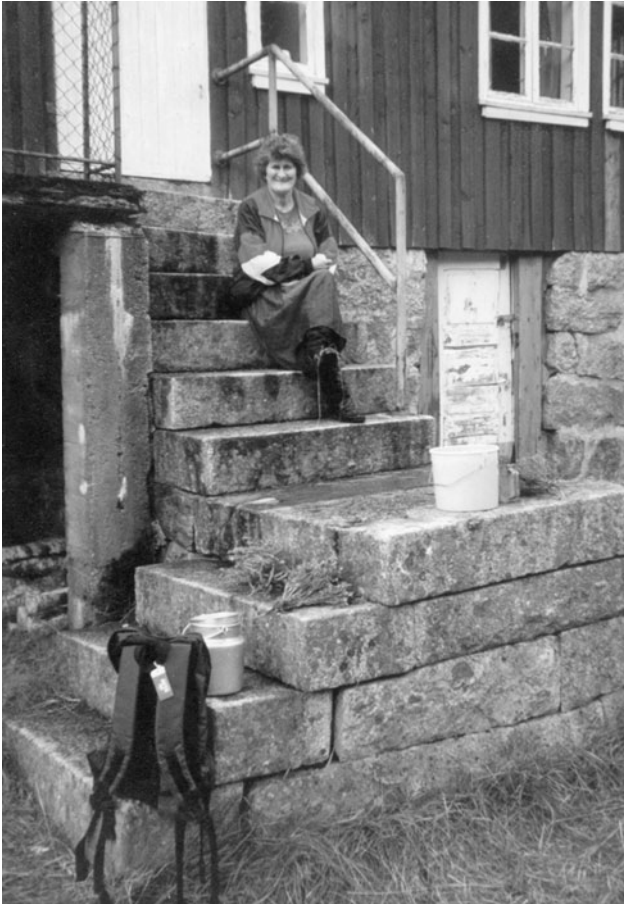
Andreas er oppgitt over alt det vonde og legger seg i senga på et av rommene på Bringedal. Sønnen Bernhard og svigersønnen August Klausen bygger en imponerende steintrapp opp til huset. Den står ennå i dag som et imponerende steinarbeid. Andreas får aldri se trappen, for noen måneder senere dør han. Bernhard er bare 17 år da han bestemmer seg for å dra til USA. Han treffer sine to onkler der borte. Han er heldig og gjør gode penger. Bernhard var som tidligere sagt en morsom mann med det rette glimtet i øyet. Faktisk fikk han møte

berømte Chaplin i Hollywood på sin reise i USA. Men kjærligheten til Karoline fikk ham hjem til Norge igjen, og i en alder av 39 år giftet han seg med sine kjære Karoline (født Nyland). "Tante Lina", som hun ble kalt, laget ofte herlige vafler til besøkende. Hun var søster av dirigenten i Moi Musikkorps, Ole Nyland. En gang i 1930-årene var Moi Musikkorps i Bringedal og holdt konsert. Bringedal ble ofte besøkt og mange visste om Bringedals store tyttebærfelt. Ingen ble nektet å plukke. Etter en dagstur i heia, tok man ofte turen nedom til tante Lina og de berømte vaflene. Hun laget også smørbukk karameller som hun solgte ved Tronåsen til biler som passerte. Bernhard får fire barn og alle gikk de fra Bringedal til Moi på Nygård skole. 14 kilometer frem og tilbake, tre dager i uken, i all

Fra St.Hans feiring i Bringedal under krigen. Fra venstre Gerd Røyland Ege (født: Bringedal) på skuldrene av Solfred Nyland (født: Eike). Videre står Jan Hamre med Nelmer Hellenen på skuldrene. Bildet er tatt utenfor huset i Bringedal. Foto utlånt av O. G. S. Røyland

slags vær. Bløte klær var ingen uvanlighet. Lærer Vereide syntes synd på ungene og lot de ofte tørke klærne ved skolens eneste ovn. Gården var vanskelig å drive, og snart måtte Bernhard delta i arbeidet med Tronåstunnelen, for å få penger til livets opphold. Han arbeidet om nettene i tunnelen. Dagene gikk med til gårdsarbeid. Eldstegutten Arthur var skoleflink og ønsket seg utdanning, men penger fantes ikke. For Arthur ble det et liv med maskinene på Haukland Trevarefabrikk. Ett år etter oppnådd pensjonsalder dør Bernhard. Han er nå 71 år. Verken Arthur eller Anton vil overta gården. Karoline og yngstedatter Gerd prøver, men etter to år flytter de også til Moi. Særlig husker Gerd

*Gerd Røyland
(født Bringedal)
sittende på den
imponerende
steintrappa i
Bringdal som faren
Bernhard Bringedal
og onkelen August
Klausen laget.
Foto: O.G.S. Røyland*

tordenværet i Bringedal. Gården ligger mellom flere fjell og ved tordenvær var det ekkelt å bo på plassen. Gården blir solgt til NSB, som ennå eier plassen.

Året er 1985. Gerd er for femte året på rad på blåbærtur i Bringedal. Plassen hun aldri skulle tilbake til. Dette å ta med seg ungene på tur opp dit, blir for henne noe av det fineste hun gjør. Glad og engasjert fortalte hun om slitet og livet i Bringedal, en gård full av minner og historier fra en tid som aldri kommer igjen.

*Kilder: Lunds historie 1 av Ingjald Mehus,
Gerd Røyland (født: Bringedal),
Solveig Ellingsen (født: Valente),
Betty Armstrong (født: Rolfsen)
Aud Bakke (født: Klausen).*

Minner fra Elve

Av Charles Alfsnes

Elve
Utlånt Charles Alfsnes

Det er nok enda en del personer som husker min fars søster, Klara i Elve. Opp gjennom årene ble det mange turer til Elve. Som unge ble det mange ganger til at en var der det meste av sommeren. Vi badet mye i Elvetjernet. Mer enn en gang svømte Torbjørn Elve omtrent til midten av Elvetjernet og tilbake til den lille stranden hvor vi gikk uti. Det hendte også ofte at klesvasken ble skyllet i Elvetjernet. Ellers ble den skyllet i en liten høl i bekken som rant fra Elvetjernet og ned i Lundevannet.

Melkebilien

Men hva var vel en ferie i Elve uten en tur med Sverre Hamre på melkebilien fra Elve til meieriet på Ualand og retur? Da endte en hos Thorvald og Inga Hamre til middag, før returen gikk til Elve igjen. I Elve var det alltid åpent hus, for både kjente og ukjente, og det var samlingsplassen for mange langs "Strannen". De

første årene husker jeg at Thorvald Hamre hadde den hytten som ligger nærmest bryggen i Elve. En hytte som nok stammet fra den tiden "Nøkken" gikk på Lundevannet. Den hadde Thorvald til ca. 1956/57.

Jeg husker en gang da brødrene Sverre og Ivar Hamre var i Elve. Ivar kjørte bussen og Sverre melkebil. Klara hadde denne dagen brukt hedlen som lå på ovnen i kjelleren. Om kvelden da den var blitt kald gikk Anne Brit, Kjell Ove og jeg i kjelleren og tok sot i ansiktet. Vi dro ned til hytten og krøp under den og banket i gulvet. Vi prøvde å stikke av, men var ikke kommet mer enn noen få meter fra hytten før døren gikk opp. Sverre og Ivar stakk hodene ut av døren og spurte om de skulle barbere oss.

På denne tiden bygde Thorvald Hamre ny hytte i Elve. Den står i svingen der en kjører bort til tunet på Elve. Min far kjøpte da den gamle hytten, som Kari Elve Bjørnsen eier i dag.

Jack

På den tiden hadde de i Elve en hund som het Jack. Når vi var i Elve, og skulle fra Klara og Bertil og ned til hytten, fulgte Jack med. Ut på morgensiden ga Jack lyd fra seg og ville ut, for å gjøre sitt fornødne og luffet så opp til Klara og Bertil igjen. Jack fulgte med kyrne som skulle på beite. Om en av kyrne prøvde å gå en annen vei enn flokken, så var det bare å rope på Jack, peke og si "boss ta", så løp Jack og fikk kuen tilbake i flokken. Jack ble etter hvert så pass gammel at den ikke orket å være med så mye, så de skaffet seg en ny hund som ble kalt Laika.

Laika

Denne Laika kom til Elve da russerne sendte hunden Laika på tur i verdensrommet, derav navnet. Laika var ikke av samme kaliber som gamle Jack, så den ble ikke noe særlig brukt til å ha med når kyrne skulle på beite. Men Laika ble i en del tilfeller til irritasjon for mange, for den fikk det for seg at den skulle bite enkelte i ankelen. Dette gikk så langt at Thorvald Hamre ble skikkelig irritert. Han fikk tatt Laika i halsbåndet, tok ett tau og festet det til bussen. Han startet opp og kjørte forsiktig snaut hundre meter med hunden bundet til bussen. Etter den dagen holdt Laika seg langt unna Thorvald. Den stakk helst av, bare hunden hørte lyden av Thorvald.

Anne Brit gjorde omtrent hva hun ville med Laika. En gang kledde hun Laika ut som brud og satte den på en flat stein på tunet. En sommer Anne Brit holdt på å slå med langorv blant kirsebærtrærne, kom hunden litt for nær og fikk kutt i forlabbene. Men Anne Brit stelte hunden som en sykepleier til den ble frisk igjen.

Etter en tid fikk de enda en ny hund i Elve. Det viste seg fort at disse to hundene ikke kunne gå løse samtidig. Da rant de til heis, og fra tid til annen hørte de ul. Det ble til at de sto bundet etter tur for at de skulle holde seg hjemme.

En folkekjær gris

Ellers så hadde de en folkekjær gris, som gikk fritt på tunet i Elve. Hadde en formiddagsmat på tunet en fin sommerdag, lå grisen like i nærheten. Enkelte ganger måtte en nok anvisse den plass der den kunne ligge. Gikk folk til heis for å slå, tok grisen gjerne følge med dem.

Sveivegrammofonen

Gjennom flere år ble det arrangert midtsommerfest i Åna Sira. Mange fra Strannen reiste dit, og da rodde de med båt fra Elve. En av dem som var med var Reinert Solbjørg.

I Elve fantes en sveivegrammofon, og de hadde anskaffet platen med sangen "Kjære John". En gang dukket Reinert Solbjørg opp, og satte seg til å spille denne sangen det meste av natten.

Haglen

I Elve hadde de den gang en dør fra tunet og en dør fra kjøkkenet med en trapp på utsiden. Her så en utover de aller fleste kirsebærtrærne i Elve. Her hendte det mange ganger at Torbjørn la seg til med haglen og haglepatroner og skjøt på starene i trærne. Når en spurte hvorfor han gjorde det, var beskjeden at han måtte trene til jaktseasonen.

Rundt 1960 begynte de å bygge ny låve i Elve. Mye av arbeidet ble gjort på dugnad. Da det meste var ferdig ble dyrene flyttet over, og natten etter raste den gamle låven sammen. Det gamle sauehuset som sto på tunet tvers over den gamle låven ble dratt ned med håndmakt.

Vei fra Elve til Åna Sira?

På slutten av femtitallet begynte Sira Kvina å demme opp "Helvetesfossen" i enden av Lundevannet, fordi det skulle bygges kraftstasjon ved Osen. Mange håpet det skulle bli gjennomkjøring til Åna Sira og at Sira Kvina muligens ville legge noe av sin handel til Moi. Den såkalte "veipresten" som het Bruknapp, var politiker på si og gjorde fremstøt til veibygging i Elve. Veien ble påbegynt, men Sira Kvina var ikke interessert i veien, og veiarbeidet ble stoppet nesten halvveis.

Det var jo nærmere vei til Flekkefjord enn til Moi.

Fortsatt kan en se restene etter dette veiarbeidet i Elve.

Barndomsminne frå gard og grend

av Sylvia Voreland

*Når sola bakom blåe fjell
sitt ljose andlet gøymer,
og myrkret over heimen fell,
snart jorda ligg og drøymer.*

Dette vesle verset har fått meg til å hugse fleire hendingar frå barneår og kvardagsliv heime på Monen. Eg likar best å skriva nynorsk, og eg tykkjer det høver best med omsyn til tida som ligg attanfor. Ein kan seia at erfaringar på garden, frå lita jente og oppover nokre år, var så ymse. Minna går i kvar si lei, men her vil eg kort la tankane stoppa ved minne knytte til husdyr og firbeinte vener.

Heime på Monen, Bjørkemonen var det rette namnet frå fyrst av, hadde me ulike husdyr. Stort sett hadde me seks-sju kyr og ungdyr, tretti-førti sauer og sjølvsagt hest. Frå skulen slutta om våren, til skulen byrja att om hausten måtte me vera med å jaga kyrne til og frå beitet. Om morgonen når mor var ferdig med å mjølka, vekte ho den av oss borna som skulle av stad med buskapen. Då var det å få på seg kleda i ein fart, og hiva i seg litt morgonmat. Men før eg var klar til å ta i veg med dyra, måtte eg finna meg ein lang stav eller pinne. Det var eit viktig reiskap å ha for å få dyra på rett lei og for å halde farten oppe. Dyra måtte jo ikkje få altfor god tid til å nappa til seg grasstrå og småkrangla langs vegen!

Så vart dyra sleppte or fjøset. Me måtte helst vera fleire i lag som hjelpte til med å venda flokken den rette vegen. Og så bar det i veg. Den vesle jentekroppen heldt seg like bak dei svoltne og nymjølka dyra. Men nå skulle eg hatt ein god hund som kunne hjelpa meg, så ikkje kyrne prøvde på å fara inn i kvar ei open grind langs vegen. Men me hadde ikkje hund heime. Oppover Steinbergsbakkane bar det. Eg hugsar at det titt anga så godt av blomar og hegg, ja det var mest berre ei fryd å vandra oppover. Var eg nå så heldig å ikkje møte buskapen frå Åsen eller "der Heima" som skulle på beite i motsett lei, gjekk det jo greitt. Men nokre gonger vart det kluss med å skilja dyra, og få med seg sine eigne dyr den rette vegen. Så bar det over Garen, ned på andre sida av Gavlen, gjennom grinda på Bakkjen, før me til sist var framme på fellesbeitet.

I femtida på ettermiddagen var det så å henta same dyreflokken heim att. Nå var dyra fulle av saftig gras i vomma og tunge av mjølk i jura. Det var meir spanande å få dyra greitt på heimveg om ettermiddagen, enn det var å få dei or fjøset om morgonen. Eg var lukkeleg om det bare var min flokk som stod ved grinda. Då var det berre å opna grinda, jaga ut dyra, for så å lukka grinda att. Verre var det når buskapen til fleire bønder stod saman i ein flokk framføre grinda. Det var ikkje alltid så lett å skilja våre dyr frå dei andre. Vona var då at det kom

*Sylvia Vorelands
barndomsheim
Moen på
Steinberg.
Øverst: Flyfoto
1960, utlånt
Sylvia Voreland.
Til høyre:
Fra "Norges
bebyggelse".*

fleire samstundes for å henta heim dyra, så kunne me hjelpa kvarandre. Stutar som ikkje var heilt å lita på, skulle helst ikkje gå saman med mjølkekyrne.

Så ein gong gjekk det heilt gale. Kyrne våre hadde ikkje kome til grinda, så eg måtte heilt bort på Flåda for å henta dei. Det eg ikkje var merksam på, var at det gjekk ein stut der. Då han såg meg, byrja han å brøle og stanga i grastuene så molda fauk. Eg fann inga anna råd enn å berga meg opp på ein stor stein. Så måtte eg sitja der, redd og vondt på lag, og venta på at det skulle verta fri ferdsel heimover. Eg trur nok at eg sende ei lita barnebøn opp til den himmelske Far om hjelp. Ja, alt ordna seg etter ei stund. Stuten luska vekk, og kyrne var nådd heilt bort til grinda aleine. Glad og takksam sprang eg med lette steg for å få dyra velberga på heimveg. Det vart sein mjølking den ettermiddagen, og sikkert ekstra sprengde jur.

Ei anna hending frå barneåra renn meg og i tankane. Borghild, skulevenninna mi, og eg hadde leika med hunden deira som hadde ungar. Då eg skulle

gå heim att, spurte far hennar om eg ville ha ein av hundungane. Eg vart så glad og svara ja, utan å tenkje på at eg ikkje hadde lov heimafrå å ha hund på garden. Så eg valde meg ut han eg tykte var mest fin og livleg. Hundungen var svart med noko kvitt og brunt. Og så hadde han på ein måte doble augo, for det var kvite prikkar ovanfor augo. Eg tykte han var svært fin, så eg takka lukkeleg og tok på heimveg. Og tenk, heime nekta ingen meg å ha hunden likevel!

Så var det ein dag seinare på sommaren at Anna, kona til bror min, og mor hennar, Rebekka, skulle koka såpe. Me hadde samla saman ein heil del med feitt. Det var restar frå vanleg husdyrslakt, samt feitt frå revefarmen som bror min hadde. Dette var i krigsåra, så det var lite såpe å få tak i. Såpe måtte me ha til å vaska klede med og til å gjera reint med elles, så såpekokinga kom vel med. Me hadde ståande ei stor jerngryte borte ved bekken. Gryta nytta me elles til å koka og vaska klede i. Ved såpekokinga hadde me fyrst litt vatn i, så la me feittet saman med salmiakk og kaustiksoda oppi. Dette stod ei heil stund over varmen og koka godt saman. I mellomtida skulle me heim og eta middag. Me var nok svoltne alle saman. Eg hadde hatt hunden min Bella med meg til elva, og leika med den der. Sidan gløymde eg å ta han med meg heim att, tenkte nok berre på ein god middag. Etter middag gjekk me attende til såpegrytene, og der møtte det meg eit syrgjeleg syn. Hunden som eg var så glad i, kom imot meg virrande med hovudet. Han peip så fælt at det gjorde reint vondt å høyra på. Noko var hendt, men kva var det? Etter kvart merka eg at hunden min ikkje såg rett, han var sløv og stille og ville ikkje leika meir. Me kom til at Bella måtte ha kome borti såpegryta og fått noko av innhaldet i augo, og vorten blind. Å, kor lei meg eg vart! Og underleg nok, så vart eg sint på Bella og, at ho hadde vore så dum å gå i nærleiken av den farlege gryta. Nei, nå var det ikkje moro meir! Bror min, Ole, meinte at det var dyreplageri å la hunden leva på det viset. Det enda med at eg let andre få ta avgjerda for Bella sin lagnad vidare. Hunden vart teken livet av utan at me nemnde meir om ulukka. Hunden var vekke, og eg tenkte at eg aldri meir skulle ynskja meg ein hund!

Ein skuledag for 65 - 70 år sidan

av Jacob Heskestad

Etter som åra går vil tankane ofte tilbake til det som ein har opplevd opp gjennom livet. Korleis var til dømes ein skuledag då eg gjekk i det som då vart kalla folkeskulen?

I mi skuletid var den lovfesta skuletida på 7 år, delt i ein småskule og ein stor-skule. Frå ein som 7-åring tok til på skulen, gjekk ein 3 år i småskulen og deretter 4 år i storskulen. Småskulen og storskulen var dei namna vi brukte på skuletida. Kanskje var det ikkje det som vart nytta alle stader i landet.

Vi hadde lang veg å gå til skulehuset, vi borna frå Heskestad garden. 3 km var det fram til skulehuset på Eide. Skuletida var frå kl. 09.00, så vi måtte ta i veg heimanfrå om lag klokka 08.00. Det var mange ting langs vegen som måtte utforskast, så ein trong tida dersom ein skulle koma fram i tide. Eg minnest godt at når vi var komne så langt at ein såg skulehuset kjende ein ei viss redsle for om vi ville koma fram i tide, eller om vi måtte stå til rette for å ha brukt tida feil. I den tida var det ingen av skuleborna som hadde klokke å retta seg etter.

I alle desse åra eg gjekk på skulen på Eide var det ikkje andre måtar å koma fram på enn å gå. Det hende nok at far tok hest og slede når det hadde falle mykje snø om natta. Brøytt vegar kunne ein ikkje alltid rekna med. Eg minnest og at vi såg fram til at det kanskje kom ein lastebil med ein mann ved rattet som ville visa medkjensle med oss og gje oss plass på lasteplanen. Men dessverre kom det sjeldan ein bil.

Heile tida eg gjekk på folkeskulen hadde eg Botolf Flom som lærar. Han var utan tvil ein flink lærar, men han kunne vera streng og ville ha ro og orden i skulestova. Flom budde i bustaden på Heskestad jernbanestasjon, og når han kom gåande om morgonen var det alltid nokon på vakt så det skulle vera ro og orden når han kom inn i skulestova. Så reiste vi oss og helsa: "God dag".

Skuledagen tok til med salmesong. Når den var ferdig var det tid for ei kort bøn, som stort sett hadde same innhaldet kvar gong. Så var det tid for namneopprop og innføring i dagboka. Denne boka var det ingen som var særst glad i, for her stod nedfelt det som var grunnlaget for vitnemålet når skuletida var unnagjort. Det hende nok at vi tok boka for oss for å sjå korleis stoda var, men då måtte Flom vera godt på avstand. Før ein tok til med undervisninga tok Flom seg gjerne ein tur langs pultane for å sjå korleis det var med reinhald av hendene. Hadde det vore stor aktivitet på skulevegen som hadde gitt seg utslag i skitne hender, måtte syndaren på gangen for å vaska bort det verste.

Første timen var avsett til religionsundervisning. I småskulen stort sett berre bibelhistorie, men i storskulen veksla det mellom bibelhistorie, katekisme med forklaring og kyrkjesoge. Dette var dei namna vi brukte på timeplanen. I ettertid tenkjer eg med undring på at så mykje av læretida var avsett til dette faget. Ein time kvar skuledag i 7 år, utgjer ein stor del av undervisningstida. Lærar

Flom meinte nok at det å kunna rekna og skriva godt var viktig for framtida for elevane. Vi fekk grundig opplæring i desse faga, og mange var nok i ettertid glad for dette.

Vi hadde mykje heimelekse. Det var reknestykke, skriving av stil og ikkje å gløyma lange lesestykke i kristendomsfaget, noregssoga og geografi ,eller "landkunne", som det vart kalla då. Det som stod i bøkene måtte kunnast utan å sjå i boka. Det hjelpte godt at det var ein fridag mellom kvar skuledag, men då kunne ein ikkje bruka det argumentet at ein ikkje hadde hatt tid når heimeleksa ikkje var gjort skikkeleg, og ein måtte stå til rette for dette og lova bot og betring.

Orden og ro i skulestova var viktig for at undervisninga skulle bli den beste, og stakkars den som på ein eller annan måte laga uro. I verste fall venta skammekroken attmed kateteret, og då med lite medkjensle frå dei andre elevane.

Det var stas når lærar Flom tok oss med på tur i skog og hei. Då lærte vi om blommar og tre og alt som veks på marka. Mellom skuletimane var det friminutt. Det var eit stort utval av leikar og stor stas når Flom var med i leiken. Flom var høg og kraftig, så stakkars den som vart råka av ballen når Flom "stakk" når vi slo ball. Når friminutta var over, stilte vi oss i to rekker framfor trappa til skulehuset. På signal frå Flom marsjerte vi så inn i skulestova og fann plassane våre og gjorde oss klar for ein ny skuletime.

Skuledagen slutta med ein song og vi sa takk for dagen til kvarandre og vel heim. Slik minnest eg ein skuledag ved Eide skule.

Lokal håndverker

Av Toralf A. Kjørmo

Det har til alle tider vært en utfordring og en nødvendighet å skape ting med hendene. Helt siden tidenes morgen og frem til dagens industrialiserte samfunn har dette vært vanlig. Utstyr for fiske og jakt, nødvendige ting til matlaging og redskaper for skogbruk og jordbruk. Plogen, eller dens forløper, arden er et eksempel. Den revolusjonerte jordbruket over store deler av verden. Dette var en oppfinnelse som lettet arbeidet og ga større avlinger.

I dagens samfunn er det ikke så mye behovet som driver en, men utfordringen i å få bruke sine kreative evner.

Sommeren 2005 kom det inn en vaskemaskin til Heskestad Bygdemuseum. Det høres kanskje ikke spesielt ut, men denne maskinen var ikke laget av metall, men av tre!

Bakgrunnen er denne: På Steinberg i Hovsherad vokste fire brødre opp. Foreldrene var Isak født 16-2-1889 og Berte Marie født 2-10-1890. Guttene var alle flinke til å lage ting, i metall eller tre. Her var det trolig både samarbeid og konkurranse dem imellom.

Den nest eldste av brødrene, Kristian Steinberg, født 8-3-1916, flyttet etter hvert til Handeland. I mange år kjørte han melkebilen fra Hovsherad til Heskestad Meieri på Ualand. Fritiden tilbrakte han ofte i sitt lille snekkerverksted.

Utover 1950 tallet kom de første vaskemaskinene i butikkene. Kristian syntes dette var en utfordring. Kunne en slik lages i tre? Han skaffet en liten elektrisk motor og en liten propell (skovl) med avrundete kanter. Så gikk han i gang og sagde til panelbord. Målene var: Høyde 89,5 cm, bredde 49,5 cm, lengde 69,5 cm. Det var en skråkant på kortsiden i toppen. Toppluken for ilegg av klær målte 45×45 cm. Hvor mange vaskemaskiner han lagde er ikke sikkert, men det var i hvert fall fem.

Som nevnt kjørte Kristian melkeruta til Ualand. Her jobbet en ved navn Gunnar Odden. Han kjøpte en maskin av Kristian, og det er denne som nå er på museet i Heskestad. Om disse maskinene var mye i bruk er usikkert, men en husmor syntes den slet mye på tøyet. Kanskje andre har laget lignende ting? Ute på Eike ble det laget en vaskemaskin av en jerntønne, men det får bli en annen historie.

Kilde: Geir Audun Steinberg, Lund Bygdebok, Helge Ollestad

Kverner på Kjørmo

Av Toralf A. Kjørmo

To kverner er kjent på Kjørmo. Disse hørte til br. nr. 1, eier Thorolv T. Kjørmo. I dag, etter utskiftning, ligger restene på br. nr. 14, eiere Hege og Per Kåre Kjørmo.

Alderen på kvernhusene er ukjent, men den som var laftet eides av br. nr 1 og ble flyttet heim til tunet på 1920 tallet. Den ble siden brukt som hønsehus. Inventaret i kvernhuset var eid av br. nr. 6.

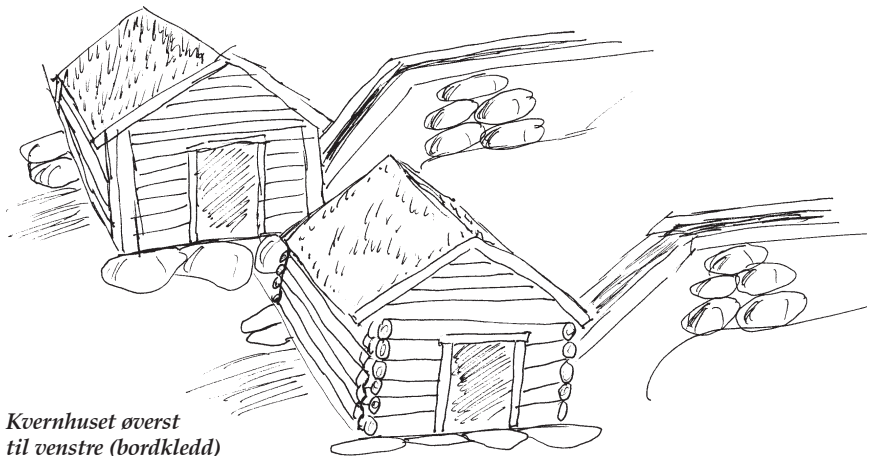
Det andre kvernhuset var reisverk med bordkledning, og var eid av br. nr. 2. Nåværende eier er Gaute Steinnes. Dette kvernhuset falt ned ca 1960, og var trolig aldri i bruk.

Drifta av kvernene var vann fra en mer enn 200 m. lang kanal. Det var også to slipesteiner her.

Treskeverket ble også drevet fra dette kvernfallet. Det var stolper med trinser og tauverk frem til tunet på br. nr. 1.

Om høsten ble Krovannet demmet opp før tresking. En spade lå under en stein på heia fra år til år og ble brukt ved oppdemming.

Kilde: Peder Kjørmo

*Kvernhuset øverst
til venstre (bordkledd)
tilhørte bruk nummer 2.*

*Det nederste (laftet) tilhørte bruk nummer 1.
Ill. Toralf Kjørmo.*

Da kronene var få og verdifulle

av Torbjørn Kjørmo

7. juni 2005 ble frigjøringen fra Sverige markert i Lund. Under festlighetene i Lundetun om kvelden, ble det fremført en sketsj. I det følgende vil den bli presentert i sin helhet, men innledningsvis skal vi ta med noen fakta om Lund Sparebank. Dessuten vil vi presentere personene som deltok i virkeligheten for hundre år siden, og de som nå prøvde å gjenskape denne virkeligheten.

Lund Sparebank ble opprettet i 1879. Den hadde lokaler i Klokkergården som lå omtrent der tannklinikken i dag ligger. Styret besto av fem "Directeurer". Banken hadde åpent annenhver lørdag i tidsrommet 16.00 - 19.00. Da var tre av "direktørene" sammen med kassereren til stede.

Låntakeren møtte opp i banken en lørdag og kjøpte det skjemaet som lånesøknaden skulle skrives på. Når alt var i orden med kausjonister og vitterlighetsvitner, møtte han opp igjen og kunne få pengene utbetalt med det samme - hvis han ville, og hvis søknaden ble godkjent.

Av praktiske grunner måtte historien gjennom sketsjen fortelles på en litt annen måte.

Låntaker:	Lars Hendrig Jonasen Eig
Endossenter: (kausjonister):	Asbjørn K. Eig og Tobias T. Rusdal
Vitterlighetsvitner:	Berthe A. Eig og Tonette T. Eg

De som var med i sketsjen:

Bankkasserer:	Georg Løvbrekke
Låntaker:	Børild Grøsfjell
Kausjonister:	Andreas Steinberg og Helge Ollestad
Vitterlighetsvitner:	Tordis Steinberg og Åse Ege

Scene 1

Et bord, to stoler, en protokoll på bordet, papir, blekkhus og penn.

Bankkassereren, en mann, sitter ved bordet da Lars kommer inn.

B: (Ser ikke opp. Skriver.)

L: (Nærmer seg forsiktig.) Go dag!

B: (Gløtter opp over brillene.) Go dag. (Avslutter skrivingen, legger papirene til side og er klar til en samtale.) Så dæ æ den karen som æ på Moi!

L: Ja, dæ æ nok dæ! (Pause.) Dæ va dæ låne som eg prata mæ deg om. Tru du me kan orna dæ i dag?

B: Ja, nå ska me sjå. Dæ æ tågå på udhuse du ska fiksa, æ dæ kje så?

L: Jau, eg æ nøydde te å jera någe, å dæ må jerast nå i sommar. Dæ ser ud te å bli et nokså omfattan'e arbei, så der vil gå någa krone, ja! Inkje minst arbeidsfolkan ska ha sitt.

B: (Nikker forståelsesfullt. Setter seg tilbake i stolen.) Nei, dæ kostar, dæ ska vera sikkert. Å du veid - jenge tågå, så æ dæ jort! (Pause.) Kå møyje va dæ du sae at du måtte ha? Va dæ hundre krone?

L: Ja, eg tru inkje at eg greie dæ med mindre!

B: Nei - å så æ dæ bere å ha någe for møyje enn någe for lide! Eg rekna mæ at du he to endossenta sånn som me va enege om?

L: Ja, eg he mæ meg to stødige kara, dæ æ Asbjørn og Tobias. Du veid kven dei æ.

B: (Nikker, noe overdrevent.)

L: Å vitterlighedsvidnan æ Berte å Tonette. (Kort pause.) Dei venta rett udanfor adle ihob!

B: Dæ høyrest så greitt ud som dæ kan vera! Då kan du bara be dei om å kåma inn, så ska eg imens finna et sjema å skriva på!

Scene 2

Bankkassereren sitter fremdeles. Han har skjemaet liggende foran seg. De fem andre står.

B: Nå jere me dæ sånn at eg lese alt som stenne skreve her, sånn at adle kjenne innholle i den kontraktå som me nå sette opp. Så skrive me ettekvert som dæ bli nødvendig. (Ser på en etter en rundt bordet. Nikking. Ingen sier noe.)

B: Då kan eg bejynna mæ å lesa dæ som stenne her: (Peker på noe som står skrevet på langs av arket.) "Laantagers og endossenters navne bedes skrevet fuldt ud". Erklæringjå ska au ha et nummer. Dæ he eg alt skreve på. Dæ æ nummer 110, å årstale æ altså nittenhundreåfem!

Då lese eg vidare: "Undertegnede (skriver mens Lars sier: Lars Hendrig Jonassen Eig - Eig mæ g!) som laantager for et i Lund sparebank optagendes discontolaan stort kr. 100, skriver et Hundrede Kroner, bemyndiger herved sparebankens kasserer til paa mine vegne at underskrive de for dette laan - saavel ved sammes modtagelse som enhver fornyelse deraf - fornødne vexelobligationer. Hvis ovennævnte sparebankens kasserer enten på grund af fravær eller af anden aarsag ikke kan underskrive ved fornyelserne, befuldmægtiges sparebankens direktions formand til at underskrive i hans sted". (Tier og ser opp.) Då skrive eg her den 12. juni 1905. Å då, Lars, vil du som låntager skriva unna på dette? Då skrive du nabne ditt fullt ud.

L: (Setter seg på den ledige stolen. Får skjemaet og pennen. Skriver.)

B: Så va dæ Asbjørn å Tobias, då. De he sagt dåkke villige te å stilla som endossenta, altså som garantista for detta låne te Lars. Då ska me høyra kå slags forpliktelsa dåkke tege på dåkke. (Leser vidare fra dokumentet.) "Paa samme maade bemyndiger vi underskrevne endosserer ovennævnte sparebankens kasserer eller i dennes forfald sparebankens direktions formand til paa vore vegne at underskrive de for dette laan fornødne vexelobligationer. Ligesom vi

underskrevne erkjender at have indgaaet som endossenter for ovennævnte laan, stort kr. 100, saaledes erklære vi ogsaa hver især under enhver omstændighed at vedblive denne forpligtelse, indtil laanet enten ved successive afdrag eller paa anden maade er sparebanken skadesløst tilbagebetalt. Vi fraskriver os enhver indsigelse mod sparebanken ianledning af mulige mangler ved de øvrige endossenters eller laanetagerens forpligtelser, enten disse mangler har været tilstede fra først af eller er indtraadt senere paa hvilkensomhelst anden maade, idet enhver af os ligeoverfor banken hefter, som om han havde oppebaaret laanesummen. I forhold til hverandre er vi indbyrdes lige ansvarlige". (Avslutter lesingen. Ser på Asbjørn og Tobias.) Va någe a detta uklart, ell' kan dåkke skriva unna?

A: Bety dettan at visst du, Lars, krepera - omforladelse - visst du avgår ved døden, så sede me mæ heila låne ditt i fanje?

L: (Ser bort på bankkassereren - spørrende.)

B: Ja, dæ æ nok sånn dæ æ!

T: Å så æ dæ vel au sånn atta visst ein a åkke bli sjuge elle døy, så æ dæ kånå å ongan så bli ansvarlege for låne?

B: Ja, dæ stemme dæ!

T: Ja, då æ dæ sånn som me trudde!

A: (Kremter.) Jaja - me he låvt dæ muntligt, så me fær bara skriva å la dæ stå te!

T: (Nikker enig.) Ja, eg tru au dæ.

A og T: (Skriver under. A først.)

B: Takk! Då he me bara ette ett punkt. Dæ jelle dåkke, Berte å Tonette, som vitterlighedsvidna. Her stenne: (Leser.) "At denne erklæring er underskrevet af Lars H. Jonasen som laantager og af Asbjørn K. Eig og Tobias T. Rusdal som endossenter, attesteres herved af undertegnede". Vil nå dåkke skriva unna her? (Peker.)

Berthe og Tonette: (Får arket. Skriver, Berthe først.)

B: Sjø dæ! Då sko alt vera i orden så langt!

L: Så då kan eg bara gå heim å sedja i gang?

B: Nå kan du bara sedja i gang!

L: Då seie eg takk! Tusen takk! Å Guds fre!

(Nikking og smil.)

De fem går ut.

(Uten noen form for dramatik ble lånet innfridd allerede 20. april 1907.)

Kilder:

Originaldokumentet.

Banken og bygda 1879 - 1979. Jubileumsbok, Lund Sparebank. Av Karl Melkeraaen.

Krigsaaret 1813 i Heskestad

O. G. J. Ueland fortel

Vaaren 1813 kom der meddelelse til sognepresten om, at der kom et kompani Ryfylke-soldater, som skulde av sted for at forsvare Kristiansand, og disse maatte paa gjennomreise skaffes logi og mat ved de i nærheten av veien liggende kirker. Provst Reinert sendte raadsdrenge med melding herom til klokkeren i Heskestad, Andreas Stene og medhjælperne, Svend Dybing, Ommund Sørensen Vasshus og Jakob Pedersen Heskestad. Presten paala disse at skaffe bedst mulig god mat og straaleie, og paa spiseseddelen var oppgit, hvad bønderne maatte skaffe tilveie.

Likeledes forbød provsten medhjælperne, at de ikke maatte lægge kompaniets befalingsmænd i "skindrugga" om natten av frygt for utøi. Kunde man ikke paa gaarden Heskestad skaffe en seng med vadmelsklær, saa fik de tre befalingsmænd lægge sig i provstens seng, den han benyttet, naar han overnattet paa Heskestad.

Provstens spiseseddel lød paa, at hver mand saavidt mulig burde ha en potte tyk havregrøt, ikke blandet med barkemel, en halv potte sur melk og en kvart potte hjemmebrygget øl.

Provsten visste her var litet mat og mange led nød ved at avlingen tok skade av frost baade siste høst og tidligere. Derfor paala han medhjælperne, som skulde bereise sognet og samle mat, at de ikke maatte ta maten fra smaabarn. Man delte sognet kredsvis. Man fandt kun 11 mand, som man antok hadde mat for en maaned. Disse var Ole Hellenen, Tarald Tekse, Tørvus Bilstad, Ommund Vasshus, Børild Ueland, Andres Heskestad, Jo Eide, Asbjørn Steine, Lars Tjørn, Ola Grøsfjeld og Johannes Skailand.

De omkringliggende gaarde skulde levere melk og surmøse, og uagtet der lagdes godvilje til, hadde man vanskelighet for at skaffe det fornødne kvantum.

Soldatene ankom paa eftermiddag efter at ha overnattet paa Oгна, og meget almue var mødt frem for at se landsforsvarerne. I spidsen gikk en liten tynd mand med en rusten bøsse paa akselen, hvorved han skilte sig ut fra de andre, der ikke hadde noget tegn paa, at de var krigere. Tvert imot, de saa helst ut som en saueflokk, uensartet av størrelse og klædebunad. Nogle i blaa, andre i graa og atter andre i hvite bukser, og paa føtterne saa de meget forslitte ut. En ung kone fra Skjærpe malte sig et billede av dette. Hun vendte sig bort, drog et tungt suk og sa høit: "Aa Gud beire aakke, æ Norig so utsvelt, so kan svenskjen like so godt ta aakke fyst som seinst." En liten tynd mørkladen soldat hørte konens suk, og idet han gikk et skridt imot hende, sa han: "Nei, mor! Endu er blodet like varmt i Ryfylkingerne og Bergenhusingerne. Gi oss bare vaaben og mat, saa skal du længe faa raade i Norge!"

Kveldsmaten blev sat paa lange andvegsbord ute paa akeren. Grøten i tretraug "kaavarar", og melken i træfater, to personer om hvert fat, og to fater med

brisling. Denne svølget man maten med. Da baade den ordinære grøt og melk var strøken med, kom brislingen etterpaa som dessert.

Før man la sig til at sove i halmen i laden gav nogle av soldaterne en oppvisning i springdans, og under denne kom konen fra Skjærpe til det resultat, at fjordbuen kunde komme til at gjøre svensken retten og magten til Norge stridig. Og i denne sin forhaapningsfulde stemning indbød hun to av soldaterne til at hvile sig i hendes og mandens store sæng, mens disse la sig i flatseng paa gulvet. Ogsaa de andre husfædre paa gaarden fulgte konens eksempel, saa omtrent det halve kompani fik sove i seng.

Da soldaterne stod opp om morgenen, stod bordene allerede dækket med deilig havremelsflatbrød uten barkeblanding, smør, mossmør og øl, og som ekstra en stor amber med mjor (indkokt myse), og som dessert spekesild og brisling.

Da man hadde spist, takket sersjanten for maten, idet han sa: "Hadde soldaterne i Norge hat saa god mat som her, var svenskerne for lang tid jaget over grænsen." Av matresterne fik soldaterne med hver sin møssmørbite.

Første prækesøndag maate matyderne frem paa kirkegulvet og motta provst Reinerts ros og tak. Provsten gav konen paa Skjærpe en halv specidaler for mjoramberen hun slik rent ekstra gav.

Et brev av 1852 fra stortingsmann Ole Gabriel Ueland

Originalen til nedenstående brev ble for flere år siden funnet i Egersund prestearkiv, som nå oppbevares i Statsarkivet i Stavanger. Da brevet er skrevet av en av Dalanes mest kjente sønner og gir et gløtt inn i hans daglige liv og problemer, gjengis det her. Ueland var kirkesanger og lærer i Heskestad fra 1827 til han ble lensmann i 1852, og det er nok problemene ved overgang til ny stilling siste delen av brevet handler om.

Red.

Velærværdige Hr. Provst Bugge!

Jeg ved ikke hvilken som vinder Prisen enten Deres Taalmodighed eller min Uefterrettelighed, thi jeg har ikke betalt Dem jordavgift af mit Brug i Ueland i 2 Aar og De har aldrig knurret. Jeg var fraværende næsten 1 helt Aar og kan just ikke rose mine Huusfogeder at de være alt for punktlig, og siden jeg kom hjem har Reiser og Forretninger gjort at mine egne Sager kom i Glemmebogen. Nu da jeg er bleven Lensmand og skal paasee at Andre opfører sig ordentlig, maatte jeg begynde at feie for min egen Dør at jeg som skal hjelpe Folk til at faae Ret ikke selv skulde falde i Rettens Hænder, og saaledes sender jeg Dem 9 Spd. Og noget smør. Pengene formoder jeg strækker til, og dersom der skulde bli nogle tilovers kan De lade dem gaae ind paa Smøret, som jeg ved bliver forlidet, men jeg skal med det første supplere det manglende. Og kan De undskyldte min Uefterrettelighed, med alle mine Jern som jeg har i ilden er det vel, hvis ikke er det ikke mer end Løn som forskyldt.

Jeg ser at mine Foresatte nu vil støde mig ud af Kirken, og jeg faar finde mig deri, thi det gaar nok ikke an at tjene baade Gud og Mammon? Jeg ved jeg helst ønskede at tjene den Første, men man maa i denne Verden for det kjære Dagligbrøds Skyld finde sig i mangt som man ikke liker. Kirken har i 24 Aar født mig saa knapt at jeg for ikke at sulte ihjel har maattet søge Bifortjeneste hos Mammon, og det ved jeg vist enten Kirken støder mig ud eller ikke at jeg herefter ikke behøver at dele mit Hjerte mer end før om jeg er bleven Lensmann. Men De maa forstaae mit Spas: for min Person at det aldeles ligegyldet hvad Antparterne i den henseende beslutter.

Ueland den 18de Marts 1852.

Ærbødigst

O. G. Ueland

17. mai feiring i Lund i 1913

Avskrift: Borgny Eik

Moi Musikkorps fikk som vanlig i oppdrag å besørge den musikalske del av underholdningen ved prosesjonen og ved festtalen som ble holdt ved Nygård skole av lærer Reistad.

Det nystartete Guttemusikkorps, som opptrådte for første gang, bidro også å spille et par numre, mer hadde de ikke lært etter 3 måneders øvelse. Siden forløp dagen med lek og konkurranser som vanlig. Arrangementet, tilslutningen og feststemningen var som den skulle være, så feiringen må sies å være vellykket og uten komplikasjoner av noen art.

Som takk for all spillingen fikk Musikkorpset lov å arrangere folkefesten på foreningslokalet om aftenen. Musikkorpset var nokså tynt besatt for anledningen, så vi fikk utvirket at Bernhard B. Øveland, som da var i militærtjeneste fikk permisjon, kom hjem og det hjalp en del. For å gjøre foreningslokalet litt større og rummeligere flyttet vi det store bordet bort i den nordre ende av lokallet, under trappen, og la noen planker og bord over, så korpset fikk en liten plattform å stå på, og så begynte festen.

Fremmøtet var godt og "stemningen" steg etter hvert. Øvrebygden var godt representert og de vanlige bråkmakere derifra, vi fra tidligere var vandt med alltid skapte trøbbel og forstyrret dansen for de fredelige festdeltakere, begynte med sine oppvisninger i hallingkast og andre kunster. Det var uråd å få en skikkelig dans og slik fortsatte det utover natten. Overtalelser og godsnakking med urostifterne hjalp ikke det minste, så folkefesten ble totalt utskjemt.

At vi ikke tilkalte lensmann Pedersen synes jeg var rart, men det hadde vel bare resultert i at festen hadde blitt avblåst. Vi diskuterte tilfellet i korpset etterpå og ble enige om å anmelde saken til lensmannen for å få slutt på disse utskeielser, så bråkmakerne kunne få en lærepenge for fremtiden. Der var flere å velge imellom, men vi tok ut 3 av de verste som fra tidligere og andre meritter hadde et flekket rulleblad. Som dirigent fikk jeg på korpsets vegne den tvilsomme ære å stå som anmelder. Vel, jeg gikk til lensmannen og forklarte hele affæren. Han gikk rundt opptok forklaring av en del av korpset, og andre og sendte saken videre. Jeg tror dette var den første anmeldelse som var gjort i Lund i liknende tilfelle, men vi syntes at nu var grensen oversteget for hva man kunne tåle i et anstendig bygdesamfunn og det måtte og burde anmeldes.

Tiden gikk og vi hørte ikke mer til saken før sommeren 1914 da jeg var i militærtjeneste på Gimlemoen. Jeg fikk innkallelse om å møte i forhørsretten på Moi i anledning anmeldelsen. Jeg reiste, og retten ble satt i gamle lensmannshuset på Moi. Retten besto av anklager og forsvarer fra det offentlige samt et par gamle langskjeggede gubber fra Sokndal og de 3 anmeldte, men ingen andre tilhørere, verken fra musikkorpset eller andre interesserte, så vidt jeg husker. Aktor leste opp anklagen, som var bygget på min forklaring og lensmannens efterforskning i saken. Aktors fremstilling var ennå skarper enn

anmeldelsens, så jeg syntes nesten synd på de 3 og tenkte som så: "Får de nu en streng straff, kan jeg vel vente å bli skamslått ved leilighet av de 3 rabagaster". Jeg kan ikke huske at forsvareren kom med noe innlegg i saken, men de 3 ble spurt om de ville godta en mulkt og det svarte de ja til. Retten trakk seg så tilbake og avsa dommen, som lød på utrolig nok "blank frifinnelse". Stikk den. Det måtte ha vært de 2 langskjeggede domsmenn som gjorde utslaget. De har vel tenkt som så at det var jo 17. mai og guttene har vel hatt "litt i hodet" og moret seg litt på festen som de andre. Dette er jo ikke noe å straffe dem for på en festdag som denne. Eller gudene må vite hva de i det hele tatt tenkte om affæren.

Der sto vi med en lang nese og forsto ingenting av hele rettsavgjørelsen. Jeg for min del var så sjokkert og flau at jeg ikke snakket med verken lensmannen eller sakførerne om saken. Hadde det hendt i dag, var nok saken blitt anket. De 3 anmeldte frydte seg sikkert, for nå kunne de fremdeles boltre seg som de ville uten risiko.

Senere ble de 3 anmeldt for enda mer graverende forseelser i en annen sak og fikk alle strenge straffer, så retten lar seg ikke alltid lure i det lange løp.

Det var første gang jeg var innblandet i en rettssak, og jeg var helt uerfaren i alt som kan komme på tale ved en slik anledning. Muligens hadde utfallet blitt et annet hvis jeg, før retten begynte, hadde holdt en orienterende tale og grundig forklart foranledningen til anmeldelsen (hvis en slik orientering var blitt tillatt ???). Men når aktors fremstilling og lensmannens efterforskning ikke ble tatt hensyn til, tror jeg ikke det hadde nyttet eller forandret utfallet.

Konklusjon: Av skade blir man klok

På tilbaketuren til Gimlemoen, en søndag, gikk jeg om bord i kysttrutebåten i Flekkefjord, satte ryggsekken på en benk ved landgangen og spurte styrmannen om hvor lenge båten skulle ligge der? "Ca ½ time eller 3 kvarter", svarte han. Flekkefjord musikkorps ga konsert i byparken og jeg stakk opp for å høre litt på dem. Min bror Sigurd spilte der, men efter noen få minutter hørte jeg båten fløyte. Jeg løp tilbake til kaien og fikk se min båt var på vei ut fjorden.

Der var kommet en ny båt i mellomtiden som måtte ha kaiplass, derfor den hurtige avgang. Jeg telefonerte til et hotell i Farsund og ba dem ta vare på ryggsekken, som inneholdt et par kostbare fløyter til flere 100kr. verdi og likeledes til et viserguttkontor i Kristiansand med samme instruks. I Farsund var intet gjort, men kontoret i Kristiansand hadde tatt affære og hentet sekken og innholdet var urørt, heldigvis.

Resultatet av reisen og saken var at jeg måtte koste selve reisen frem og tilbake, med lengre nese enn jeg hadde før.

Selv om der er gått 50 år siden det hendte, synes jeg det var interessant og på sin plass for episoden å få det nedskrevet til "skrekk og advarsel" for etterlektet. Man kan aldri være sikker på en rettsaks utfall selv om skyldspørsmålet er aldri så klart.

Bergen 2/2 1965

Med hilsen og alle gode ønsker for Musikkorps

Tobias S. Moi